ΕΤΟΣ ΜΕ. ΤΕΥΧΟΣ 526—527 γ'. — δ'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Μηνιαῖον Θεολογικὸν - Θρησκευτικὸν περιοδικόν.

Ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ	1962

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ: «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Π. Σ. ΡΟΚΚΟΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ Τ. 526-527 γ΄-δ΄

Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Ὑπὸ Ἀρχιμ. ΦΩΤΙΟΥ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ
Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μητροπόλεως Θεσ/νίκης

Ἡ χριστιανοσύνη ἑορτάζει τὸ μεγαλύτερον καὶ κεντρικώτερον γεγονὸς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Καὶ τὰ ἀναστάσιμα μηνύματα «Χριστὸς ἀνέστη», «ἀληθῶς ἀνέστη» ἀναπηδοῦν αὐθόρμητα ἀπὸ τὰ στόματα ὅλων τῶν πιστῶν. Θέλουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ δείξουν, ὅτι ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἓν ἀναμφισβήτητον καὶ πραγματικὸν γεγονός. Καὶ μὲ τὴν ἀνάστασίν του ὁ Κύριος ἐπεκύρωσε τὰς ἀληθείας, ποὺ ἐδίδαξεν· πρὸ παντὸς ἐπεσφράγισε τὴν πίστιν μας εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς γενικῆς ἀναστάσεως ὅλων μας.

Πράγματι. Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἀποτελεῖ:

1) *Τὸν θρίαμβον τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας.*

Τὴν ἀλήθειαν ἐκήρυξεν ὁ Κύριος τρία ὁλόκληρα χρόνια. Ὅλον του τὸ ἔργον ἦτο ἀγὼν κατὰ τοῦ ψεύδους καὶ κατὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους. Αὐτοῦ τοῦ προαιωνίου καὶ ἀοράτου ἐχθροῦ μας τὰ ἔργα ἦλθεν ὁ Κύριος νὰ καταλύσῃ. Καὶ ἐδίδαξε τὴν ἀλήθειαν «ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή», εἶπεν ὁ ἴδιος. Καὶ ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου διεκήρυξε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς Του: «ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ». Οἱ ἐχθροί Του τὸν ἐπολέμησαν, τὸν ἐσυκοφάντησαν, τὸν εἶπαν «πλάνον». Ἰδοὺ οἱ λόγοι τῶν σταυρωτῶν πρὸς τὸν Πιλᾶτον: «ἐμνήσθημεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι». Ἐφοβοῦντο τὴν ἀνάστασιν, διότι αὐτὸ τὸ μέγα γεγονὸς θὰ παρουσίαζεν αὐτοὺς «πλάνους», τὸν δὲ Κύριον νικητὴν καὶ θριαμβευτήν, ἀληθινὸν διδάσκαλον τῆς ἀληθείας.

Ὅταν οἱ ἐχθροί του, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς, τὸν εἶδαν νεκρὸν ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρόν, ἀνεχώρησαν διὰ τὰ σπίτια των μὲ τὴν πεποίθησιν τῆς νίκης. Ἐνόμισαν, ὅτι ἐθριάμβευσαν, ὅτι τὸ ψεῦδος καὶ

ἡ ἀπάτη, ἡ δολιότης καὶ ἡ διαστροφὴ τῆς ἀληθείας εἶχαν ἐπικρατήσει. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι αἰωνία, πανίσχυρος καὶ εἰς τὸ τέλος νικᾷ καὶ διαλύει τὸ ψεῦδος. Καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου, ἡ αἰωνία αὐτὴ νίκη τῆς ἀληθείας, τὸ δείχνει περιτράνως. Δὲν ἐπέρασαν καλὰ - καλὰ τρεῖς ἡμέραι ἀπὸ τὴν στιγμήν, ποὺ ὁ Κύριος παρέδωκε τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ ἐνῷ οἱ ἐχθροί Του, οἱ ἄνθρωποι τοῦ ψεύδους, ἐπανηγύριζαν τὴν νίκην των, αἱ μυροφόροι γυναῖκες λίαν πρωῒ «ὄρθρου βαθέως», προσέρχονται εἰς τὸν τάφον τοῦ Κυρίου μὲ τὰ μύρα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς λατρείας των. «Τὶς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;» ἐρωτοῦν μὲ ἀγωνίαν. Ζαλισμέναι ἀπὸ τὴν θλῖψιν, λησμονοῦν τοὺς λόγους τοῦ Διδασκάλου διὰ τὴν ἀνάστασίν Του. Οἱ ἐχθροί Του δὲν ἐξέχασαν. Ὅταν εἶπον εἰς τὸν Χριστὸν «θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν», Ἐκεῖνος δὲν ἔφερεν ὡς ἀπόδειξιν τῆς αἰωνίας ἀληθείας Του τὰ ἄλλα θαύματά Του, ἀλλ' ὡμίλησε διὰ τὴν ἀνάστασίν Του. «Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλίς, εἶπε, σημεῖον ἐπιζητεῖ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰμὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ Προφήτου. Ὥσπερ γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς ὁ Προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας». Καὶ ἐνόμισαν ὅτι μὲ τὰς σφραγῖδας καὶ τὴν κουστωδίαν θὰ ἐματαίωναν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Παντοδυνάμου! Ἀλλ' αἱ μυροφόροι ἐξέχασαν καὶ ἐπερίμεναν νὰ εὕρουν σφραγισμένον τὸν τάφον. Τὸν εὑρῆκαν ὅμως ἀνοικτὸν καὶ ἀδειανόν. «Ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ». Ἐπῆγαν νὰ μυρώσουν νεκρὸν τὸν Διδάσκαλον καὶ τώρα ἀκούουν ἀπὸ τὸν Ἄγγελον τὸ μέγα μήνυμα τῆς ἀναστάσεως: «Οὐκ ἔστιν ὧδε· ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶπε. Δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος». Ὡς μυροφόροι προσῆλθον εἰς τὸν τάφον καὶ ὡς εὐαγγελίστριαι τῆς ἀναστάσεως ἀνεχώρησαν. Ὅλοι καὶ ὅλα ὁμιλοῦν πλέον διὰ τὸν κενὸν τάφον.

Σύγχυσις καὶ πανικὸς εἰς τὰς τάξεις τῶν σταυρωτῶν. Ἔβλεπαν τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ψεύδους νὰ σωριάζεται εἰς ἐρείπια μὲ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Ἐπεστράτευσαν καὶ ἄλλα ψεύδη, διὰ νὰ τὴν ἀρνηθοῦν. Συνέστησαν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἴπουν «οἱ μαθηταὶ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων». Τὶ τὸ ὄφελος ὅμως; Κανεὶς δὲν ἐπίστευσε τὸ ψεῦδός των. Ὁ κενὸς τάφος παραμένει ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ θρίαμ-

βος τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις εἰς τοὺς ἕως τότε κατατρομαγμένους μαθητάς. Ἀνέστη ὁ Κύριος ὄντως.

Μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς διέδωσαν αὐτοὶ παντοῦ τὸ χαρμόσυνον μήνυμα. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦσαν πλέον οἱ κήρυκες τῆς ἀναστάσεως. Αὐτὴ ἦτο ἡ μεγάλη ἀποστολή των εἰς τὸν κόσμον, νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου νὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἀλήθειαν τῶν Εὐαγγελικῶν διδαγμάτων. Ἰησοῦν Χριστὸν Ἐσταυρωμένον καὶ Ἀναστημένον ἐκήρυξαν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Θρίαμβος τῆς ἀληθείας καὶ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι δύο γεγονότα ἀχώριστα πλέον. Δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ὁμιλῇ διὰ τὸ ἕνα καὶ νὰ ἀγνοῇ τὸ ἄλλο. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶχε κατανοήσει βαθύτατα τὸν σύνδεσμον μεταξὺ ἀληθείας καὶ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου. Καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι ἀκαταμάχητα. «Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν... Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο». Καὶ δι' αὐτὸ ἡ Ἀνάστασις δίδει:

2) Τὴν ἐγγύησιν καὶ τῆς ἰδικῆς μας ἀναστάσεως.

Διὰ τὴν ζωὴν ἐπλάσθημεν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Δι' αὐτὸ καὶ αἰσθανόμεθα ἀποστροφὴν πρὸς τὸν θάνατον: «Ὦ θάνατε, ὡς πικρόν σου τὸ μνημόσυνον ἔστιν ἀνθρώπῳ εἰρηνεύοντι....» (Σοφ. Σειρὰχ μα΄ 1). «Γλυκειὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα», λέγει ὁ Ἐθνικός μας ποιητής. Ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ πεποίθησις, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον θὰ ἀναστηθῶμεν μίαν ἡμέραν, μᾶς δίδει πτερά, νέας δυνάμεις, νέαν ζωήν. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ πολέμιοι τοῦ Χριστοῦ τονίζουν τὸν σπουδαῖον ρόλον, ποὺ παίζει εἰς τὴν ζωὴν ἡ ἐλπὶς εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Τὸν βαθύτατον πόθον τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως μόνον ὁ ἀναστὰς Κύριος τὸν ἱκανοποιεῖ. Αὐτός μὲ τὴν ἀνάστασίν του ἀνεδείχθη ὁ αἰώνιος νικητὴς τοῦ θανάτου. Δὲν ἐμπνέει ὁ θάνατος τὸν φόβον, ποὺ ἐνέπνεεν ἄλλοτε. Δὲν ὀνομάζεται κἂν θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Ὁ Κύριος τὸν ὠνόμασεν ὕπνον: «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι, ἵνα ἐξυπνήσω αὐτόν». Κοιμητήρια λέγονται οἱ τάφοι. Ὡς μίαν γέφυραν βλέπει ὁ Κύριος τὸν θάνατον, ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν».

Δὲν ὁμιλεῖ μόνον διὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ὁ Κύριος. Εἶναι κατηγορηματικὸς καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεώς μας: «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Δὲν εἶναι ἁπλῶς ἐλπὶς καὶ πίστις, εἶναι γεγονὸς ἡ ἀνάστασίς μας. Ἡ μεγαλυτέρα ἐγγύησις τῆς ἀναστάσεώς μας εἶναι ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Ἀπαρχὴν τῆς ἰδικῆς μας ἀναστάσεως ὀνομάζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου: «Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο». Ἀχώριστα τὰ δύο, ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἰδική μας ἀνάστασις: «Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται». Καὶ καταλήγει: «Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο».

Τὸ βαθύτερον νόημα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ νίκη κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία προκαλεῖ τὸν θάνατον καὶ ἡ νίκη ἑπομένως κατὰ τοῦ θανάτου. Ἂς μὴ σκεπτώμεθα τόσον τὸν θάνατον, ὅσον τὴν ἀνάστασίν μας, τὸν καρπὸν αὐτὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀνέστη ὁ Κύριος. Διατὶ νὰ φοβηθῶμεν πλέον τὸν θάνατον; Ἠμποροῦμεν νὰ ὁμιλῶμεν μὲ θάρρος καὶ περιφρόνησιν διὰ τὸν θάνατον μαζὶ μὲ τὸν θεῖον Παῦλον: «Σαλπίσει γὰρ (ὁ ἄγγελος) καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι....τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. Ποῦ σοῦ, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σοῦ, ᾅδη, τὸ νῖκος;».

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης Καλλιγούλας εἶχε μεταφέρει ἀπὸ τὴν Ἡλιούπολιν τῆς Αἰγύπτου ἕνα γιγάντιον ὀβελίσκον, ὕψους 30 περίπου μέτρων, καὶ τὸν εἶχε στήσει στὸ μέσον τοῦ ἱπποδρομίου τῆς αἰωνίας πόλεως. Τώρα εὑρίσκεται ὁ ὀβελίσκος αὐτὸς εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Αἱ χιλιάδες τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς Ρώμης, ποὺ περνοῦν ἀπ' ἐκεῖ διαβάζουν ἐπὶ τοῦ ὀβελίσκου τὴν ἐπιγραφήν: «Ὁ Χριστὸς ζῇ. Ὁ Χριστὸς θριαμβεύει. Ὁ Χριστὸς βασιλεύει». Ποτὲ ἄλλοτε δὲν προβάλλει τόσον φωτεινὴ ἡ ἀλήθεια τῶν λέξεων αὐτῶν, ὅσον κατὰ τὴν ἀναστάσιμον αὐτὴν περίοδον.

Πράγματι ὁ Χριστός, ἀναστημένος καὶ ἔνδοξος ζῇ καὶ θριαμβεύει καὶ παρέχει καὶ εἰς ἡμᾶς βεβαίαν τὴν πίστιν, ὅτι θὰ ἀναστηθῶμεν καὶ θὰ συμβασιλεύσωμεν μαζί Του καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἀπέραντον αἰωνιότητα.

Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΜΑΣ ΔΙΚΑΣΤΗΣ

Ὑπὸ Θ. Ἐπισκόπου Νύσσης ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΠΟΛΥΖΩΪΔΟΥ

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει μέσα του ἓν δικαστήριον, ὅπου αὐτοκρίνεται, περιμένοντας μέχρις ὅτου ὁ Ὕπατος Διαιτητὴς ἐπικυρώση τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου. Ἡ συνείδησίς μας δηλ. εἶναι ὁ πρῶτός μας Δικαστής. Καταδικάζει τὰς κακάς μας πράξεις καὶ ἐπευφημεῖ τὰ καλά μας ἔργα. Εἶναι ὁ πλέον ἀμερόληπτος λογοκριτὴς τῶν σκέψεων καὶ πράξεών μας. Εἶναι ἄγρυπνος φύλαξ, ἕτοιμος πάντοτε νὰ προλάβη. Εἶναι ὡσὰν ἐπιθεωρητὴς ἢ ἀστυνόμος, ὡσὰν δικαστὴς ἐνεργῶν κἄποτε καὶ ὡς ἐκτελεστὴς ἢ δήμιος.

Κατὰ τὸ λεξικόν, συνείδησις εἶναι ἓν «βαθὺ αἴσθημα διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἐκτιμᾶ τὰς πράξεις του». Εἶναι γνῶσις ἢ αἴσθησις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ μὲ ὤθησιν νὰ κάμη κάπως τὸ καλόν, ἢ ἠθικὴ κρίσις, ἡ ὁποία ἀπαγορεύει ἢ ἀντιτίθεται εἰς τὴν παραβίασιν μιᾶς προηγουμένως ἀναγνωρισθείσης ἠθικῆς ἀρχῆς. Ἠμπορεῖ ἐπίσης νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι μιὰ ὤθησις ἡ ὁποία μᾶς κατευθύνει πρὸς τὸ καλόν, μᾶς διδάσκει τὸ καθῆκον καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει τὰς ὑποχρεώσεις μας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἠμποροῦμε ὡσαύτως νὰ ποῦμε ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι ἡ ἐντὸς ἡμῶν φωνὴ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ πρὸς τὴν καρδιάν μας. Καὶ ὅταν λειτουργῆ ὁμαλὰ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἐπισημαίνει καθαρὰ τὸν δρόμον τοῦ καλοῦ καὶ εἶναι ἀλάνθαστος ὁδηγὸς διὰ ν' ἀποφασίζη κανεὶς μεταξὺ αὐτοῦ ποὺ πρέπει νὰ κάμη καὶ ἐκείνου ποὺ δὲν πρέπει νὰ κάμη.

Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς συνειδήσεως ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει: - «ἀσκῶ πάντοτε ἔχων ἀπρόσκοπον συνείδησιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους» (Πράξ. 24,16). Κατὰ ταῦτα ἡ διαρκὴς αὐτὴ ἄσκησις τῆς ἀγρύπνου συνειδήσεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ κυρία φροντὶς καὶ ἐνασχόλησίς μας. Διότι ὅταν ἡ συνείδησις ἀπρακτήση τότε εἴμεθα ὡσὰν μέσα εἰς μιὰν ἀπατηλὴν θάλασσαν τῆς ζωῆς. Ἡ συνείδησις εἶναι

τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐλέγχει περὶ τοῦ κακοῦ καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς σωτηρίας ὅπου ἐλλείπει ἄλλη γνῶσις Χριστιανική. Καὶ αὐτὸ τὸ βεβαιώνει ἡ Ἁγ. Γραφὴ ὅταν λέγῃ: «Ὅταν ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος... συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως» (Ρωμ. 2, 15).

Ἡ συνείδησίς μας ἑπομένως εἶναι ὁ δικαστὴς ὁ πλέον αὐστηρὸς καὶ ἀκριβοδίκαιος καὶ εἶναι ἐπὶ πλέον ἀνεξάλειπτος. Ὁμιλεῖ μέσα μας καθαρὰ καὶ χωρὶς σύγχυσιν καὶ θὰ εἴμεθα σοφοὶ ἐὰν ἠκούαμε τὰς εἰδοποιήσεις της καὶ εἰργαζόμεθα σύμφωνα μὲ αὐτάς. Δὲν ὑπάρχει ἴσως θλιβερώτερον δρᾶμα ἀπὸ τὸ δρᾶμα τῆς συνειδήσεως τῆς μὴ ἀκουομένης καὶ περιφρονουμένης. Εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἀγωνία της εἰς τὸν κῆπον τῆς Ἐδὲμ κατὰ τὸν πρῶτον πειρασμόν, τὸν ὁποῖον ἐδοκίμασαν οἱ πρῶτοι γενάρχαι μας. Ὅταν ὁ πειράζων τοῖς ὑπέβαλε νὰ μὴ ὑπακούσουν εἰς τὸν Θεόν, αὐτοὶ δὲν εἶχον ὑποχωρήσει ἀμέσως. Κατεβλήθη ἀντίστασις τόσον ἐκ μέρους τῆς Εὔας πρῶτον, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ Ἀδὰμ ἔπειτα. Ποιὸ ἦτο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦσε τὴν πρώτην ἀντίστασιν; Δὲν ἦτο κανὲν ἄλλο παρὰ ἡ συνείδησις. Μάλιστα, ἡ συνείδησις, ἡ ὁποία τοῖς ὑπενθύμιζε τὸ καθῆκον τῆς ὑπακοῆς των πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ Συντηρητήν των. Ἀτυχῶς τὸ ἄνοιγμα εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν πίστιν των ἦτο τόσον μεγάλο, ὥστε ἔπεσαν εἰς αὐτό. Καὶ ἐκεῖνο ἦτο τὸ πρῶτον ναυάγιον τῆς συνειδήσεως.

Κάποτε προσπαθοῦμε νὰ καθησυχάσουμε τὰς ἀπαιτήσεις τῆς συνειδήσεώς μας ἢ φροντίζομε νὰ τὴν ἀναισθητήσωμε μὲ κάθε εἶδος σοφιστείας καὶ ἀπάτης. Θέλομε ν' ἀκολουθήσωμε ἕνα δρόμον κακὸν καὶ περισφίγγομεν τὴν συνείδησιν. Ζοῦμε τότε ζωὴν πυρετοῦ, μακρὰν ἠρεμίας καὶ αὐτὸ ἐπηρρεάζει ὄχι μόνον τὸ σῶμα μας ἐπιφέρον ἀϋπνίας καὶ νευρικότητας ἀλλὰ καταπονεῖ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ κλονίζει τὴν πίστιν καὶ τότε δὲν ἠμποροῦμε πλέον ν' ἀναλάβωμε μιὰν ἥσυχον συνείδησιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος λέγει: «ἀπωσάμενοι τινὲς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν, ἐναυάγησαν» (Α' Τιμ. 1, 19). Ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρεται εἰς πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἔχουν χάσει τὴν αἴσθησιν τῆς συνειδήσεως. Εἰς τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῆς πρὸς Τιμόθεον Πρώτης Ἐπιστολῆς του ὁμιλεῖ περὶ μιᾶς «συνειδήσεως κεκαυτηριασμένης», καὶ αἱ σχετικαὶ ἐκφράσεις συμπίπτουν μὲ τὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ὑπηνίχθη καὶ ὁ Ἰησοῦς (Ματθ. 12, 31) καὶ ἡ ὁποία «οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις».

Εἰς τὶ συνίσταται τοῦτο; Ἁπλῶς εἰς τὸ ἑξῆς: ὅτι ἡ συνείδησις ὁμιλεῖ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτὸς δὲν ἀκούει. Ὅταν ἐξακολουθῇ πάλιν αὐτὴ νὰ συμβουλεύῃ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ἄνθρωπος κωφεύει. Ὅταν αὐτὸ συνεχίζεται πολλὰς φορὰς καὶ ἡ συνείδησις συνεχῶς περιφρονεῖται τότε αὕτη καταλήγει εἰς τὸ νὰ μὴ ὁμιλῇ πλέον. Αὐτὸ μὲ ἄλλας λέξεις σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀποσκληρύνεται μέχρι τοιούτου σημείου ὥστε νὰ γίνεται ἀνίκανος πλέον εἰς τὸ νὰ ἀκούῃ τὴν φωνήν της. Ἡ συνείδησις ἐκείνη δὲν ἐξυπηρετεῖ πλέον καὶ αὐτό, νομίζω, ἀποτελεῖ τὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἱστοριούλα, τὴν ὁποίαν τελευταίως μοῦ ἀνέφερε κάποιος. Κατὰ τὴν ἱστοριοῦλαν αὐτήν, ἕνας κύριος εἶχε ἐπισκεφθεῖ ἕνα φίλον του καὶ ἐξέφραζε λόγους θαυμασμοῦ δι' ἓν ὡραῖο σκυλάκι του ποὺ εἶχε ἰδεῖ ἐκεῖ. Ὁ κύριος τοῦ σκυλιοῦ τοῦ εἶπε τότε: -«Ἂν σοῦ ἀρέσῃ τὸ σκυλάκι αὐτὸ ἠμπορῶ νὰ σοῦ τὸ δωρήσω. Δὲν πρόκειται νὰ σ' ἐνοχλῇ. Δὲν γαυγίζει καθόλου, ὅπως θὰ ἰδῇς. Ἀνῆκε ἄλλοτε εἰς μιὰν πολὺ περίεργην κυρίαν καὶ ὅταν ἦτο μικράκι κάθε φορὰν ποὺ ἐγαύγιζε τὸ ἐκλωτσοῦσε καὶ τὸ ἐκτυποῦσε δυνατὰ εἰς τὸ κεφάλι του μὲ ἕνα ξύλο καὶ εἰς τὸ τέλος ἔπαυσε νὰ γαυγίζῃ τὸ σκυλὶ αὐτὸ καὶ δὲν γαυγίζει πλέον τώρα».

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν συνείδησιν, ἀγαπητοὶ φίλοι. Εἶναι παρὰ πολὺ ἐπικίνδυνον νὰ τὴν περιφρονοῦμε, νὰ μὴ τὴν ἀκούομε. Ἀξίζει πολύ, παρὰ πολύ, νὰ λαμβάνωμε ὑπ' ὄψιν τὰς ὑποδείξεις της ἀκόμη καὶ ἂν αὗται δὲν εἶναι εὐνοϊκαὶ δι' ἡμᾶς παρὰ νὰ τὴν ἀγνοοῦμε. Ἡ συνείδησίς μας εἶναι ὁ πρῶτος μας δικαστὴς καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀκούωμεν.

ΕΚ ΤΗΣ Γ' ΓΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΙΣ ΝΕΟΝ ΔΕΛΧΙ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Ὑπὸ ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου

Β'.

Τῆς τρίτης Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π. Σ. Ε.) ἐν Νέῳ Δελχὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἀπὸ 19ης Νοεμβρίου μέχρι 5ης Δεκεμβρίου 1961, εἶχον τὴν τιμὴν νὰ μετέχω ὡς τακτικὸν μέλος τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σεπτῇ ἐντολῇ τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς ἡμῶν Συνόδου[1].

Εἰς παντοειδῆ συνέδρια καὶ διαφόρους συνελεύσεις τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως εἶχον λάβει μέρος πολλάκις κατὰ τὸ παρελθόν. Εἰς γενικὴν οἰκουμενικὴν συνέλευσιν, οἵα ἡ ἐν Ν. Δελχί, παριστάμην διὰ πρώτην φοράν. Κατὰ τὴν παρουσίαν μου καὶ δρᾶσίν μου εἰς τὴν τοιαύτην συνέλευσιν διακατεῖχε καὶ ἐμὲ ἐντόνως ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη ψυχικὴ κατάστασις ἡ προκύπτουσα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι παρευρισκόμην εἰς μίαν μοναδικὴν κατ' ἔκτασιν συγχρόνου πληρότητος παγχριστιανικὴν ἀδελφότητα καὶ κοινωνίαν χριστιανικῆς σκέψεως καὶ δράσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν συναίσθησιν, ὅτι εἶχον τὴν μεγάλην τιμὴν καὶ εὐθύνην νὰ ἐκπροσωπῶ καὶ ἐγὼ κατὰ τὴν εὐκαιρίαν ἐκείνην τῆς ὑψηλῆς οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς δεοντολογίας τὴν ἰδιάζουσαν οἰκουμενικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀποστολὴν καὶ καθολικὴν μαρτυρίαν τῆς Ὀρθοδοξίας.

Διφυὲς ὄντως καὶ ἀντιφατικὸν οὕτως εἰπεῖν ἐκ πρώτης θεωρήσεως τὸ αἴσθημα τοῦ ὀρθοδόξου μετέχοντος εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς

---

[1] Ἡ καθ' ἡμᾶς ἀντιπροσωπεία ἀπετελέσθη τελικῶς ἐκ τῶν Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν Ἐδέσσης καὶ Πέλλης κ. Διονυσίου (προέδρου), Μυτιλήνης κ. Ἰακώβου, Δράμας κ. Φιλίππου, Κίτρους κ. Βαρνάβα, τοῦ Θεοφιλ. Ἐπισκόπου Ἀχαΐας κ. Παντελεήμονος καὶ τῶν Καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημιακῶν Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κ. κ. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Βασ. Ἰωαννίδου, Κωνστ. Μπόνη, Γερασ. Κονιδάρη, Μάρκου Σιώτου, Ἀνδρ. Φυτράκη, Ἰωάνν. Τράκα, Ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη καὶ Ἰωάννου Καλογήρου. Ὡς ἐκπρόσωπος τῆς νεολαίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος παρευρίσκετο καὶ ὁ κ. Κωνστ. Τσιρόπουλος.

κινήσεως καὶ δὴ εἰς τὰς εὐρυτέρας καὶ τὰς γενικὰς συνελεύσεις αὐτῆς, κατὰ τὰς ὁποίας παρουσιάζεται ἔντονος ἡ ἐπίσης ἐκ πρώτης ὄψεως ἀποκαρδιώνουσα εἰκὼν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολυμορφίας ὡς διαιρέσεως καὶ διασπάσεως τῆς χριστιανωσύνης. Παρὰ ταῦτα διὰ τὸν ἀσκούμενον εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀναγκαίου καὶ ἐπείγοντος τῆς οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς προσεγγίσεως, ὡς αἰτήματος τῶν καιρῶν ἡμῶν καὶ ὡς προδιατυπώματος τῆς τελικῆς ἐπαληθεύσεως, καὶ ἱστορικῶς, τοῦ ὀντολογικοῦ καὶ ἐσχατολογικοῦ χαρακτῆρος ἑνότητος καὶ παναρμονίας τῆς μιᾶς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τὸ ὡς ἀνωτέρω ἀντιφατικὸν αἴσθημα τοῦ Ὀρθοδόξου εὑρίσκει τὴν ἱκανοποίησίν του καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην ἐξ ἀνθρώπων προσπάθειαν τὴν ἐν εὐθύνῃ δικαίωσίν της. Τὸ σύγχρονον οἰκουμενικὸν αἴτημα συμπερικλείει διὰ τὸν ὀρθόδοξον ἀκριβῶς δυνατότητας καὶ εὐκαιρίας προσεγγίσεως καὶ ἐπαφῆς καὶ μετὰ τοῦ πλέον ἀπομεμακρυσμένου ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πληρότητος ἑτεροδόξου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως τὴν πληρότητα ταύτην ἐπιποθεῖ καὶ ἀναζητεῖ.

Ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ οὕτω προβαλλομένου αἰτήματος τῆς συναισθήσεως τῆς συγχρόνου οἰκουμενικῆς ὀφειλῆς δι' ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἐν τῇ χριστιανικῇ ζωῇ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ ἐπαληθευομένης «καινῆς ἐντολῆς» τῆς ἀγάπης, ὡς καὶ τῆς ἀδιαπτώτου ὀρθοδόξου εὐθύνης δι' ἐπιδίωξιν οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς πληρότητος πίστεως καὶ ἁγιότητος ἐν τῇ ὁλοκληρωτικῇ ὑπὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὑποταγῇ, ἠδύνατο ὁ ὀρθόδοξος νὰ συμβιβάζῃ τὴν ὅλην πολιτείαν αὐτοῦ, κατὰ τὴν μοναδικὴν ὄντως εἰς ἔκτασιν καὶ εἰς ἔντασιν ὑψηλῆς χριστιανικῆς δεοντολογίας παγχριστιανικὴν ἐκείνην διαδήλωσιν ἐν Νέῳ Δελχί.

Ὅλως φυσικῶς καὶ ἐπικαίρως κατελάμβανον τὸν νοῦν τοῦ ὀρθοδόξου συνεργάτου ἐν τῇ οἰκουμενικῇ συνελεύσει τῶν Ἰνδιῶν σκέψεις καὶ ὁραματισμοὶ μιᾶς ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἁγιότητι τοῦ βίου νοσταλγουμένης οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς ἐξανθήσεως καὶ καρποφορίας, ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ προβάλλῃ θριαμβευτικῶς ὡς ἀπολογίαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θείας δυνάμεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ μέγας Πατὴρ καὶ Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, διδάσκων οὐχ ἧττον δι' αὐτῆς πολλὰ καὶ τοὺς ἐν εὐθύνῃ εἰς ἀνάλογον προσπάθειαν σήμερον ἐπιδιδομένους οἰκουμενιστάς· «ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὴν ὑφ' ἡλίῳ κειμένην ἅπασαν Ἐκκλησιῶν ἐν χρόνῳ βραχεῖ τοσούτων ἐμπλῆσαι, ἔθνη μεταθεῖναι τοσαῦτα,

μεταπεῖσαι δήμους, ἔθη καταλῦσαι πατρῷα, συνήθειαν ἐρριζωμένην ἀνασπάσαι, ἡδονῆς τυραννίδα, κακίας ἰσχὺν ὥσπερ κόνιν ἀπελάσαι, καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς καὶ ξόανα καὶ τελετάς, καὶ τὰς ἐναγεῖς ἑορτὰς καὶ τὴν ἀκάθαρτον κνίσσαν ὥσπερ καπνόν τινα ἀφανίσαι, καὶ πανταχοῦ θυσιαστήρια ἀναστῆσαι, ἐν τῇ Ρωμαίων χώρᾳ, ἐν τῇ Περσῶν, ἐν τῇ Σκυθῶν, ἐν τῇ Μαύρων, ἐν τῇ Ἰνδῶν· τί λέγω; ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην τὴν καθ' ἡμᾶς. Καὶ γὰρ αἱ Βρετανικαὶ νῆσοι, αἱ τῆς θαλάσσης ἐκτὸς κείμεναι ταύτης, καὶ ἐν αὐτῷ οὖσαι τῷ ὠκεανῷ, τῆς δυνάμεως τοῦ ῥήματος ᾔσθοντο· καὶ γὰρ κἀκεῖ ἐκκλησίαι καὶ θυσιαστήρια πεπήγασιν. Ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα, ὅπερ ἐφθέγξατο τότε, τοῦτο ἐν ταῖς ἁπάντων πεφύτευται ψυχαῖς, ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασι κεῖται. Καὶ πᾶσα, ὡς εἰπεῖν, ἡ γῆ ἐξεκαθάρθη ἀκανθῶν πεπληρωμένη, καὶ καθαρὰ γέγονεν ἄρουρα, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας ἐδέξατο. Μέγα μὲν οὖν, ὄντως μέγα, μᾶλλον δὲ μεγέθους ὑπερβολὴν καὶ θείας δυνάμεως ἀπόδειξιν ἔχον, τὸ καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, ἀλλ' εἰρήνης οὔσης καὶ πολλῶν τῶν συμπραττόντων κειμένων, ἐναντιουμένου δὲ μηδενός, δυνηθῆναι τοσαύτην οἰκουμένην ἀθρόον ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ προκατειληφυίας αὐτὴν πονηρᾶς συνηθείας, μεταθεῖναι δὲ εἰς ἑτέραν πολὺ δυσκολωτέραν. Οὐ γὰρ συνηθείᾳ μόνον ἠναντιοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡδονὴ κατεῖχε, δύο τυραννικὰ πράγματα. Ἃ γὰρ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν παρὰ πατέρων καὶ πάππων καὶ ἐπιπάππων καὶ τῶν ἀνωτέρω προγόνων καὶ φιλοσόφων καὶ ῥητόρων ἦσαν παρειληφότες, ταῦτα ἐπείθοντο ἀποπτύειν· καίπερ ἦν δυσκολώτατον καὶ ἑτέραν δέχεσθαι συνήθειαν καινὴν ἐπεισελθοῦσαν, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, πολὺ τὸ ἐπίπονον ἔχουσαν. Ἀπῆγε γὰρ τρυφῆς, καὶ ἐνῆγεν εἰς νηστείαν· ἀπῆγε φιλοχρηματίας, καὶ ἐνῆγεν εἰς ἀκτημοσύνην· ἀπῆγεν ἀσελγείας, καὶ ἐνῆγεν εἰς σωφροσύνην· ἀπῆγε θυμοῦ, καὶ ἐνῆγεν εἰς πραότητα· ἀπῆγε φθόνου, καὶ ἐνῆγεν εἰς φιλοφροσύνην· ἀπῆγε τῆς πλατείας ὁδοῦ καὶ εὐρυχώρου, καὶ ἐνῆγεν εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην καὶ ἀπόκρημνον, καὶ ἐνῆγεν ὡς τραφέντας τῇ πλατείᾳ. Οὐ γὰρ δὴ ἄλλους ἀνθρώπους λαβὼν ἔξω τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς συνηθείας ταύτης, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἐν τούτοις κατασαπέντας καὶ πηλοῦ γενομένους μαλακωτέρους, τούτους ἐκέλευσε τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύειν ὁδόν, τὴν τραχεῖαν καὶ σκληράν, καὶ ἔπειθε»[1].

[1] Migne Ἑλλην. Πατρολογία, 48, 829 - 830.

Καὶ ταῦτα μὲν διεκρίβωνε καὶ διεκήρυττεν ὁ μέγας οἰκουμενικὸς διδάσκαλος καὶ ἀκαταπόνητος ἅμα σκαπανεὺς τῆς οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἰδέας καὶ πραγματικότητος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος περὶ τῆς ἀρχεγόνου δυναμικῆς προβολῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, διὰ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, περὶ τῆς εἰσβολῆς τούτου εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ὥς καὶ περὶ τῆς καταφανοῦς μεταβολῆς, ἡ ὁποία οὕτω, παρὰ τὰς διακυμάνσεις καὶ τὰς ἐπακολουθησάσας καταπτώσεις, ἐπῆλθεν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον κόσμον, τὸν ἐπιστραφέντα εἰς τὸν χριστιανικὸν βίον καὶ οὕτω εἰς τὴν ἀληθῆ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γενικῶς ἐξημέρωσιν προωθηθέντα. Ἀλλὰ αἱ προταχθεῖσαι ἐπιβεβαιώσεις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου πρέπει νὰ ἀντηχοῦν ἀκαταπαύστως ὡς κατηγορικὴ προστακτικὴ χριστιανικῆς δεοντολογίας καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους σκαπανεῖς τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, τοὺς ἐπιποθοῦντας καὶ ἐπιχειροῦντας νὰ δώσουν μαρτυρίαν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ νὰ προσφέρουν ὑπηρεσίαν εἰς πραγματικὴν μεταβολὴν αὐτοῦ, εἰς ἀνάπτυξιν αὐτοῦ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτόμενον καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπαληθευόμενον ὡς καρποφορία τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ ἀγαθόν, εἰς τὴν καθαρότητα καὶ ἁγιότητα βίου καὶ εἰς τὸν παροξυσμὸν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ δικαιοσύνης.

Ἡ ἱκανοποίησις καὶ ἡ εὐθύνη ἅμα τοῦ ὀρθοδόξου συνεργάτου κατὰ τὴν οἰκουμενικὴν προσπάθειαν ἐν τῷ Νέῳ Δελχὶ ἐνετείνετο καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ἀκριβῶς, ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη κατεβάλλετο εἰς ἓν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ξένον καὶ περίεργον γεωγραφικὸν καὶ πνευματικὸν περιβάλλον, ἐν μέσῳ πρωτοφανοῦς ποικιλομορφίας συνδιασκεπτομένων καὶ συμπαρακολουθούντων ἑτεροδόξων, ἀλλοεθνῶν καὶ ἀλλοθρήσκων, συμπαθῶν συνανθρώπων ἀδελφῶν ἁπάντων, μετὰ πολλῆς εὐγενείας, τοῦτ' αὐτὸ στοργῆς καὶ τιμῆς περιβαλλόντων ἡμᾶς.

Ἡ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καταφανὴς ἔκτασις ἢ διαπλάτυνσις τῆς οἰκουμενικῆς ἐπικοινωνίας ἐν Ν. Δελχὶ συνίστατο πρὸς τούτοις οὐχὶ κατὰ δευτερεύοντα λόγον καὶ εἰς τὴν διὰ πρώτην φορὰν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως πληρότητα συμμετοχῆς ὁλοκλήρου τῆς συγχρόνου Ὀρθοδοξίας[1], ὡς καὶ εἰς τὴν παρουσίαν πέντε

---

[1] Ἐκ τῶν παλαιόθεν μετεχουσῶν εἰς τὸ Π.Σ.Ε. Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ἐξεπροσωποῦντο ἐν Ν. Δελχὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ πολυαρίθμου ἀντιπροσωπείας ἐξ Ἀρχιερέων, Καθηγητῶν τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης καὶ ἄλλων Συμβούλων, ἐξ ὅλων τῶν τμημάτων τοῦ παγκοσμίως

ἐπισήμων ῥωμαιοκαθολικῶν παρατηρητῶν[1].

Κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς ἀντιμετωπιζομένης καὶ κατ' ἀρχὴν ἱκανοποιουμένης δεοντολογίας διὰ τῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς 'Ορθοδοξίας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ὁλότητα τῆς προβληματικότητος καὶ τῆς εὐθύνης πρὸς χριστιανικὴν δρᾶσιν κατὰ τὸ παρὸν ἐν τῷ κόσμῳ, ἠδύνατο ὁ 'Ορθόδοξος νὰ συμμετέχῃ ἐλευθέρως πασῶν τῶν ὀργανωτικῶν καὶ πνευματικῶν ἐκδηλώσεων ἐν τῇ Γενικῇ Συνελεύσει τοῦ Π. Σ. Ε. ἐν Ν. Δελχί. Κατ' οἰκονομίαν δὲ ἐλαμβάνομεν μέρος οἱ 'Ορθόδοξοι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κοινὴν προσευχήν, τὴν ὁποίαν βεβαίως ἠδύνατο «ἐνθυμηματικῶς» ν' ἀπευθύνῃ καὶ ν' ἀκούῃ εἷς ἕκαστος «τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν». Οὕτω παρουσιάζετο γενικῶς μεγαλειώδης ὄντως εἰκὼν τῆς παγκοσμίως διὰ προσευχῆς καὶ ἐργασίας καταβαλλομένης προσπαθείας, ὅπως τὰ ἐν Χριστῷ ἀποκαλυφθέντα καὶ ἀενάως ἔκτοτε ἐπὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐπενεργούμενα σωτήρια μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κατανοηθοῦν καὶ εἰς τὸν καιρόν μας καὶ μετουσιωθοῦν ὑπὸ τῶν ταῦτα διὰ τῆς 'Εκκλησίας ἀπεκδεχομένων ποικιλομόρφων συνανθρώπων παντὸς γεωγραφικοῦ καὶ πνευματικοῦ πλάτους εἰς χριστιανικὴν πραγματικότητα μαρτυρίας, ὑπηρεσίας καὶ ἑνότητος κατὰ τὸ παρόν.

Εἰς τὴν τριάδα ταύτην τῶν βασικῶν ἐπιδιώξεων τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως εἶχεν ἀναλυθῆ ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἔργον τῆς Γ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Π. Σ. Ε., τὴν συντονίζουσαν δὲ τὸ ὅλον κεντρικὴν ἰδέαν ἀπετέλει ἡ ἀπὸ πρὶν ἐπιλεγεῖσα, μελετηθεῖσα καὶ

ἐκτεινομένου κλίματος αὐτοῦ, τὰ Πατριαρχεῖα 'Αλεξανδρείας, 'Αντιοχείας καὶ 'Ιεροσολύμων καὶ ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος. Νέον δὲ κεφάλαιον διὰ τὴν 'Ιστορίαν τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ τὴν ἐν αὐτῇ θέσιν καὶ δρᾶσιν τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας ἠνοίγη διὰ τῆς κατόπιν μακρῶν προπαρασκευαστικῶν διαπραγματεύσεων καὶ διακυμάνσεων, δι' αἰτήσεών των, εἰσδοχῆς εἰς τὸ Π. Σ. Ε. κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Ν. Δελχὶ τῶν 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιῶν Ρωσσίας (Μόσχας), Ρουμανίας καὶ Βουλγαρίας (Πατριαρχείων) καὶ τῆς Αὐτοκεφάλου 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας τῆς Πολωνίας. Αὗται μετέσχον ἐν συνεχείᾳ τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως δι' ἀντιπροσωπειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τοῦ Μοσχοβιτικοῦ Πατριαρχείου ἦτο σχετικῶς πολυάριθμος.

[1] Ρωμαιοκαθολικοὶ Παρατηρηταὶ εἶχον παρευρεθῆ προηγουμένως μόνον κατὰ τὸ οἰκουμενικὸν Συνέδριον τῆς Λούνδης (1952). 'Επίσης Ρωμαιοκαθολικοὶ Παρατηρηταὶ παρευρίσκοντο καὶ κατὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ Π. Σ. Ε. ἐν Ρόδῳ τῷ 1959.

διακηρυχθεῖσα διὰ σχετικῶν δημοσιευμάτων[1] ἀκατάλυτος χριστιανικὴ ἀλήθεια περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Χριστοῦ ὡς φωτὸς τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἐκινοῦντο καὶ ἅπαντα τὰ ἐπὶ μέρους θέματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ὁλομέλεια τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως δι᾽ εἰσαγωγικῶν ὁμιλιῶν καὶ συζητητικῶν ἀναπτύξεων προητοίμαζε, ἢ διὰ πράξεων καὶ γενικῶν ἀποφάσεων διεκανόνιζε, καὶ αἱ ἐπὶ μέρους Ἐπιτροπαὶ καὶ τὰ Τμήματα (Sections) ἑνὸς ἑκάστου τῶν τριῶν μεγάλων θεμάτων (μαρτυρία, ὑπηρεσία, ἑνότης) διεπραγματεύοντο καὶ εἰς κείμενα κανονιστικῆς ἰσχύος διὰ τὸ ἐν ἐξελίξει εὑρισκόμενον οἰκουμενικὸν ἦθος τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἐποχῆς ὡς «Ἐκθέσεις» πρὸ τῆς ὁλομελείας τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως πρὸς τελικὴν διατύπωσιν καὶ ἔγκρισιν παρουσίαζον.

Κατὰ τὸ ὅλον ἔργον ἔγινε καταφανές, ὅτι ἐκ τῶν ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων πολλοὶ δὲν ἦσαν ἀρκούντως παρεσκευασμένοι καὶ ψυχικῶς ἡτοιμασμένοι διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς σχηματιζομένης ἰδιαζούσης ἀτμοσφαίρας κατὰ τὰς οἰκουμενικὰς συνελεύσεις, ὡς ἡ ἐν Ν. Δελχί. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἡ ἀτμόσφαιρα αὕτη, παρὰ τὴν μακρὰν ἤδη παράδοσιν τῆς εἰς τὰς τοιαύτας συνελεύσεις συμμετοχῆς τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τονιζόντων πάντοτε τὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς σημασίας τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, δὲν καθίσταται εὐκόλως ἐλαφρὰ διὰ τὸν ἑκάστοτε μετέχοντα ὀρθόδοξον. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἑκάστοτε εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνελεύσεις μετέχοντες Ὀρθόδοξοι δὲν εἶναι πάντοτε ἀρκούντως κατατοπισμένοι εἰς τὰ θέματα[2] καὶ γενικώτερον εἰς τὸ ἰδιάζον καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐκ πρώτης

---

[1] Καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν εἶχε προεκδοθῆ καὶ διαδοθῆ σχετικὸν τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν Γ´ Γενικὴ Συνέλευσις Νέον Δελχὶ 1961. Διασκευὴ καὶ μετάφρασις βάσει τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἀθανασίου Κ. Ἀρβανίτη, (ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

[2] Οὕτω π.χ. «Ἐν Ἄμστερδαμ (1948) οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρουσιασθοῦν ἕτοιμοι ἐκ τῶν προτέρων. Διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπληροφορήθησαν τὰ γενησόμενα, τ. ἔ. ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ψηφισθῇ ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ τὴν εἰς τὸ Συνέδριον ἐκεῖνο μετάβασίν των». Β. Σταυρίδου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας») Ἀθῆναι 1957, σ. 25. Πρβλ. καὶ Γερασίμου Κονιδάρη, Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ «Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν» (Ἀνάτυπ. ἐκ τῆς «Θεολογίας» τόμ. Κ´ 1949), ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 37.

ὄψεως ξενίζον τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ τοῦ σχηματιζομένου περιβάλλοντος κατὰ τὰς οἰκουμενικὰς συνελεύσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἄλλην ἐκδηλωτικὴν ὑπεροχὴν ἔχει ὁμολογουμένως τὸ ἑτερόδοξον στοιχεῖον. Ἡ αὐτὴ ὅμως δυσκολία προέρχεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι καὶ οἱ ὁμοίως ἑκάστοτε εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνελεύσεις μετέχοντες πολυώνυμοι ἑτερόδοξοι δὲν τυγχάνουν ἠσκημένοι καὶ καθοδηγημένοι εἰς τὸ ἰδιότυπον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς εὐθύνης τῆς ὀρθοδόξου συμμετοχῆς εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως [1]. Δὲν εἶναι κἂν εἰς θέσιν ἡ πλειονότης ἐξ αὐτῶν νὰ κατανοήσουν, ὅτι ἄνευ τῆς ὀρθοδόξου συμμετοχῆς εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, ἡ κίνησις αὕτη θὰ ἐκινδύνευε ν' ἀποβῇ εἰς μονομερές τι ἐγχείρημα, εἰς ἀδιέξοδον αὐτοκυκλούμενον παμπροτεσταντικὸν ματαιοπόνημα, ὡς τοῦτο κατανοοῦν, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ τονίζουν οἱ ἐκ τῶν Προτεσταντῶν ἐμπειρότεροι οἰκουμενισταί, ὡς καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ μὴ μετέχοντες ἐπισήμως τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως Ρωμαιο καθολικοί.

Τὸ ἰδιότυπον ἀκριβῶς τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καθίσταται ἀναγκαῖον νὰ διαδηλώνουν ἑκάστοτε οἱ Ὀρθόδοξοι σὺν ἄλλοις καὶ διὰ τῶν ἤδη περιωνύμων καὶ ἱστορικῶν γενομένων «Δηλώσεων» αὐτῶν [2]. Αὗται δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται

---

[1] Κατὰ τὸν Β. Ἰωαννίδην «οὐκ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν ἰδέαν περὶ ὑπάρξεως τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρώτην φορὰν ἤκουον περὶ αὐτῆς (ἐν Ἔβανστον τῷ 1954), νομίζοντες ὅτι μόνον Προτεστάνται καὶ Ρωμαιοκαθολικοὶ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον. Πράγματι οἱ Προτεστάνται εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀσίαν, τὴν Β. καὶ Ν. Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀφρικήν, μόνον εἰς τὰς μεγαλουπόλεις συμβαίνει νὰ ἐπικοινωνῶσι μὲ Ὀρθοδόξους χριστιανούς, πανταχοῦ δὲ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις μόνον Ρωμαιοκαθολικοὺς συναντῶσι καὶ τὴν ἱστορίαν των καὶ προέλευσιν γνωρίζουν ὡς συνδεδεμένην μὲ τὴν σύγκρουσίν των πρὸς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Καὶ πολλάκις ἀκούοντες καὶ βλέποντες ἡμᾶς εἰς τὰ παγχριστιανικὰ συνέδρια, ταυτίζουν πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, διὰ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης συγχύσεως πρέπει οἱ Ὀρθόδοξοι κατὰ τὴν διατύπωσιν τῶν γνωμῶν των καὶ τῶν ἰδιαιτέρων Ἐκθέσεών των, νὰ παραθέτωσι καὶ τὰς πρὸς τὰς Ρωμαιοκαθολικὰς ἀπόψεις ἀντιθέσεις των (ἰδίᾳ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Ἐκκλησίας), ἵνα καταφανῶσιν αἱ διαφοραὶ ἡμῶν καὶ πρὸς τοὺς Προτεστάντας καὶ πρὸς τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς». Ἡ Β' Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Evanston τῶν Η.Π.Α. (15-31 Αὐγούστου 1954). Ἀνάτ. ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ» ἔτος λη' 1955, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 22.

[2] Κυρίως «Δηλώσεις» ἐπίσημοι τῶν Ὀρθοδόξων, εἰς τὰς ὁποίας ἐκτίθενται αἱ θεμελιώδεις δογματικαὶ ἀρχαὶ καὶ αἱ ὅλως εἰδικαὶ προϋποθέσεις τῆς

ὡς σημαίνουσαι τυχὸν ἐκδήλωσιν ὑποκειμενικοῦ αἰσθήματος αὐταρεσκείας καὶ στενῆς αὐταρκείας τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων ἔναντι

συμμετοχῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, (ἀναγνωριζομένης τῆς τελευταίας ταύτης ὡς ἀξιολογωτάτης συντονιστικῆς ἐκδηλώσεως τῶν προσπαθειῶν τῶν Χριστιανῶν διὰ τὴν ἔντονον καὶ ὁλοκληρωμένην προβολὴν εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ), ἐγένοντο κατὰ τὰ Συνέδρια Πίστεως καὶ Τάξεως τῆς Λωζάννης (1927), Ἐδιμβούργου (1937) καὶ Λούνδης (1952). Τὰ κείμενα παρὰ Ἰ. Καρμίρῃ, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας τόμ. II. ἐν Ἀθήναις 1953, σ 963 ἑξ.

Κατὰ τὴν Α΄ Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ τότε ἱδρυομένου Π.Σ Ε. (ὡς «Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν») ἐν Ἀμστελοδάμῳ (1948) οἱ Ὀρθόδοξοι ἐκπρόσωποι (τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μόνου Ἀρχιερεῖς καὶ Καθηγηταὶ μετὰ Ρώσσων Καθηγητῶν τῆς διασπορᾶς, ὡς καὶ Καθηγηταὶ τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, 18 ἐν συνόλῳ) διαφωνήσαντες ὡς πρὸς τὸ ἀναγκαῖον ἢ μὴ καὶ σκόπιμον τῆς ὑποβολῆς δηλώσεως. περιωρίσθησαν τελικῶς εἰς τὴν σύντομον ἀποχαιρετιστήριον προσφώνησιν μετὰ χαρακτῆρος Δηλώσεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ τότε Θυατείρων Γερμανὸς (Στρινόπουλος). Τὸ κείμενον ἐν «Ὀρθοδοξίᾳ» Κωνσταντινουπόλεως, ΚΓ΄, 1948, σ. 386. Ἀλλὰ καὶ ἡ πλειονότης τῶν ἐκπροσώπων, ἡ ὁποία εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς ταχθῆ ὑπὲρ τῆς συντάξεως εἰδικῆς Δηλώσεως τῶν Ὀρθοδόξων, ἡτοίμασεν ἀνάλογον κείμενον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεγνώσθη μὲν τελικῶς κατὰ τὸ Συνέδριον, ἐδημοσιεύθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Βασ. Ἰωαννίδου εἰς τὴν περιγραφὴν ὑπ' αὐτοῦ τῶν κατὰ τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ Πρῶτον Συνέδριον «τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ἔτος Λ΄ (30ον) 1948, σ. 306 - 307 (καὶ ἐν Ἀνατύπῳ). Ὁ Γερ. Κονιδάρης κρίνων τὴν μὴ ὑποβληθεῖσαν Δήλωσιν ἐκείνην (μν. ἔργ. σ. 37) παρατηρεῖ «Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ δηλωθῇ ἄνευ περιστροφῶν, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἡ παρασκευασθεῖσα, ἀλλὰ μὴ ὑποβληθεῖσα δήλωσις τῆς πλειοψηφίας τῆς Ὀρθοδόξου ἀντιπροσωπειας, ἡ ἐκφράζουσα μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ εὐγενείας τὰς ἀντιρρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν δογματικῶν ζητημάτων ἔχει τὰς αὐτὰς ἐλλείψεις πρὸς τὰς προηγουμένας, τῆς Λωζάννης καὶ Ἐδιμβούργου, 1ον) διότι οὐδεὶς γίνεται λόγος οὐδὲ ὑπαινιγμὸς ἐκφέρεται περὶ τῆς ἀξιώσεως, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ Una Sancta, 2ον) διότι δὲν ἐκθέτει δι' ὀλίγων, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς Ἐκκλησίας χωρίζει τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν Προτεσταντισμὸν ῥιζικῶς 3ον) διότι δὲν μνημονεύει ποσῶς τὸ ἀδύνατον τῆς προαγωγῆς τῆς ἰδέας καὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς ἑνώσεως εἰς συνέδρια ποὺ μετέχουν (147) τόσον πολλαὶ Ἐκκλησίαι καὶ Ὀργανώσεις διϊστάμεναι ῥιζικῶς πρὸς ἀλλήλας 4ον) διότι δὲν μνημονεύει τῆς ὅλως ἀνεπαρκοῦς δογματικῆς βάσεως». Ὑποσημειοῖ δὲ ὁ Κονιδάρης, ὅτι τῆς συντάξεως τῆς δηλώσεως ταύτης μετέσχε καὶ ὁ ἴδιος «καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτέρω κριτικὴ ἀφορᾷ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀναμφιβόλως πρόκειται περὶ φιλοσοφίας a posteriori, ἐν ὄψει τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης, ἀλλὰ πάντως χρησίμου διὰ τὸ μέλλον»

Κατὰ τὴν Β΄ Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Ἔβανστον (1954) ὑπε-

τῶν προβαλλομένων, συζητουμένων καὶ ἀντιμετωπιζομένων μεγάλων ἐπικαίρων ζητημάτων. Δὲν πρέπει νὰ θεωροῦνται ὑπὸ τῶν «οἰκουμενιστῶν» αἱ ὀρθόδοξοι «Δηλώσεις» περὶ τῆς εἰδικῆς ὀρθοδόξου εὐθύνης, ὀφειλῆς καὶ ἀποστολῆς εἰς τὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ δογματικὰ θέματα αὐτῆς, ὡς «εὔκολοι λύσεις», ὡς ὑπεκφυγαί, προδίδουσαι ἔλλειψιν ἱκανότητος διὰ πραγματικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ὑπερομολογιακῆς χριστιανικῆς ἀνάγκης καὶ ζητήσεως τοῦ παρόντος ἢ τὰ παρόμοια [1]. Ὡς ὀρθῶς ὁ Καθηγητὴς Β. Ἰωαννίδης παρατηρεῖ [2], «Μόνον οἱ ἄκροι προτεστάνται, οἱ ἀδιάφοροι περὶ τὰ δόγματα καὶ περιορίζοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς μίαν ἁπλῆν πρακτικὴν ζωὴν ἄνευ δογματικῶν ἐρεισμάτων καὶ πεποιθήσεων, ἐνωχλήθησαν, ὅπως πάντοτε ἐνοχλοῦνται, ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν κατάθεσιν τῶν χωριστῶν τούτων ἐκθέσεων τῶν Ὀρθοδόξων.

Οὗτοι φρονοῦσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνωνται τοιαῦται χωρισταὶ ἐκθέσεις Ἐκκλησιῶν — μελῶν τοῦ Π. Σ. Ε., ἐφ᾽ ὅσον αἱ συζη-

---

βλήθησαν δύο ὀρθόδοξοι Δηλώσεις· «Δήλωσις τῶν Ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων ἀφορῶσα εἰς τὸ κύριον θέμα» (τοῦτο ἦτο, ὡς γνωστόν, «ὁ Χριστὸς ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου») καὶ «Δήλωσις τῶν Ὀρθοδόξων ἀντιπροσώπων ἀφορῶσα εἰς τὴν Τάξιν καὶ Πίστιν». Τὰ κείμενα ἐν «Ὀρθοδοξίᾳ» Λ΄ 1955 σ. 28 ἑξ.

Περὶ τῆς ἐν τῇ Γ΄ Γενικῇ Συνελεύσει τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Ν. Δελχὶ ὑποβληθείσης Δηλώσεως τῶν Ὀρθοδόξων ἐσημειώσαμεν ἤδη πληροφοριακά τινα ἐν τῷ προηγουμένῳ σχετικῷ δημοσιεύματι ἡμῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ τὸ κείμενον («Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ἔτος ΜΕ΄, τεῦχ. 524 - 525 α΄ - β΄, σ. 11 ἑξ.).

[1] Κατὰ ταῦτα δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς διαπιστώσεως, ἡ ὁποία γίνεται εἰς τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Δεσμευτικαὶ ὑποχρεώσεις» ἄρθρον τοῦ «Μηνιαίου Δελτίου τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῷ Π.Σ.Ε», ἀριθ. 47, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1961 (ἐν Γενεύῃ), ὅτι «Συνέπεια τῆς ἀσυνεπείας καὶ τῆς ἀνακολουθίας μας εἶναι ἡ εὔκολος λύσις καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς καταθέσεις Δηλώσεων Ὀρθοδόξων—τί τὸ εὐκολώτερον τούτου—καὶ ἡ ἀποδοκιμασία παντὸς μὴ ὀρθοδοξοῦντος. Ἀντὶ τούτου πολὺ θετικωτέρα θὰ ἦτο ἡ συμβολή μας, ἐὰν οἱ μετέχοντες εἰς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις κατηρτίζοντο ἐπαρκῶς ἐκ τῶν προτέρων». Ἡ τελευταία αὕτη ὑπόδειξις τυγχάνει βεβαίως ὀρθή. Ἐπίσης δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὴν ὑπόδειξιν τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Βορ. καὶ Νοτ. κ. Ἰακώβου, ἑνὸς ἐκ τῶν ἓξ Προέδρων τοῦ Π.Σ.Ε., ὅτι «οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ παύσουν διαφημίζοντες τὴν «οἰκουμενικὴν διάθεσίν» των καὶ τὸν δημοκρατικὸν τρόπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως καὶ νὰ ἀρχίσουν νὰ ἐργάζωνται πρὸς συνάντησιν τῶν ἀδελφῶν των». Ἐν τῷ τεύχ., Ἡ ἑνότης τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν. (Ἀνάτ. ἐκ τοῦ «Ὀρθοδόξου Παρατηρητοῦ», τεῦχος Ἀπριλίου 1961), Νέα Ὑόρκη 1961, σ. 23.

[2] Μν. ἔργ. σ. 21.

τήσεις καὶ ἀποφάσεις εἶναι οἰκουμενικαί (!), δηλαδὴ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἑνιαῖαι καὶ συντονιστικαὶ τῶν ἀπόψεων τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον σημεῖα ἀντίθετα πρὸς τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν καὶ παράδοσιν ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος τοῦ Συνεδρίου καὶ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ διατυπώσωσιν ἀπεριφράστως καὶ σαφῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας των ἐπὶ τῶν δύο ἀνωτέρω θεμάτων».

Ὡς ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πείρας τῆς ἱστορίας τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καταδεικνύεται, αἱ τῶν Ὀρθοδόξων ἑκάστοτε διαδηλώσεις τῆς ἰδιοτύπου οἰκουμενικῆς αὐτοσυνειδήσεως καὶ ἀποστολῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς συμπερικλειούσης εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀδιασπάστως καὶ ἀκλινῶς συνεχιζομένην ἀρχέγονον καθολικὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀκατάλυτον πνευματικὴν πεῖραν τοῦ χριστιανικοῦ παρελθόντος, τοῦ εἰς τὴν μόνιμον ἐν τῇ παραδόσει ἐξάνθησιν ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἀποτυπωθέντος, οὕτω δὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας ἐκτρέφοντος καὶ ἐπιγονιμοποιοῦντος [1], καθίστανται ἀναγ-

---

[1] Οὕτω δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἔργον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς «ἐν χρόνῳ οἰκουμενικότητος» τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἄποψιν περὶ τῆς οἰκουμενικότητος ὑπενεθύμισαν, ὡς γνωστόν, ἐν Ν. Δελχὶ οἱ Ὀρθόδοξοι διὰ τῆς Δηλώσεώς των (σχετικὸν ἡμέτερον δημοσίευμα ἐν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ἔτος ΜΕ', τεῦχος 524 - 525 α' - β', σελ. 16 πρβλ. καὶ αὐτόθ. σελ. 12, σημ. 1) Βιβλικῶς καὶ πατερικῶς (διὰ χωρίων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου) διαζωγραφίζει τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ Ἰωάνν. Καρμίρης, ἐν τῷ ἔργῳ του, Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Ἀθῆναι 1962, σ. 85, οὕτω· «Διότι τῆς καθολικότητος νοουμένης τοπικῶς τε καὶ χρονικῶς, ἡ Ἐκκλησία «οὐ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθήσεται μόνον ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τοῦ αἰῶνος» (MPG. 55, 203) καὶ οὐ μόνον τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει εἶδε «τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου, τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ, καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ» (Ἀποκ. 21, 9 ἑξ.). Ὅθεν ἡ Ἐκκλησία «πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, πανταχοῦ τῶν αἰώνων, πανταχοῦ τῶν χρόνων ἐκτέταται» (MPG. 55, 470). «Αὕτη γὰρ οἶδε μόνη μένειν εἰς τὸ διηνεκές» (MPG. 62, 52)». Ἐκ τῆς ἐπόψεως τῆς Ἱστορίας τοῦ Πνεύματος ἀναλύουν καὶ κατοχυρώνουν τὴν ἰδιάζουσαν καθολικὴν ἢ οἰκουμενικὴν ἐν χρόνῳ ἀποστολὴν καὶ ἐπενέργειαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλ. Ἔξαρχος (Τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ ἐξ ἐπόψεως Ὀρθοδόξου. Ἀνάτυπ. ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. πρῶτος, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1953, σ. 66 ἑξ.). καὶ ὁ Γερασ. Κονι-

καῖαι, ἀναγκαιόταται ἀνασταλτικαὶ ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ κανονιστικαὶ τῆς οἰκουμενικῆς γραμμῆς πλεύσεως ἐπισημάνσεις [1]. Οὕτω προξενοῦν αἱ τοιαῦται ὀρθόδοξοι ἐκδηλώσεις πανθομολογουμένως ὄφελος εἰς τὴν σύγχρονον οἰκουμενικὴν ὑπόθεσιν, διὰ τοῦτο δὲ ἐπιζητεῖται πάντοτε ἐπιμόνως ἡ τῆς ὅλης Ὀρθοδοξίας συνεργασία καὶ συνεισφορὰ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν τῶν χρόνων ἡμῶν, ἰδίᾳ εἰς τὴν διὰ τοῦ Π. Σ. Ε. ὡς εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν ὠργανωμένην μορφὴν αὐτῆς ἐκδηλουμένην.

Εἰς τὸ ἤδη ἀνωτέρω ὑποδηλωθὲν κατ' ἀρχὴν τεχνικῶς ἀνοργάνωτον καὶ ἀσυστηματοποίητον τῆς ὀρθοδόξου συμμετοχῆς εἰς τὰ τῆς Γ' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Π. Σ. Ε. ἐν Ν. Δελχὶ ὀφείλεται καὶ τὸ πραγματικῶς λυπηρὸν γεγονός, ὅτι οὐδεμία ἐπίσημος ὀρθόδοξος γενικὴ εἰσήγησις ὑπῆρχε εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν πολλῶν καὶ ἐνδιαφερουσῶν γενικῶν εἰσηγήσεων. Τοιαῦται ὄντως βαθυστόχαστοι κατατοπιστικαὶ καὶ προπαρασκευαστικαὶ γενικαὶ εἰσηγήσεις καὶ ἀναπτύξεις ἐπλαισίωνον εἰς τὰς συνεδρίας τῆς ὁλομελείας τῆς Συνελεύσεως τὰ ἐπὶ μέρους ὑπὸ τῶν Τμημάτων καὶ τῶν Ἐπιτροπῶν ἀντιμετωπιζόμενα εἰδικώτερα θέματα τοῦ Συνεδρίου κατὰ τὰς τρεῖς κυρίας αὐτῶν κατευθύνσεις (μαρτυρία, ὑπηρεσία, ἑνότης), ὡς καὶ τὰς δι' ἀποφάσεων καὶ πράξεων κατοχυρουμένας κατευθύνσεις καὶ ἐπιδιώξεις τοῦ κατὰ τὴν Γ' Γενικὴν Συνέλευσίν του ἐν Ν. Δελχὶ εἰς τὴν οἰκουμενικήν του ἔντασιν καὶ πίστιν ἀναβαπτιζομένου Π. Σ. Ε.

δάρης (Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι. Ἀνατ. ἐκ τῆς «Θεολογίας» τόμ. ΚΣΤ', ἐν Ἀθήναις 1955, ἰδίᾳ σ. 40 ἑξ.). Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Καλογήρου, Περὶ μίαν θεώρησιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (κατὰ τὸ 17ον Διεθνὲς Συνέδριον τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἐν ἔτει 1957). Ἀνατ. ἐκ τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρ. τῆς Θεολ. Σχολ. τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου (τόμ. Ε', 1960), ἐν Θεσσαλονίκῃ 1961, σ. 13 ἑξ.

[1] Καὶ ὁ Ρωμαιοκαθολικὸς Παρατηρητὴς καὶ Κριτικὸς τῶν κατὰ τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν Βενεδεκτῖνος Μοναχὸς Thomas Sartory, διαπιστώνει ἐξ ἀφορμῆς κυρίως τῆς σθεναρᾶς στάσεως τῶν Ὀρθοδόξων κατὰ τὸ Συνέδριον ἐν Lund (1952), ὅτι (περὶ τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐπιτευγμάτων τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως) «die stärkste Kritik aus der Oekumene selbst geübt wird. Auf der einen Seite von den angelsächsischen Aktivisten... auf der anderen Seite von den Vertretern einer systematischen Theologie, als deren stärkster Exponent die Orthodoxe Kirche erscheint, die in der vergleichenden Methode von Faith and Order Kompromissversuche erblickt». Die ökumenische Bewegung und die Einheit der Kirche. Ein Beitrag im Dienste einer ökumenischen Ekklesiologie, 1955, σ. 68.

Ἐκ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γενικῶν εἰσηγήσεων θὰ ἦτο ὄντως ἐνδιαφέρον νὰ ἔβλεπον μερικαὶ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ εἰς τὴν ἑλληνικήν, διὰ νὰ γνωσθοῦν αἱ δι' αὐτῶν ἐκφραζόμεναι σύγχρονοι οἰκουμενικαὶ χριστιανικαὶ ἐμπειρίαι καὶ παρ' ἡμῖν εὐρύτερον καὶ διὰ νὰ γονιμοποιῶνται οὕτω κατά τινα τρόπον παρ' ἡμῖν τὰ ἀνάλογα θέματα κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἐπεξεργασίαν των, ἄν, ἐννοεῖται, ὑπάρχῃ παρ' ἡμῖν αἴσθησις τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀνάγκης ὀρθοδόξου ἀντιμετωπίσεως τοιούτων θεμάτων. Ἀναφέρομεν ἐξ αὐτῶν ἐνταῦθα μερικὰς ὡς ἀκολούθως. «Ἡ ἱεροποστολικὴ διάστασις (Dimension) τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως», ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου Ἐπισκόπου Lesslie Newbigin, Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῶν Ἱεραποστολῶν, ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Νοτίων Ἰνδιῶν (19 - 11 - 1961). «Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ φῶς τοῦ κόσμου» ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Ἐπισκόπου Cottfried Noth, τῆς Γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, (19 - 11 - 1961). «Κεκλημένοι εἰς μαρτυρίαν», ὑπὸ τοῦ Paul Devanandan, Διευθυντοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἰνστιτούτου θρησκευτικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν σπουδῶν ἐν Ἰνδίαις, ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Νοτίων Ἰνδιῶν (29 - 11 - 1961). «Κεκλημένοι εἰς τὸ ὑπηρετεῖν. Ἡ ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν μεταβαλλόμενον κόσμον τῆς σήμερον», ὑπὸ τοῦ Ἰάπωνος Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου (τοῦ Kyoto) Masao Takenaka (20 - 11 - 1961). «Κεκλημένοι εἰς ἑνότητα» ὑπὸ τοῦ Joseph Sittler, Καθηγητοῦ Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου, ἀνήκοντος εἰς τὴν ἡνωμένην Λουθηρανικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀμερικῆς (21 - 11 - 1961). «Οἱ Λαϊκοί — ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν κόσμον» ὑπὸ τοῦ Δρος Klaus Bismarck, λαϊκοῦ μέλους τῆς Συνόδου τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας ἐν Γερμανίᾳ (22 - 11 - 1961). Παρόμοιον θέμα ἐπραγματεύθησαν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἡ ἀγγλὶς κυρία E. M. Batten, ἐργαζομένη εἰς ἀγγλικὸν ἐκκλησιαστικὸν κολλέγιον, καὶ ὁ ἰνδὸς δικηγόρος E. Varkey Mathew τῆς Συριακῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θωμᾶ εἰς Malabar (Ν. Ἰνδιῶν). «Σήμερον εἶναι τὸ μέλλον» ὑπὸ τοῦ O. Frederick Nolde, Ἀμερικανοῦ Διευθυντοῦ Θεολογικοῦ Σεμιναρίου, Διευθυντοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ διεθνεῖς ὑποθέσεις (23 - 11 - 1961). «Τί εἶναι δι' ἐμὲ ἡ Ἀφρική» ὑπὸ τοῦ αὐτόχθονος Διοικητοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Νιγηρίας Francis Akanu Ibian, τῆς Πρεσβυτεριανῆς Ἐκκλησίας τῆς Νιγηρίας (23-11 - 1961). «Ἡ ἀπὸ κοινοῦ (ὁδευομένη) ὁδὸς διὰ τὴν ὁρατὴν ἑνότητα» ὑπὸ τοῦ Πάστορος Philip Potter, Ἄγγλου, τῆς Μεθοδιστικῆς Ἐκκλησίας τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (24 - 11 - 1961). Ὁμοίως περὶ

τῆς ἐννοίας τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος ἐν συνδυασμῷ ἰδίᾳ πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἁγιότητα, ἐγένετο κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁμιλία παρὰ τῆς Α. Χάριτος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Κανταβρυγίας A. M. Ramsey (ὡς καὶ παρὰ τοῦ ἡμετέρου Δρος Νικ. Νησιώτη, περὶ οὗ κατωτέρω ὁ λόγος). «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως εἰς μίαν δυναμικὴν κοινωνίαν (δυναμικῶς ἀναπτυσσομένην ἢ ἐξελισσομένην κοινωνίαν)» ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Καθηγητοῦ Egbert de Vries, Πρυτάνεως τοῦ Διεθνοῦς Ἰνστιτούτου κοινωνιολογικῶν σπουδῶν τῆς Χάγης (28-11-1961). «Τί ὀφείλουν νὰ πράξουν αἱ Ἐκκλησίαι εἰς τὰ νέα ἀφρικανικὰ καὶ ἀσιατικὰ ἔθνη» ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ Καθηγητοῦ M. M. Thomas τῆς Συριακῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θωμᾶ τοῦ Malabar, Ν. Ἰνδιῶν, (28-11-1961). Εἰσαγωγικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ θέματος τῆς ἑσπέρας τῆς 28-11-1961, ἐκφερομένου ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Αἱ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς», ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἐξ Οὐραγουάης μεθοδιστοῦ πάστορος Emilio Castro. «Ὁ κόσμος χρειάζεται ἀντίτυπα τῆς Βίβλου» ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ὑόρκης (Ἀγγλίας) F. D. Coggan· πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ κατατοπιστικὴ ὁμιλία διὰ τὰ διδόμενα στατιστικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς διαδόσεως τῆς Βίβλου εἰς τὸν κόσμον καὶ περὶ τῶν προκυπτουσῶν νέων ἀναγκῶν καὶ δυνατοτήτων, (1-12-1961). «Ἡ χρῆσις τῆς Βίβλου ὑπὸ τοῦ E. H. Robertson, Ἄγγλου Βαπτιστοῦ, ἐκ τῶν ἐπιτελῶν τοῦ ἐν Γενεύῃ Π. Σ. Ε. καὶ τῆς Γραμματείας τῶν ἡνωμένων βιβλικῶν ἑταιρειῶν (1-12-1961). «Ἡ Βίβλος εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ εὐαγγελισμοῦ (τῆς ἱεραποστολῆς) ὑπὸ τοῦ Ἰνδοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κεϋλάνης Πάστορος A. E. Inbanathan (1-12-1961) κ. ἄ.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων γενικῶν εἰσηγήσεων καὶ ὁμιλιῶν πρὸ τῆς ὁλομελείας, δέον νὰ μνημονευθοῦν ἐνταῦθα καὶ αἱ Ἐκθέσεις, τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Π. Σ. Ε. Δρος W. A. Visser't Hooft, ἀναγνωσθεῖα τὴν 19-11-1961, καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Π. Σ. Ε. Δρος Franklin Clar Fry, ἀναγνωσθεῖσα τὴν 20-11-1961. Ἀμφοτέρων τῶν Ἐκθέσεων τούτων θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ ἐγνωρίζοντο ἐπίσης εὐρύτερον εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐνδιαφερόμενον κοινὸν αἱ κεντρικαὶ ἰδέαι, ὡς καὶ αἱ ἐνδιαφέρουσαι πληροφορίαι καὶ προοπτικαὶ περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Π. Σ. Ε. Τέλος μνημονευτέαι ἐνταῦθα καὶ αἱ κηρυγματικαὶ ὁμιλίαι, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο καθ' ἑκάστην σχεδὸν κατὰ τὴν κοινὴν πρωϊνὴν ἢ ἑσπερινὴν προσευχὴν ὑπὸ ἱερωμένων διαφόρων

Η ΦΥΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ *

Ὑπὸ ΙΩ. Ν. ΦΡΑΓΚΟΥΛΑ Δ Θ.
Διευθυντοῦ τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ
Φροντιστηρίου Θεσσαλονίκης

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΦΥΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΝΙΚΩΣ

Οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς πρώτας συζητήσεις των διὰ τὴν φυσικὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ, ἐσχημάτισαν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν. Ἐνόμισαν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς διὰ νὰ κόψῃ πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν, τὴν εἰδωλολατρείαν, ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῇ ὄχι μόνον ἀπὸ τὰ ἀγάλματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὡραιότητα, τὴν ὀμορφιά, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες εἰς τὴν παράστασιν τῶν θεῶν τῆς ἀρχαιότητος. Καί τινες ἀκόμη ἐσκέφθησαν ὅτι τὸ ὡραῖον σχετίζεται μὲ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι ξένον

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 23 προηγ. τεύχους.

Ὁμολογιῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μύρων κ. Χρυσόστομος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁμιλήσας κατὰ τὴν πρωϊνήν, ὑπ' αὐτοῦ τελεσθεῖσαν, προσευχὴν τῆς 29ης Νοεμβρίου 1961.

Αἱ γενικαὶ εἰσηγήσεις καὶ ὁμιλίαι περὶ ἁπάντων τῶν ὑπὸ πραγμάτευσιν εἰς τὰ τμήματα καὶ τὰς ἐπιτροπὰς θεμάτων, ὡς καὶ περὶ πάντων τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς Γ' Γενικῆς Συνελεύσεως καὶ τοῦ Π. Σ. Ε. καθόλου, ἐπροξένουν βαθείας ἐντυπώσεις καὶ ἐπηρέαζον ἀναμφιβόλως, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, τὰς ἀντιστοίχους ἐπεξεργασίας τῶν θεμάτων καὶ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἐπὶ μέρους Ἐκθέσεων εἰς τὰ τμήματα καὶ τὰς ἐπιτροπὰς τοῦ ὅλου Συνεδρίου. Αἱ γενικαὶ εἰσηγήσεις καὶ ἀναλύσεις τῶν βασικῶν θεμάτων προσέδιδον τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν εἰς τὸ ὅλον ἔργον τῆς Συνελεύσεως καὶ ἀπετέλουν οὕτως εἰπεῖν μνείαν καὶ ἔξαρσιν τῶν βασικῶν ὑποδείξεων καὶ ἀρχῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐγονιμοποιοῦντο αἱ ἐπὶ μέρους συζητήσεις καὶ ἀπετυποῦντο εἶτα εἰς τὰς εἰδικὰς ἐκθέσεις τὰ περαιτέρω δεοντολογικὰ καὶ πρακτικὰ πορίσματα καὶ αἱ ἀποφάσεις.

πρὸς τὸ χριστιανικὸν περιβάλλον καὶ τὴν χριστιανικὴν ζωήν. Εἶχον ἀρχίσει ἐν τῷ μεταξὺ νὰ παρουσιάζωνται καὶ αἱ πεπλανημέναι ἀσκητικαὶ τάσεις.

Διὰ τοῦτο ἡ ἔκτακτος τελειότης καὶ ἡ ὡραία μορφή, μὲ τὴν ὁποίαν παρουσίαζε τοὺς θεούς της ἡ ἀγαλματοποιΐα τῶν ἀρχαίων, ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν παράστασιν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Καὶ οἱ χριστιανοὶ διὰ νὰ δικαιώσουν τὴν γνώμην αὐτὴν κατέφυγον εἰς τὰς μελαγχολικὰς εἰκόνας, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν εἰς τὰς προφητείας των διὰ τὸν μέλλοντα Μεσσίαν, τὸν Χριστόν, ὁ Ἡσαΐας καὶ ὁ Δαυΐδ.

Ὁ προφήτης Ἡσαΐας γράφει: «οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων...καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐν κακώσει». Καὶ ἀλλαχοῦ: «ὃν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σὲ πολλοί, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ εἶδος σου καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων»[10]. Καὶ ὁ Δαυΐδ εἰς δύο ψαλμικοὺς στίχους προσθέτει: «ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα λαοῦ» καὶ «ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην»[11].

Αἱ μαρτυρίαι αὐταὶ ἐθεωρήθησαν ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν φυσικὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ὁ ἀναμενόμενος Χριστός, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἑπομένως χωρὶς κάλλος καὶ ἀποκρουστικός. Ἠγνόησαν οἱ χριστιανοὶ ὅτι αἱ προφητικαὶ αὐταὶ ῥήσεις εἶχον ἀλληγορικὸν χαρακτῆρα καὶ προεικόνιζον τοὺς πόνους καὶ τὴν ταπεινὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ.

Οὕτως ὁ Ἰουστῖνος, ἀπολογητὴς καὶ μάρτυς τοῦ χριστιανισμοῦ (†167), εἰς τὸ ἔργον του «Διάλογος πρὸς Τρύφωνα» γράφει ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἠσαΐου ἀναφερόμενα «εἴρηνται εἰς τὴν πρώτην παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾗ καὶ ἄτιμος καὶ ἀειδὴς φανήσεσθαι»[12]. Παραδέχεται δηλαδὴ ὅτι ὁ Χριστός, ὅταν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἦτο ἄσχημος κατὰ τὴν σωματικήν του ἐμφάνισιν.

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὀλίγον βραδύτερον εἰς τὸν «Παιδαγωγόν» του ἐρωτᾷ: «Ποῖος εἶναι καλύτερος καὶ ὡραιότερος ἀπὸ τὸν Κύριον; Οὐδείς». Ἀλλ' ἡ ὡραιότης αὐτή, προσθέτει, δὲν εἶναι τὸ κάλ-

---

[10] Ἠσ. 53, 2-4 καὶ 52, 14.

[11] Ψαλμ. 21, 7 καὶ 37, 7.

[12] Ἰουστίνου, Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, 14 (Migne, τ. 6 σ. 505).

λος τῆς σαρκὸς τὸ φαντασιαστικόν, ἀλλὰ τὸ ἀληθινόν, τῆς ψυχῆς», διότι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου μαρτυρεῖ «τὸν Κύριον τὴν ὄψιν αἰσχρόν, (ἄσχημον), γεγονέναι»[13].

Καὶ εἰς ἄλλο ἔργον του, τοὺς «Στρωματεῖς», παραθέτει χαρακτηριστικὴν ἐξήγησιν τῆς ἀσχημίας τοῦ Χριστοῦ. «Ὁ Κύριος», γράφει, «ἠθέλησεν εὐτελεῖ χρήσασθαι σώματος μορφῇ οὐ μάτην, ἵνα μή τις τὸ ὡραῖον ἐπαινῶν καὶ τὸ κάλλος θαυμάζων, ἀφίσταται τῶν λεγομένων καὶ τοῖς καταλειπομένοις προσανέχων, ἀποτέμνηται τῶν νοητῶν»[14]. Καὶ ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας ἐπίσης ὁμιλεῖ περὶ τῆς σμικρότητος καὶ εὐτελείας καὶ περὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ φαινομένου ἔξωθεν ἀνθρώπου Ἰησοῦ[15].

Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ μέγας, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ψαλμικοῦ στίχου «ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»[16] διδάσκει ὅτι ὁ Δαυῒδ προσαγορεύει τὸν Κύριον ὡς τὸν ὡραιότερον τῶν ἀνθρώπων «ἐνατενίσας αὐτοῦ τῇ θεότητι» καὶ δὲν ἀνυμνεῖ ἐδῶ «τῆς σαρκὸς τὸ κάλλος», διότι, συμφώνως πρὸς ὅσα γράφει ὁ προφήτης Ἠσαΐας, ὁ Χριστὸς ἦτο χωρὶς εἶδος καὶ κάλλος, δηλαδὴ ἄσχημος. Εἶναι φανερόν, συνεχίζει, ὅτι ὁ Δαυῒδ «ἐνιδὼν αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι καὶ τῶν ἐκεῖθεν μαρμαρυγῶν ἀναπλησθεὶς» κατεπλάγη ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ κάλλους Του καὶ «πρὸς τὸν ἔνθεον ἔρωτα τῆς νοητῆς ὡραιότητος ἐκινήθη»[17].

Ὁ Θεοδώρητος ὁ Κύρου, εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἰδίου ψαλμικοῦ στίχου γράφει ὅτι «ὁ ψαλμὸς κάλλος αὐτοῦ καλεῖ, οὐ τὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πάσης δικαιοσύνης, τὸ ἁμαρτίας οὐ δεξάμενον σπίλον καὶ πάσης κηλῖδος ἐλεύθερον». Ἡ ὡραιότης δηλαδὴ ἀναφέρεται ὄχι εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν ἀρετήν, τὴν ἀγαθωσύνην καὶ τὸ ἀναμάρτητον αὐτοῦ. Καὶ κατωτέρω ἐπαναλαμβάνει ὅτι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὡραιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη « καὶ κάλλος αὐτοῦ καὶ δύναμις καὶ πανοπλία ἐστὶ καὶ νίκη»[18].

Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας γράφει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο «ἀσχήμων καὶ ἀτερπὴς διὰ τὸ ἀνθρώπινον»[19] καὶ ἀλλαχοῦ προσθέτει

---

13 Κλήμεντος, Παιδαγωγός, λόγος 3 (Migne, τ. 8 σ. 557).
14 Κλήμεντος, Στρωματεῖς. βιβλ. 6,17 (Migne, τ. 9 σ. 381).
15 Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, λόγος I, 13 (Migne, τ. 20 σ 128).
16 Ψαλμ. 44,3.
17 Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμὸν (Migne, τ. 29 σ. 396).
18 Θεοδωρήτου Κύρου, Εἰς 44 ψαλμὸν (Migne, τ. 80 σ. 1189).
19 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γλαφυρὰ εἰς Ἔξοδον (Migne, τ. 69 σ. 396).

ὅτι ἦτο ἄσχημος εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν, «ὅτι τῇ τῆς θεότητος δόξῃ συγκρινόμενα τὰ σαρκός, οὐδενὸς ἄξια φανεῖται λόγου, ἐν εἴδει γὰρ πέφηνεν ὁ Υἱὸς τῷ λίαν ἀκαλλεστάτῳ»[20]. Καὶ ὁ λατῖνος ἐκκλ. συγγραφεὺς Τερτυλλιανὸς δέχεται ἐπίσης ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦτο «χωρὶς ἀνθρωπίνην ὡραιότητα»[21].

Ἀλλὰ παρουσιάσθη καὶ ἡ ἀντίθετος γνώμη, ἡ ὀρθὴ ἄποψις, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ὡραῖος κατὰ τὴν μορφήν.

Πρῶτος ὁ Ὠριγένης ἀντικρούων τὴν γνώμην τοῦ Κέλσου ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ «ὥς φασι μικρὸν καὶ δυσειδὲς καὶ ἀγενὲς ἦν» ὑπεραμύνεται τῆς ὡραιότητος τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κέλσος, γράφει, στηριζόμενος εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, παρεδέχθη ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἄσχημος, «οὐκέτι ὅμως προσέσχε τοῖς λεγομένοις» ὑπὸ τοῦ 44ου ψαλμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται «ὡραιότης καὶ κάλλος εἶναι περὶ αὐτόν, τὸν Χριστόν». Ἐπίσης, προσθέτει, ἀντιπαρῆλθεν ὁ Κέλσος τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ γεγονὸς τῆς Μεταμορφώσεως καὶ δόξης τοῦ Χριστοῦ, «ὅπερ οὐκέτι ἐπιτρέπει τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ κατηγορίας προβαίνειν»[22].

Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ μέγας κατόπιν εἰς τὸ ἔργον του «Περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» γράφει ὅτι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ «οὔτε κάλλος, οὔτε δόξαν σώματος Χριστοῦ»[23].

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν γνωστῶν μεσσιακῶν στίχων τοῦ Δαυῒδ «ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων... ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου», δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν γνώμην τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅτι τὸ κάλλος ἀναφέρεται εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, οὔτε μὲ τὴν γνώμην τοῦ Θεοδωρήτου τοῦ Κύρου, ὅτι τὸ κάλλος ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ Χριστοῦ. Παραδέχεται ὅτι τὸ κάλλος καὶ ἡ χάρις ἀναφέρονται «ἐπὶ τὴν σάρκα», τὴν φυσικὴν δηλαδὴ μορφὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν δέ, συνεχίζει, ὁ προφήτης Ἠσαΐας εἶπεν «εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος», προεφήτευσε διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ, τὸν ἁπλοῦν καὶ ἄσημον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον

---

20 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γλαφυρὰ εἰς Γένεσιν (Migne, τ. 69 σ. 76).

21 Τερτυλλιανοῦ, De carne Christi, 9 (Migne P. L., τ. 2 σ. 817).

22 Ὠριγένους, Κατὰ Κέλσου, βιβλ. 6, 75 (Migne, τ. 11 σ. 1409-16).

23 Μ. Ἀθανασίου, περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ Ἀπολλιναρίου (Migne, τ. 26 σ. 1132).

θὰ ἐγεννᾶτο καὶ θὰ ἔζη ὁ Χριστὸς εἰς τὸν κόσμον. «Οὐ περὶ ἀμορφίας λέγων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ περὶ τοῦ εὐκαταφρονήτου».

Ἅπαξ καὶ κατεδέχθη, γράφει, νὰ γίνῃ ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος «διὰ τῶν εὐτελῶν ἁπάντων διῆλθε». Διότι οὔτε διὰ μητέρα ἐξέλεξε βασίλισσαν, οὔτε ὅταν ἐγεννήθη ἐξηπλώθη ἐπὶ κλίνης χρυσῆς, «ἀλλ' ἐν φάτνῃ», οὔτε ἀνετράφη εἰς πολυτελῆ οἰκίαν, «ἀλλ' ἐν εὐτελεῖ τέκτονος δωματίῳ»· οὔτε πάλιν προσέλαβε διὰ μαθητάς Του ρήτορας ἢ φιλοσόφους ἢ βασιλεῖς, «ἀλλ' ἁλιέας καὶ τελώνας» καὶ ἔζησε χωρὶς νὰ ἔχῃ οἰκίαν, χωρὶς νὰ ἐνδύεται πολυτελῶς καὶ νὰ τρώγῃ πλουσίως, «ἀλλὰ παρ' ἑτέρων τρεφόμενος, ὑβριζόμενος, καταφρονούμενος, ἐλαυνόμενος, διωκόμενος». Ἐπειδὴ λοιπὸν οὔτε μεγαλοπρέπειαν καὶ πλοῦτον εἶχεν ὁ Χριστός, οὔτε ἀκολούθους καὶ δορυφόρους, «ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ μόνος περιήει, ὡς εἷς τῶν πολλῶν», διὰ τοῦτο ὁ προφήτης εἶπεν ὅτι «εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος»[24].

Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν προσθέτει ὅτι «οὐδὲ γὰρ θαυματουργῶν ἦν θαυμαστὸς μόνον ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ φαινόμενος ἁπλῶς πολλῆς ἔγεμε χάριτος», κατὰ πολὺ ἀνώτερος τοῦ Μωϋσέως, ὁ ὁποῖος εἶχε «δεδοξασμένον πρόσωπον» καὶ τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου τοῦ «ὡς ἀγγέλου πρόσωπον ἔχοντος»[25].

Καὶ ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἐπίσης, εἷς τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀσπάζεται τὴν γνώμην ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ὡραῖος κατὰ τὴν ἐξωτερικήν Του ἐμφάνισιν[26].

Τὸ τέλειον εἶναι καὶ ὡραῖον. Καὶ ὁ παντέλειος Θεός, ὁ Χριστός, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην Του φύσιν, τὴν φυσικήν Του μορφήν, ἦτο ἀσφαλῶς ὡραῖος. Τὸ θρησκευτικὸν ἄλλως τε καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν συναίσθημα ἔχουν τὴν ἰδίαν ρίζαν μέσα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν. Καὶ ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος πιστεύει διὰ θεῖον, δυνατόν, ἀναγκαῖον, τὸ θέλει νὰ εἶναι καὶ «ὡραῖον». Τὸ ὡραῖον πρέπει νὰ συμβάλῃ εἰς λατρείαν τῆς Ὑπερτάτης Πηγῆς τοῦ ὡραίου.

«Κάθε ἀνθρωπίνη ὀμορφιά», γράφει καὶ ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ Φαρράρ,[27] εἶναι τὸ μυστήριον τῆς θεοσύνης καὶ μία συνείδησις τόσον καθαρὰ καὶ ἕνας νοῦς τόσον ἁρμονικὸς καὶ μία

---

[24] Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς 44 ψαλμὸν (Migne, τ. 55 σ. 185-6).

[25] Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Ματθαῖον, 27 (Migne, τ. 57 σ. 346).

[26] Ἱερωνύμου, Epist. 65 «ad Principiam virginem sive explanatio psalmi XLIV» (Migne P. L., τ. 22 σ. 622 κἑ.).

[27] Φρειδ. Φαρράρ, ἔ. ἀ. σ. 74, 85 καὶ 119.

ζωὴ τόσον ἁγνῶς εὐγενική, δὲν ἠμποροῦσαν παρὰ νὰ ζωγραφίζωνται καὶ εἰς τοὺς τρόπους καὶ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου.... Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστὸς τὰ ταπεινὰ καὶ ἄσχημα νὰ τὰ μεταβάλῃ εἰς πλούσια καὶ ὡραῖα. Ὡμίλησε μὲ τρυφερότητα καὶ συμπάθειαν καὶ ἡ αὐστηρότης Του ἦτο βυθισμένη μέσα εἰς μίαν ἀνέκφραστη ἀγάπη. Ἡ ἀποστολή Του ἦτο ἀποστολὴ χαρᾶς καὶ εἰρήνης καὶ ἡ ἐμφάνισίς Του ἠλέκτριζε τὰ πλήθη». Εἶναι ὁ Χριστὸς «ὁ ὡραῖος κάλλει παρὰ πάντας βροτούς, ὁ τὴν φύσιν ὡραΐσας τοῦ παντός».

Ἡ δευτέρα αὐτὴ γνώμη, ὅτι γενικῶς ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἐξωτερικήν Του μορφὴν ἦτο ὡραῖος, εὑρίσκει γόνιμον ἔδαφος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν καὶ ἀποτελεῖ κανόνα εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τὸν χριστιανικὸν κόσμον.

Ἀλλ' ἐρωτᾶται· ποία ἦτο ἡ φυσικὴ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς λεπτομερείας της; Πῶς ἡ εὐσεβὴς φαντασία τῶν χριστιανῶν ἀπετύπωσε τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὡραίας μορφῆς Του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΦΥΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΛΕΠΤΟΜΕΙΡΙΑΙΣ

Αἱ γραπταὶ μαρτυρίαι αἱ ὁποῖαι διεσώθησαν διὰ τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ εἶναι μεταγενέστεραι. Αὐταὶ ἠκολούθησαν τὴν χριστιανικὴν τέχνην, ἡ ὁποία πρώτη διεμόρφωσε καὶ ἐφιλοτέχνησεν εἰς τὰς παραστάσεις της τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὡραίας μορφῆς τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ πρῶτος τύπος ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται εἰς τὴν τέχνην δὲν κατέρχεται εἰς λεπτομερείας. Ὁ Χριστὸς εἶναι μία γλυκεῖα νεανικὴ μορφὴ ἀγένειος, μὲ πρόσωπον στρογγύλον καὶ μὲ ὡραίαν κεφαλὴν μὲ κοντὰ ἢ μακριὰ μαλλιά, τὰ ὁποῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι σγουρά. Εἶναι τύπος ἰδεώδης καὶ ἀρκετὰ ἐμπνευσμένος ἐκ τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης.

Ὁ δεύτερος τύπος εἶναι μὲ πολλὰ λεπτομερειακὰ γνωρίσματα. Ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται ὡραῖος εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν μὲ εὐγενῆ χαρακτηριστικὰ καὶ μὲ πρόσωπον στρυγγύλον, ὀφθαλμοὺς ἀμυγδαλωτούς, κόμην μακρὰν διῃρημένην εἰς τὸ μέσον καὶ πίπτουσαν εἰς τοὺς ὤμους καὶ μὲ γένειον σφηνοειδές. Εἶναι ὁ τύπος ὁ ὁποῖος πλησιάζει πρὸς τὴν ἐπίγειον ἑβραϊκὴν καταγωγὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ παριστᾷ τὴν ἱστορικὴν προσωπικότητά Του, ἐπηρεασμένος ὅμως πάντοτε ἀπὸ τὸν ἰδεαλι-

σμὸν διὰ νὰ ὑποδηλοῦται ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ σωματικῶς «κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος».[28]

Εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ δευτέρου τύπου ἀσφαλῶς συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀχειροποίητος εἰκὼν τῆς Ἐδέσσης, ἡ ὁποία ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ ἔλυσε τὴν δυσκολίαν τοῦ συνδυασμοῦ ἐν αὐτῇ τῆς θείας ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως.[29]

Ἡ εἰκὼν τῆς Ἐδέσσης, τὸ Ἅγιον Μανδήλιον, συνδέεται, ὡς γνωστόν, μὲ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ τοπάρχου τῆς Ἐδέσσης Ἀβγάρου. Βεβαίως ἡ ἱστορία τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης εἶναι προϊὸν μεταγενεστέρας εὐσεβοῦς παραδόσεως. Πιθανώτατα ὅμως θὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ βάθος τῆς διηγήσεως ἱστορικός τις πυρήν, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία μας περιέλαβεν αὐτὴν εἰς τὴν λατρείαν της.[30] Διότι ἡ εἰκὼν μὲ τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀπέδιδεν αὐτὸν μὲ τὴν ἐπίγειον καταγωγήν Του, ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἔδεσσαν καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ τὸ 944 μετεφέρθη μετὰ μεγάλης πομπῆς εἰς τὸ Βυζάντιον.[31]

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὡραίου αὐτοῦ ἱστορικοῦ τύπου τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ τὰ γραπτὰ κείμενα παρέχουν ἀκριβῆ περιγραφὴν τῆς φυσικῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ μὲ μικράς τινας διαφορὰς μεταξύ των.

Οὕτως ὁ ἀνώνυμος προσκυνητὴς ἐκ τῆς Πλακεντίας, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὰ Ἱεροσόλυμα τὸ 570, γράφει ὅτι εἶδε τὴν πέτραν τὴν ὁποίαν ἐπάτουν οἱ πόδες τοῦ Ἰησοῦ ὅταν ἵστατο ὄρθιος εἰς τὸ Πραιτώριον πρὸ τοῦ Πιλάτου καὶ προσθέτει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε «πόδι ὡραῖο, μέτριο, ἐλαφρό, ὡς ἐπίσης κορμοστασιὰ κοινή, πρόσωπο ὡραῖο, σὲ μαλλιὰ βοστρύχους, κομψὸ χέρι, δάκτυλα μακριά».[32]

Ὁ Ἀνδρέας Κρήτης (†740) γράφει: «Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰουδαῖος Ἰώσηπος[33] τὸν αὐτὸν τρόπον ἱστορεῖ ὁραθῆναι τὸν Κύριον, σύνοφρυν,

---

[28] W. Barton, ἔ. ἀ. σ 48 καὶ Κ. Καλοκύρη, ἔ. ἀ. σ. 51.

[29] Α. Σοκολώφ, ἔ. ἀ. σ. 521 καὶ J. Mansi, ἔ. ἀ. σ. 1018 καὶ 1143.

[30] Δαμασκηνοῦ, ἔ. ἀ. σ 1261 Εὐσεβίου, ἔ. ἀ. σ. 121 κέ. J. Mansi, ἔ. ἀ. σ. 963. Μηναῖον Αὐγούστου 16.

[31] Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἔ. ἀ. σ. 77.

[32] G. Ricciotti, ἔ. ἀ. σ. 198.

[33] Ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος οὐδὲν περὶ τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρει. Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης ἀναγραφόμενα ἔχουν ἀσφαλῶς ὡς πηγὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν

εὐόφθαλμον, μακροπρόσωπον, ἐπίκυφον, εὐήλικα, ὁποῖος δηλονότι συναναστρεφόμενος τοῖς ἀνθρώποις ἐφαίνετο».[34]

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεόφιλον, ὁ ὁποῖος ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται ὅτι εἶναι ὁ Δαμασκηνός, ἐπίσης γράφει: «Ὁ χερσὶν ἀχράντοις τὸν ἄνθρωπον πλάσας ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως χρηματίσας, κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καθὸ ἄνθρωπος γέγονε, ζῶον λογικὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, τρίπηχυ ἴσως περιγραφῆς καὶ σαρκὸς παχύτητι περιγραφόμενος τῇ καθ' ἡμᾶς ὁρωμένῃ, τῆς μητρώας ἐμπειρίας τὰ ἰδιώματα χαρακτηρίζων καὶ τὴν τοῦ Ἀδαμιαίου μόρφωσιν ἐμφαίνων. Τοῦ χάριν χαρακτηριζόμενος, καθὼς οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ διαγράφουσιν αὐτοῦ τὴν ἐκτύπωσιν, σύνοφρυν, εὐόφθαλμον, ἐπίρρινον, οὐλόθριχα, ἐπίκυφον, εὔχρονον, γενειάδα μέλαινα ἔχοντα, σιτόχρουν τῷ εἴδει κατὰ τὴν μητρώαν ἐμφάνειαν· μακροδάκτυλον, εὐήφωνον, ἡδύλογον, πραότατον, ἥσυχον, μακρόθυμον, ἀνεξίκακον καὶ τὰ παραπλήσια τῆς ἀρετῆς πλεονεκτήματα περιφέροντα»[35].

Ὁ ἱστορικὸς Νικηφόρος Κάλλιστος (ΙΔ' αἰ.) κατόπιν περιγράφει τὸν Χριστὸν ὡς ἑξῆς: «Ἡ μέντοι διάπλασις τῆς μορφῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐξ ἀρχαίων παρειλήφαμεν, τοιάδε τις, ὡς ἐν τύπῳ περιλαβεῖν, ἦν. Ὡραῖος μὲν ἦν τὴν ὄψιν σφόδρα· τήν γε μὴν ἡλικίαν, εἴγουν ἀναδρομὴν τοῦ σώματος, ἑπτὰ σπιθαμῶν ἦν τελείων, ἐπίξανθον ἔχων τὴν τρίχα καὶ οὐ πάνυ δασεῖαν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸ οὖλον μετρίως πως ἀποκλίνουσαν. Μελαίνας δέ γε τὰς ὀφρῦς εἶχε, καὶ οὐ πάνυ ἐπικαμπεῖς· τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς χαροπούς τινας καὶ ἠρέμα ἐπιξανθίζοντας. Εὐόφθαλμος δ' ἦν καὶ ἐπίρρινος. Τὴν μέντοι τρίχα τοῦ πώγωνος ξανθήν τινα εἶχε, καὶ οὐκ εἰς πολὺ καθειμένην. Μακροτέραν δὲ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς περιέφερεν. Οὐδέποτε γὰρ ξυρὸς ἀνέβη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐδὲ χεὶρ ἀνθρώπου, πλὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ νηπιάζοντος. Ἠρέμα ἐπικλινὴς τὸν αὐχένα, ὡς μηδὲ πάνυ ὄρθιον καὶ ἐντεταμένην ἔχειν τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος. Σιτόχρουν δέ, καὶ οὐ στρογγύλην ἔχων τὴν ὄψιν ἐτύγχανεν, ἀλλ' ὥσπερ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μικρὸν ὑποκαταβαίνουσαν, ὀλίγον δὲ ἐπιφοινισσομένην, ὅσον ὑποφαίνειν τὸ σεμνόν τε καὶ συνετὸν τοῦ

[34] Ἀνδρέου Κρήτης, Περὶ τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων προσκυνήσεως (Migne, τ. 97 σ. 1304).

[35] Δαμασκηνοῦ, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον, 3 (Migne, τ. 95. σ. 349).

ἤθους καὶ ἥμερον, καὶ τὸ καθάπαξ ἀόργητον. Κατὰ πάντα δὲ ἦν ἐμφερὴς τῇ θείᾳ καὶ πανασπίλῳ ἐκείνου μητρί»[36].

Καὶ βραδύτερον ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ἑρμηνείας τῆς Ζωγραφικῆς τέχνης», ἔργου πιθανῶς τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, ἔχων ὑπ' ὄψει παλαιοτέρας μαρτυρίας γράφει ὅτι «τὸ θεανδρικὸν σῶμα ἐστὶ τρίπηχυ, μικρὸν ἐπικεκυφὸς καὶ τὸ τῆς πραότητος ὑποφαῖνον ἰδίωμα· εὔοφρυ καὶ τοῦτο συνδεδεμένον· εὐόφθαλμον, εὔρινον, σιτόχρουν, οὐλότριχον τὴν κεφαλὴν καὶ ξανθὸν ὀλίγον· μέλαν δὲ τὸ γένειον καὶ τοὺς δακτύλους δὲ τῶν ἀχράντων χειρῶν μακροτέρους συμμέτρως καὶ ἁπλῶς ὡς ὁ τῆς τεκούσης χαρακτήρ, ἐξ ἧς ἔμψυχον ἑαυτῷ καὶ τελείαν τὴν ἀνθρωπότητα περιέπλασε»[37].

Δίδουν δηλαδὴ τὰ ἀνωτέρω γραπτὰ μνημεῖα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ «δεσποτικοῦ προσώπου», τὰ ὁποῖα εἶναι γνωρίσματα ἑνὸς ὡραίου εὐγενοῦς Ἑβραίου τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζησεν ὁ Χριστός.

Ἀλλὰ τὸ σύνολον τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς φυσικῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ παρέχει ἡ περίφημος ἐπιστολὴ τοῦ Λεντούλου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς καὶ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν καὶ ὁριστικὴν γνώμην τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως περὶ τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ψευδεπίγραφος. Ἐγράφη κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην περὶ τὸ 1100[38], πρωτοτύπως λατινιστὶ καὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Χριστοῦ τμῆμα αὐτῆς ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐνεφανίσθη κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἷς ἄνθρωπος μεγάλης ἀρετῆς, ὁ ὁποῖος ζῇ ἀκόμη καὶ ὀνομάζεται Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι θεωροῦν αὐτὸν ὡς ἀληθῆ προφήτην, οἱ δὲ μαθηταί Του ὀνομάζουν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάντων ὅσων ὑπάρχουν καὶ ὑπῆρξαν εἰς τὸν κόσμον. Ἀκούονται ἀληθῶς περὶ αὐτοῦ θαυμάσια πράγματα. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνιστᾷ νεκροὺς καὶ θεραπεύει τοὺς νοσοῦντας ἐκ πάσης ἀσθενείας διὰ μόνου τοῦ λόγου Του.

Εἶναι ἄνθρωπος κανονικοῦ ἀναστήματος καὶ ὡραιοτάτων χαρακτηριστικῶν. Τὸ πρόσωπόν Του ἐνέχει τοιαύτην ὡραιότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὥστε προξενεῖ τὴν ἀγάπην καὶ συγχρόνως τὸν φόβον

---

36 Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Α΄, 40 (Migne, τ. 145 σ. 748-9).

37 Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ ἔ. ἀ. σ. 226.

38 Κωνσταντίνου Κοντογόνου, ἔ. ἀ. σ. 35 καὶ Γεωργίου Σωτηρίου, ἔ. ἀ. σ. 19.

εἰς τοὺς βλέποντας αὐτόν. Ἡ κόμη ὑπόξανθος, λεία σχεδὸν μέχρι τῶν ὤτων, καταπίπτει κατόπιν εἰς βοστρύχους κυματοειδεῖς μέχρι τῶν ὤμων Του καὶ χωρίζεται εἰς τὸ μέσον τοῦ μετώπου, συμφώνως πρὸς τὴν συνήθειαν τῶν Ναζιραίων.

Τὸ μέτωπον εἶναι πλατὺ καὶ φωτεινὸν καὶ τὸ πρόσωπον τέλειον καὶ ἄνευ ρυτίδων μὲ μίαν μετρίαν ἐρυθρότητα. Ἡ ὄψις Του γενικῶς εἶναι εὐγενὴς καὶ ἑλκυστική. Ἡ μύτη καὶ τὸ στόμα εἶναι ἀνεπίληπτα, ἄνευ ἐλαττώματος, καὶ τὸ γένειον εἶναι πυκνόν, ὁμοίου χρώματος πρὸς τὸ χρῶμα τῆς κόμης Του, ὄχι πολὺ μακρὸν καὶ διῃρημένον καὶ αὐτὸ εἰς τὸ μέσον.

Τὸ βλέμμα Του εἶναι πρόσχαρον καὶ σοβαρὸν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ γαλανοί, διαυγέστατοι, λάμποντες καὶ πολὺ γλυκεῖς. Ὁσάκις ἐλέγχει εἶναι φοβερός, ὅταν διδάσκῃ καὶ νουθετῇ γίνεται θελκτικὸς καὶ φέρει δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Εἶναι χαρίεις καὶ σοβαρός. Λέγεται περὶ αὐτοῦ ὅτι οὐδεὶς εἶδεν αὐτὸν γελῶντα, ἀλλὰ μᾶλλον δακρύοντα. Τὰ χέρια εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸ ἀνάστημά Του καὶ οἱ βραχίονες πολὺ ὡραῖοι. Εἰς τὰς συναναστροφάς Του εἶναι σοβαρὸς καὶ πάντες μένουν εὐχαριστημένοι. Κατὰ τὴν μορφὴν εἶναι ἄνθρωπος ἀφαντάστου ὡραιότητος, ὁμοιάζων πρὸς τὴν μητέρα Του, τόσον ὡραίαν μεταξὺ τῶν γυναικῶν»[39].

Ὁ ὡραῖος αὐτὸς τύπος τοῦ Χριστοῦ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μορφῆς Του, συγγενὴς τύπος πρὸς τὸν γενικὸν ἀνθρώπινον τύπον, ἐπικρατεῖ πλέον εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας. Καὶ οἱ χρωστῆρες τοῦ βυζαντινοῦ καλλιτέχνου, τοῦ ζωγράφου τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ ἀσκητικοῦ ἁγιογράφου τοῦ ἁγιωνύμου Ὄρους καὶ ἡ πνοὴ τοῦ χριστιανοῦ λογοτέχνου τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀπεικόνισαν τὴν μορφὴν τοῦ Θεανθρώπου ἐν ἰδανικῇ ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἀνωτέρω Παράδοσιν.

Παντοῦ ἡ ὡραιότης καὶ ἡ γοητεία συνδυασμένη μὲ τὴν ἁπλότητα καὶ μὲ τὰ κανονικὰ ἀνθρώπινα γνωρίσματα, σχηματοποιημένα πως καὶ ἰδεαλιστικά, ἀποτελοῦν τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος κατ' ἄκραν συγκατάβασιν «ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη». Καὶ εἶναι ἡ μορφὴ αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς γενικοὺς τοῦ ἀνθρώπου καθόλου χαρα-

---

[39] **Γεωργίου Ι. Δέρβου,** ἔ. ἀ. σ. 476. **Κωνσταντίνου Κοντογόνου,** ἔ. ἀ. σ. 34-5. **G. Ricciotti,** ἔ. ἀ. σ. 199. **Γεωργίου Σωτηρίου,** ἔ. ἀ. σ. 18-20.

κτῆρας σύμφωνος πρὸς τὴν παγκόσμιον σημασίαν καὶ ἀποστολὴν τοῦ Χριστοῦ.[40]

«Ἔβλεπα τὸν ἑαυτόν μου», γράφει καὶ ὁ Τουργένιεφ, «ἔφηβον, μέσα εἰς μίαν χαμηλὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωριοῦ, γεμάτη ἀπὸ κεριά, ποὺ ἔλαμπαν ἐμπρὸς εἰς τὰς ἀρχαίας εἰκόνας καὶ ἀπό ξανθὰ κεφάλια χωρικῶν, ποὺ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἐκυμάτιζαν, ἔπεφταν καὶ ὑψώνοντο, σὰν στάχυα ὥριμα, ταραγμένα ἀπὸ τὸ κῦμα τοῦ καλοκαιρινοῦ ἀνέμου.

Ἔξαφνα ἕνας ἄνθρωπος ἐπλησίασε ἀπὸ πίσω καὶ ἐσταμάτησε δίπλα μου. Δὲν ἐγύρισα, μὰ αἰσθάνθηκα ἀμέσως ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστός. Ἡ κατάνυξις, ἡ περιέργεια, ὁ φόβος μ' ἐκυρίευσαν ταὐτόχρονα. Κατέβαλα κάποια προσπάθεια κι' ἐκύτταξα τὸν Γείτονά μου.

Ἡ μορφή Του ἦταν σὰν τὴ μορφὴ ὅλου τοῦ κόσμου· μιὰ μορφὴ ὁμοία μ' ὅλες τὶς ἀνθρώπινες μορφές: Τὰ μάτια βλέπουν λίγο ὑψηλά, στοργικὰ καὶ προσεκτικά. Τὰ χείλη κλειστά, μὰ ὄχι σφιγμένα. Τὸ ἐπάνω φαίνεται ν' ἀναπαύεται στὸ κάτω χεῖλος. Ἡ γενειάδα κοντὴ χωρισμένη σὲ δύο. Τὰ χέρια ἑνωμένα καὶ ἀκίνητα. Καὶ ἡ φορεσιά του ὁμοιάζει στὴ φορεσιὰ ὅλου τοῦ κόσμου. «Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός», ἐσκέφθηκα, «αὐτὸς ὁ τόσον ἁπλὸς ἄνθρωπος; Ἀδύνατον!» Καὶ ἐγύρισα τὸ βῆμα μου ἀλλοῦ.

Ἀλλὰ τὸ βλέμμα μου δὲν ἔφευγε ἀπὸ ἐπάνω του. Καὶ ἐννόησα ὅτι αὐτός, ποὺ ἦτο δίπλα μου, ἦταν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς. Κατέβαλα κάποια νέα προσπάθεια στὸ ἐγώ μου. Καὶ εἶδα ξανὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, ὅμοιο μὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα. Κ' ἐξαφνικὰ συνῆλθα. Καὶ τότε μόνον ἔνοιωσα ποιὰ εἶναι ἡ μορφή του, ποιὰ ἡ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ»[41].

Πράγματι ἡ μορφὴ τοῦ Χριστοῦ εἶναι δι' ὅλας τὰς γενεὰς τῶν ἀνθρώπων ἁπλῆ, γοητευτική, ὑπέροχος, ὡραία.*

---

[40] Ἀ. Σοκολώφ, ἔ. ἀ. σ. 522.

[41] Στ. Νικολαΐδου, ἔ. ἀ. σ. 43.

* Ὁμιλία ρηθεῖσα ἐν Κοζάνῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Χ. Ε. Ν. παρουσίᾳ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης Κου Διονυσίου.

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ *

Ὑπὸ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ
Θεολόγου Καθηγητοῦ

3. *Τὸ οἰκογενειακόν του περιβάλλον.*

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τοῦ Βασιλείου, εἰς ἐξέχουσαν μορφήν, ἐπιδρᾷ σπουδαίως καὶ τὸ οἰκογενειακὸν περιβάλλον.

Βεβαίως, ἡ πορεία ἑκάστου τῶν ἀνθρώπων καθορίζεται, κατά τινα τρόπον, ἀπὸ τὰς κληρονομουμένας προδιαθέσεις του.[9] Ἐπίσης δὲν γνωρίζομεν ἕως ποίου βαθμοῦ αἱ διανοητικαὶ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντός του εἶναι ἱκαναὶ νὰ διεγείρουν ἢ νὰ καταπνίξουν τὰς προγονικὰς ταύτας τάσεις, ὅμως, χωρὶς ἀμφιβολίαν, παίζουν οὐσιαστικὸν ρόλον εἰς τὸ «πεπρωμένον» τοῦ ἀτόμου.[10] Διότι ὁ ἄνθρωπος καθ' ὅμοιον τρόπον συνδέεται μὲ τὸ φυσικὸν περιβάλλον του, ὅπως καὶ μὲ τὸ πνευματικὸν καὶ τὸν πολιτιστικὸν κύκλον τῶν χρόνων του καὶ δέχεται ἐπιδράσεις ἰσχυρὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν. Ἐν τούτοις ἀσυγκρίτως μεγάλαι εἶναι αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεις τοῦ οἰκογειακοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου δημιουργεῖται εἰς προσωπικότητα. Τοῦτο τυγχάνει γενικὸς κανὼν ἰσχύων ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ τῶν διακεκριμένων προσωπικοτήτων. Διαφέρουν δὲ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς κοινοὺς θνητοὺς εἰς τὸ ὅτι, δεχόμενοι τὰς ἐπιδράσεις ταύτας, ἀφομοιοῦν κατ' ἴδιον τρόπον ἕκαστος, καὶ δημιουργοῦν ἐξ αὐτῶν νέας συνθέσεις καὶ ἐπιβάλλουν τὴν σφραγῖδα τῆς προσωπικότητός των ἐπ' αὐτῶν. Καθίστανται δὲ τοιουτοτρόπως ὁδηγοὶ εἰς δρόμους προόδου καὶ φορεῖς νέων κοσμοθεωριῶν, θεμελιωταὶ ἐπὶ νέων βάσεων, καὶ πραγματοποιοὶ νέων τρόπων ζωῆς, αὐτοπηγαὶ νέων καὶ ἱστορικῶν κινήσεων καὶ ριζικῶν μεταβολῶν.[11]

Εἷς ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ Βασίλειος. Οὗτος ἔχει ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γονέων του καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντός του γενικῶς, λαμβάνων παρ' αὐτῶν εἰς σπέρματα βεβαίως τὰ πλεῖστα καὶ τὰ ἄριστα

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ. τεύχους σελ. 38.

[9] A. Carrel ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 255. [10] ἐ. ἀ. σελ. 258.

[11] Ν. Λούβαρι, Ὁ Γκαῖτε ὡς θρησκευτικὴ προσωπικότης. Ἀθῆναι 1929 σ. 16.

γνωρίσματα τοῦ ἰσχυροῦ δημιουργικοῦ χαρακτῆρος του, τοῦ μεγάλου εἰς βάθος καὶ πλάτος πνεύματός του καὶ τῆς εὐγενοῦς καὶ πλουσίας εἰς συναισθήματα ψυχῆς του. Ἐὰν δὲ «ἡ παιδεία καὶ ἡ ἀνατροφὴ εἶναι διπλῆ· παιδεία τῆς κεφαλῆς καὶ παιδεία τοῦ στήθους· καλαὶ καὶ αἱ δύο· ἀλλ' ἡ πρώτη χωρὶς τὴν δευτέραν δὲν ἔφερεν εἰς κανὲν τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν».[12] τότε ὁ Βασίλειος καλῶς ἔτυχε καὶ ἐπιμελῶς καὶ τῶν δύο. Διότι ὑπῆρξε γόνος πλουσίας εἰς πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἀγαθὰ καὶ ἀρετὰς οἰκογενείας. Ὁ πατήρ του, Βασίλειος τὸ ὄνομα, ἦτο διακεκριμένος διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς καὶ ἡ μήτηρ του, θυγάτηρ μάρτυρος, τὰ μάλιστα εὐσεβὴς καὶ φιλάνθρωπος, ἡ Ἐμμέλεια, χριστιανὴ ἐξαίρετος, ἀφωσιωμένη σύζυγος καὶ φιλόστοργος μήτηρ, εἰς τοὺς αἰῶνας ἔκτοτε γνωστὴ καὶ δικαίως φημιζομένη. Ἐκ τῆς ἑνώσεως τούτων ἐγεννήθη ὁ Βασίλειος, ὡς καὶ ἐννέα ἀδελφοί του, μεταξὺ τῶν ὁποίων Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Πέτρος ὁ Σεβαστείας καὶ Μακρίνα, ἡ μοναχὴ καὶ ἁγία.

Πλὴν τῶν γονέων του ἐπιδρᾷ πλουσίως ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἐκ πατρὸς μάμμη του, ἡ Μακρίνα, γυνὴ ἐξαίρετος εἰς χριστιανικὴν εὐσέβειαν καὶ παρρησίαν, μαθήτρια[13] Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας τοῦ θαυματουργοῦ, ἡ ὁποία ἐκπαιδεύει τὸν Βασίλειον εἰς τὰς πρώτας γνωριμίας του μὲ τὰ γράμματα καὶ τὰς γνώσεις καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν τὴν θερμὴν πίστιν, τὸ θάρρος καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ ὁμολογητοῦ.

Ὑπὸ τοιαύτας πλουσίας καὶ ἀγαθὰς ἐπιδράσεις οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος ζῇ τὰ παιδικά του χρόνια ὁ Βασίλειος, καθὼς καὶ τὰ ἐφηβικά, καὶ προπαρασκευάζεται διὰ τὰς ὑψηλὰς ἀναβάσεις τοῦ μεγάλου πνεύματός του, τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς του καὶ τῆς ἡγιασμένης ζωῆς του.

4. *Τὸ θεωρητικόν του.*

Μετὰ τὰς πρώτας γνωριμίας του μὲ τὰ γράμματα καὶ τὰς γνώσεις, ὁ Βασίλειος φοιτᾷ εἰς τὰς πεφημισμένας Σχολὰς τῆς Καισαρείας,[14] ὅπου γνωρίζεται καὶ συνδέεται διὰ φιλίας μὲ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Μὲ ἰσχυρὰν τὴν ἔφεσιν καὶ διαρκῆ τὸν πόθον πρὸς τὴν μόρφωσιν μεταβαίνει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου παρακολουθεῖ

---

[12] Ἀδ. Κοραῆ. Γνῶμαι. ἔκδ. Σ. Ω. Β. σ. 16.
[13] Μεγ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 204, Ε. Π. Migne 32, 752.
[14] Γρηγ. Ναζ. λόγος Ε. Π. Migne 43, 14.

πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὸν διάσημον ρήτορα Λιβάνιον, τοῦ ὁποίου θαυμάζει τὴν τέχνην καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς του ἐκτιμῶν ἐνθυμεῖται αὐτὸν δι' ὅλου τοῦ βίου του. Ἐντεῦθεν μὲ τὴν αὐτὴν δίψαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ὡραῖον, εἰς ἡλικίαν 22 περίπου ἐτῶν, ἔρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ κατεξοχὴν πνευματικὸν κέντρον τῶν χρόνων ἐκείνων, τὸ «λόγων ἔδαφος, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς Ἑλλάδος... τὴν μητέρα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους καὶ τῆς ἄλλης πολυειδοῦς σοφίας»,[15] καθ' ὃν χρόνον τὸ κλεινὸν Ἄστυ τῆς θεᾶς τῆς σοφίας γνωρίζει «ὡς κοσμήματα τῆς σπουδαζούσης ἀκαδημεικῆς νεολαίας τοὺς μέλλοντας κορυφαίους ἀμφοτέρων τῶν θρησκευτικῶν τάσεων, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον ἀφ' ἑνός, καὶ τὸν ἡγεμονόπαιδα Ἰουλιανὸν ἀφ' ἑτέρου». Μετ' αὐτῶν παρακολουθεῖ μαθήματα ρητορικῆς, γραμματικῆς, φιλοσοφίας, διαλεκτικῆς, ἀστρονομίας, ἀριθμητικῆς καὶ ἰατρικῆς[16] διαπνεόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν νὰ κατακτήση πᾶσαν γνῶσιν καὶ πᾶσαν τὴν σοφίαν. Τοῦτο δέ, κατὰ τὸν Βασίλειον, ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ πλασθείς, ἔλαβε ψυχὴν νοεράν, δι' ἧς δύναται τὸν Θεὸν νὰ περινοῆ καὶ «τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾶ» καὶ «σοφίας δρέπεται καρπὸν ἥδιστον». Δι' ὃ καὶ ὁ Βασίλειος «ἀνατρεφόμενος ὑπὸ τῆς ἔξω σοφίας»[17] δρέπει τοὺς ὑγιεῖς καρπούς της καὶ συγχρόνως μένει πιστὸς εἰς τὴν Ἐπιστήμην τῶν θείων.[18] Γνωρίζει νὰ τοποθετῆ τὴν σοφίαν τοῦ Κόσμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πίστεως.[19] Τοῦτο ἄλλωστε τυγχάνει ἓν τῶν σπουδαιοτέρων γνωρισμάτων τῆς μεγάλης προσωπικότητος. Δηλαδὴ δὲν γνωρίζει ὅρια καὶ περιορισμοὺς χρόνου καὶ χώρου, πραγμάτων καὶ προσώπων, ἀλλ' ἀνάγεται πάντοτε καὶ ἀνάγει τὰ πάντα εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπερτελείου, τοῦ ἰδανικοῦ, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ καθὼς ὁ Βασίλειος ἀντλεῖ τὰς γνώσεις του ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Ὄλυμπον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶν, καὶ ἀτενίζει τὸ ἄστρον τῶν Μάγων ἀντὶ τοῦ τόξου τοῦ Ἀπόλλωνος, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτὸν νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀλλὰ προσεγγίζει μᾶλλον τὰς μαγευ-

---

15 ἔ. ἀ. 16 ἔ. ἀ. κεφ. 23.

17 Γρηγ. Νύσσης, Ἐπιτάφιος λ. εἰς τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ε. Π. 46. 789 βc καὶ 89α.

18 Ἀρχ. Ι. Γ. Ἀλεξίου. Ἀστέρες πολύφωτοι. ἔκδ. Ζωή. Ἀθῆναι 1961 σελ. 20.

19 Β. Τατάκη. Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ χριστιανικὴ σκέψη. Ἀθῆναι 1960, σελ. 68.

τικὰς οὕτω πηγὰς τῆς ἀληθείας διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς σοφίας.[20] Ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς σπουδῆς του γνωρίζει καὶ ἀγαπᾶ τὴν σοφίαν καὶ ζεῖ καὶ ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἀγωνίζεται δὲ σκληρῶς. Διότι ἡ πραγματικὴ σοφία «πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ὅσα δαπανήσης τόσα μανθάνεις».[21] Ἐπειδὴ δὲ ὅπου γνωρίζεται ἡ ἀλήθεια, ἐκεῖ καταργεῖται ὁ ζυγὸς τῆς πλάνης,[22] ἀγωνίζεται ὁ ἀθλητὴς τῶν ὡραίων καὶ τῶν εὐγενῶν ἀγώνων νὰ τὴν κατακτήση, νὰ τὴν μεταβάλη εἰς ἐσωτερικὸν βίωμά του, ὅσον καὶ νὰ τὴν μεταδώση. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐπιλέγει καὶ συγκεντρώνει ἀόκνως, ὡς ἡ ἐργατικὴ μέλισσα, ὅλα, «ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος».[23] Θησαυρίζει πλοῦτον πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν ἄφθονον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου ἰδανικοῦ του. Νὰ ἀναβῆ δηλαδὴ εἰς ὕψη ἀρετῆς καὶ λατρείας τῆς αἰωνίου ἀληθείας καὶ νὰ ἀναβιβάση μαζί του ὅλους εἰ δυνατὸν τοὺς συνανθρώπους του.

Πράγματι ἐντὸς ὀλίγου καθίσταται ὁ Βασίλειος ἀληθὴς σοφός, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ φίλος του, ὁ Γρηγόριος, νὰ θαυμάζη αὐτόν, λέγων: «Ποῖον εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως; Μᾶλλον δὲ ποῖον οὐ μεθ' ὑπερβολῆς ὡς μόνον; Οὕτω μὲν ἅπαντα διελθὼν ὡς οὐδεὶς ἕν. Οὕτω δὲ εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς τῶν ἄλλων οὐδέν»[24].

Ὅταν αἱ σπουδαί του εἰς τὰς σχολὰς ἐκείνας λαμβάνουν τέλος, δὲν ἐφησυχάζει ἐπὶ τῶν κτηθέντων. Ὁμοιάζει πρὸς ἄριστον ἔμπορον, ὁ ὁποῖος καὶ ἐπὶ μεγάλου καὶ ἐνεργοῦ κεφαλαίου στηρίζει τὰς ἐπιχειρήσεις του, καὶ ὅπου καὶ ὅσον πωλεῖ, δὲν παύει καὶ νὰ ἀγοράζη συγχρόνως εἰς εὐκαίρους τιμάς. Οὕτως ὁ Βασίλειος μὲ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν συνεχίζει τὰς κατ' ἰδίαν μελέτας του, αἱ ὁποῖαι συμπληρώνουν καθημέραν καὶ πλουτίζουν τὴν σοφίαν του εἰς ποσότητα καὶ ποιότητα, καὶ δίδοσιν εἰς τοῦτον τὸ πρῶτον γνώρισμα τῆς μεγάλης προσωπικότητος, τὴν πληρότητα τῶν θεωρητικῶν του γνώσεων. Ἐπιστρέψας πλέον ἐξ Ἀθηνῶν ἀναλαμβάνει τὴν διδασκαλίαν τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν πατρίδα του, ἀντικαθιστῶν τὸν πατέρα του ἀποθανόντα. Μὴ ἱκανοποιούμενος ὅμως εὐτυχῶς, καὶ θεωρῶν αὐτὴν ἀσύμφορον πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδα-

---

[20] Ἀρχ. Ι. Γ. Ἀλεξίου. ἔ. ἀ. σελ. 20.

[21] Ἀδ. Κοραῆ. Γνῶμαι. ἔκδ. Σ. Ω. Β. σελ 39.

[22] Οἰκουμενικά. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος. Θεσσαλονίκη 1959 σελ. 22.

[23] Φιλιππ. 4, 8. [24] Γρηγ. Ναζ. Ἐπιτάφ. εἰς Βασ. Ε. Π. 34.

νικὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς σκοποὺς καὶ τοὺς πόθους του, παραιτεῖται αὐτῆς καὶ ἐγκαταλείπων τὴν ἕδραν τοῦ ρητοροδιδασκάλου καὶ τὴν πατρίδα του, ἀποσύρεται, μετ' ἐπίσκεψιν μοναστικῶν συνοικισμῶν τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Θηβαΐδος, ὅπου θαυμάζει τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν καρτερίαν τῶν μοναχῶν, ἐκπλήσσεται ἀπὸ τὴν ἀντοχὴν εἰς τὰς προσευχάς, τὸ ὑψηλὸν καὶ κυρίαρχον φρόνημα καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἐγκαθίσταται εἰς τὸν Πόντον παρὰ τὸν ποταμὸν Ἶριν.[25] Προτιμᾶ δὲ τὴν ζωὴν αὐτήν, ὄχι διὰ νὰ ἀποφύγη τὸν κόσμον, ἀλλὰ διότι ἡ ἠρεμία ἐκείνη κατευνάζει τὰ πάθη, ἐφ' ὅσον ὁ ἡσυχαστὴς καὶ τῆς γλώσσης του κατάχρησιν δὲν κάμνει καὶ οἱ ὀφθαλμοί του δὲν σκανδαλίζονται. Ἐκεῖ ἐπιτυγχάνει τὴν αὐτοσυγκέντρωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν προετοιμασίαν διὰ τὴν μεγάλην του ἀποστολήν. Διάγει βίον πράγματι σκληρᾶς μονόσεως καὶ περισυλλογῆς. Συστηματοποιεῖ καὶ συμπληρώνει τὰς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς Πατερικῆς σοφίας γνώσεις του συνεργαζόμενος καὶ συμβιῶν μετὰ τοῦ φίλου του Γρηγορίου, καρπὸς τῆς συνεργασίας τῶν ὁποίων ἀποβαίνει καὶ ἡ Φιλοκαλία.[26]

Εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ ρητοροδιδασκάλου παραίτησίν του καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ὁριστικὴν τοποθέτησίν του εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας τὰ μάλιστα συντελεῖ, κατευθύνουσα τὰς σκέψεις καὶ τοὺς πόθους του, ἡ ἀνταξία ἀδελφή του, Μακρίνα, ἡ ὁποία διαβλέψασα ὀρθῶς εἰς τὸν καταπλήσσοντα τοὺς πάντας καὶ θριαμβεύοντα ρητοροδιδάσκαλον ἀδελφόν της τὸν μέλλοντα τῆς ὀρθῆς πίστεως στυλοβάτην καὶ πρόμαχον, «πρὸς τὸν τῆς φιλοσοφίας σκοπὸν ἀπεσπάσατο τοῦτον»[27]. Εἰς τοῦτο ὁδηγεῖ τὴν Μακρίναν, ὄχι βεβαίως ὁ φόβος τοῦ κλονισμοῦ τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν πίστιν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ κατὰ Χριστὸν ζωὴ ἑλκύει ἀμφοτέρους, καὶ μάλιστα, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ γύρω του ἐπευφημοῦν τὴν ρητορικὴν δυνατότητά του.[28]

Καθὼς αἱ ἡμέραι παρέρχονται καὶ ὁ σύντομος κύκλος τῆς ζωῆς του τείνει πρὸς τὸ τέλειον σχῆμά του, ὁ Βασίλειος καθίσταται πληρέστερος διὰ τὸν ὑψηλὸν καὶ εὐγενῆ ρόλον τῆς μεγάλης προσωπικότητός του. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν Πόντον διαμένων δὲν μιμεῖται ἁπλῶς τοὺς ἐρημίτας. Ὁ ἀναχωρητισμὸς δὲν εἶναι δι' αὐτὸν ὁ σκοπός, ἀλλὰ τόπος προετοιμασίας δι' ἀγῶνας σκληρούς. Γνωρίζει καλῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλη-

---

[25] Ἐπιστολὴ τοῦ Μεγ. Βασιλείου ιδ'. ΕΠ. 32, 276 β. κ. ἑ.
[26] Γρηγ. Ναζ. Ἐπιτάφιος λ. πρὸς Βασ. 34 καὶ 36 ΕΠ. 541 καὶ 576 κ. ἑ.
[27] Γρηγ. Νύσσης. Εἰς τὸν βίον Μακρίνης ΕΠ. 46, 965 C.
[28] Τατάκη. Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ χρ. σκέψι. Ἀθῆναι 1960.

σία ἔχει τὴν ἀνάγκην του. Κακὸς κακῶς ἔχει βεβαίως ἐκλείψει ὁ Ἄρειος. Ὑπάρχουν ὅμως οἱ ὀπαδοί του, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐξίσου ἐπίφοβοι διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Κατέρχεται διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν Πόντον ὁ Βασίλειος εἰς τὴν Καισάρειαν πάνοπλος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν στίβον τῶν σκληρῶν ἀγώνων. Ἡ σοφία του μὲ τὴν εὐσέβειάν του ἀναγνωρίζονται εὐθὺς ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Καισαρείας, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ πειθαναγκάζεται νὰ δεχθῇ τὴν ἱερωσύνην «ὁ ἱερεὺς αὐτὸς πρὶν ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην». Ὀλίγον ὅμως ἀργότερον ὁ θαυμασμὸς βεβαίως οὗτος τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν πλοῦτον τοῦ Βασιλείου, μετατρέπεται εἰς τὴν ψυχὴν δυστυχῶς τοῦ Ἐπισκόπου εἰς φόβον, μήπως ἐπισκιασθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, καὶ εἰς φθόνον. Καὶ «παθών τι πρὸς ἐκεῖνον ἀνθρώπινον ὁ Εὐσέβιος», ἀναγκάζει διὰ τῆς συμπεριφορᾶς του τοῦτον νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐκ νέου τὴν Καισάρειαν καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸν Πόντον, εἰς τὸ ἡσυχαστήριόν του. Καὶ ὁ Βασίλειος προτιμᾷ τὴν ζωὴν τῆς ἐρήμου, προκειμένου νὰ χάσῃ, ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν μέσα εἰς τὴν ζάλην καὶ τὴν ταραχήν, τὴν ἥσυχον κυβέρνησιν τῶν λογισμῶν του. Ἐκεῖ εὑρίσκει αὐτὸν καὶ ὁ Γρηγόριος, καὶ ἐπιδίδονται πάλιν εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν προσευχήν. Μετ' ὀλίγον, διεβλέπων τὸν κίνδυνον ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἐπανέρχεται εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου «γίνεται σύμβουλος ἀγαθὸς τοῦ γηραιοῦ Ἐπισκόπου, παραστάτης δεξιός, τῶν θείων εἰσηγητής, τῶν πρακταίων καθηγητής, γήρως βακτηρία, πίστεως ἔρισμα.. ἐν ἑνὶ λόγῳ, τοιοῦτος εἰς εὔνοιαν, οἷος εἰς ἔχθραν τὸ πρὶν ἐνομίζετο»[29]. Ὅταν, τέλος, ἀποθνήσκει ὁ Εὐσέβιος, ἀναβιβάζεται ὁ Βασίλειος ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἐπισκοπῆς, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν μυωπαζόντων τινῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐμπαθῶν καὶ μικροψύχων, μὴ δυναμένων διὰ τοῦτο, νὰ ἀντικρύζουν τὴν καθαρότητα καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς ἰσχυρᾶς προσωπικότητος καὶ ἁγιότητος τοῦ Βασιλείου, τιμωμένου παρὰ πάντων ὡς «ἀξίου». Ὁπότε εἰς ἐλάχιστον χρόνον δοξάζει τὸν θρόνον, γεραίρει τὸ ὑψηλὸν τῆς Ἀρχιερωσύνης λειτούργημα ὁ Βασίλειος, καὶ ἀντιδοξάζεται ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τὸν κλῆρον.

Ἀναλαμβάνει οὕτω τὸ προφορικὸν καὶ τὸ γραπτὸν κήρυγμα καὶ κατὰ τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ λόγου ὑπερβάλλει πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἐθνικοὺς καὶ χριστιανούς, δημιουργῶν ἐποχὴν λόγου

---

[29] Γρηγ. Ναζ. λόγος 43, 33.

νέαν, μεγάλην καὶ ἔνδοξον,[30] καὶ μετὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, «τὸν διαλεκτικὸν τῶν μυστηρίων», κατὰ τὸν Villemain, ἀναδεικνύεται ὁ Βασίλειος διδάσκαλος ὑπέροχος τοῦ ἡμετέρου γένους[31]. Οἱ λόγοι του καὶ αἱ ὁμιλίαι του παρακολουθοῦνται εὐχαρίστως ὑπὸ τῶν τεχνητῶν καὶ τῶν ἡμεροβίων ἐργατῶν, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν πνευματικῶς καλλιεργημένων, οἱ ὁποῖοι βαθεῖαν αἰσθάνονται συγκίνησιν ἐκ τῶν διὰ ζώσης καὶ γραπτῶν διδαχῶν του. Τοιαῦτα γενικῶς τὰ πνευματικὰ ἔργα τοῦ Βασιλείου, ὥστε, κατὰ τὸν τιτᾶνα τῆς ἀρχαίας φιλολογίας μελετητὴν καὶ γνώστην, τὸν Βιλάμοβιτς, δὲν θὰ ἐδίσταζον νὰ τὰ ὑπογράψουν καὶ οἱ κράτιστοι τῶν ἀρχαίων ρήτορες.

Ὁ Βασίλειος, ἂν καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος ἐκ τῶν πατέρων τοῦ δ' αἰῶνος, πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος δράττεται πάσης εὐκαιρίας καὶ ἀσχολεῖται κυρίως μὲ ζητήματα τοῦ πρακτικοῦ βίου μετὰ ἰδιαιτέρας κλίσεως, ἐντούτοις δὲν εἶναι κατώτερος ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὰ θεωρητικὰ καὶ τὰ θεολογικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα διαφωτίζει δι' ἐμβριθεστάτων μελετῶν, ὅπως αἱ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κ.ἄ. Διότι, ὁ Βασίλειος «Χριστὸν εἰσοικησάμενος ἐν τῇ ψυχῇ του, ποταμοὺς ἀναβλύζει δογμάτων εὐσεβῶν τῇ Οἰκουμένῃ» καὶ «Χριστοῦ εὐωδία γινόμενος τῆς ὀσμῆς τῆς γνώσεως αὐτοῦ τὴν Οἰκουμένην πληροῖ»[32].

Χαρακτηρίζει δὲ τὰ ἔργα τοῦ Βασιλείου, πλὴν τῆς θερμουργοῦ πίστεως, ἡ ὁποία ἐκχειλίζει ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς καρδίας του, καὶ παρατηρητικότης ἀκριβὴς καὶ βαθεῖα γνῶσις τῶν πάσης φύσεως προβλημάτων, ἁπλῆ δὲ καὶ ἀπέρριτος σκέψις καὶ τέχνη. «Ὥστε οὐδενὸς δεήσεται ὁ μελετῶν τὰ ἔργα τοῦ Βασιλείου· οὔτε Πλάτωνος οὔτε Δημοσθένους, οἷς οἱ παλαιοὶ ἐνδιατρίβειν προτρέπονται[33]. Διότι «οὐδεὶς ἐφάμιλλος τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν ρητορικήν»[34]. Καὶ συνεπῶς «οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν συγγραμάτων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρέπει μᾶλλον νὰ ἀρύεταί τις ὅσα ὑπάγονται εἰς τὴν τῶν γραμμάτων τῶν ἱερῶν σπουδήν»[35].

Ταῦτα δὲ διότι ὁ Βασίλειος ὑπῆρξε πλήρης κατὰ πάντα πνευματικὴ προσωπικότης. Ἡ δὲ εὐρεῖα του μόρφωσις καὶ τὸ ἀκένωτον τῶν

---

30 Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία Ἑλλην. Ἔθνους τ. β' Ι μέρος σελ. 176.

31 Φ. Κουκουλέ. Οἱ 3 Ἱεράρχαι ὡς παιδαγωγοί. Ἀθῆναι 1952.

32 Ἐκκλ. ὑμνολογία.

33 Λόγοι Μεγ. Βασιλείου ἔκδ. Ζωὴ 1933 (γνώμη τοῦ Μεγ. Φωτίου)

34 ἔ. ἀ. (γνώμη Ἐράσμου). 35 ἔ. ἀ. (γνώμη Garnier).

γνώσεών του ὑπῆρξαν ἡνωμένα εἰς ἓν μὲ τὸ θαυμασίως ὑψηλὸν παιδευτικόν του ἰδεῶδες. Δι' ὃ καὶ ἀνήκει ὁ Βασίλειος δικαιωματικῶς εἰς τὴν πλέον ὑψηλὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ πνεύματος.

Ἡ συγγραφικὴ ἐν γένει δρᾶσις τοῦ Βασιλείου παρήγαγε, παρὰ τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς του, παρὰ τὰς ἀτελειώτους φροντίδας καὶ ἀγῶνας του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του, παρὰ τὴν νόσον, ἡ ὁποία τὸν κατέτρυχε, πολλὰ δογματικά, ἀσκητικά, ἠθικὰ παιδαγωγικὰ κ.λ.π. ἔργα, ὁμιλίας καὶ ἐπιστολὰς μεγάλης πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἀξίας, τὰ ὁποῖα σὺν τοῖς ἄλλοις διακρίνει λέξις εὔσημος καὶ κυρία, νοημάτων τάξις καὶ καθαρότης, πειστικότης δὲ καὶ γλυκύτης ἄκρως ἑλκυστική, διὰ τοῦτο καὶ διδακτική, ἀξία μεγάλου συγγραφέως καὶ πλήρους κατὰ πάντα μεγάλης προσωπικότητος[36], μαρτυροῦντα τὴν βαθεῖαν κλασσικὴν παίδευσίν του καὶ τὴν σπανίαν γνῶσιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν καὶ τοῦ κόσμου.[37]

5. *Ἡ Κοινωνικότης του*

Εἰς οἱανδήποτε βαθμίδα πνευματικότητος καὶ ἂν ἀνήκει, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, κατέχει διπλῆν θέσιν ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλοτε δέχεται ἐκ τῆς ἔξω ζωῆς, καὶ ἄλλοτε δημιουργεῖ πρὸς τὰ ἔξω ζωήν. Ἄλλοτε θεωρεῖ καὶ ἄλλοτε πράττει. Τρίτη θέσις δὲν ὑπάρχει δι' αὐτόν. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν εὑρίσκομεν αὐτὸν εἰς στιγμὰς «μονώσεώς» του, αἱ ὁποῖαι δυνατὸν νὰ συμποσοῦνται εἰς τὸ περισσότερον ἢ τὸ ὀλιγώτερον τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς του. Ὁπότε δέχεται τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις καὶ μεταβάλλει αὐτὰς εἰς ἐσωτερικὰ μυστικὰ βιώματα, ζῶν «ἰδικόν του» κόσμον. Εἰς τὴν δευτέραν θέσιν, ἀντιθέτως, εὑρίσκομεν αὐτόν, χωρὶς νὰ παύῃ νὰ θεωρῇ συγχρόνως καὶ νὰ μεταλαμβάνῃ ἐκ τῶν ἔξω καὶ νὰ μεταποιῇ, νὰ κατευθύνῃ τὰ ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου του αἰσθήματα καὶ συναισθήματα ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς πρακτικῆς ἐνεργείας, πρὸς τὸ περιβάλλον του. Τότε μὲν ὀνομάζομεν αὐτὸν ἐσωστρεφῆ, τώρα δὲ ἐξωστρεφῆ ἄνθρωπον. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει αἱ ἐνέργειαι παντὸς ἄγονται τελικῶς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἐνέχουν τὸ αὐτὸ νόημα, καθ' ὅσον ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀποτελεῖ σύνολον ὑλικῶν ὄντων ἢ καὶ ζώντων ἁπλῶς καὶ ἀσυναισθήτως ἐνοργάνων τοιούτων, ἀλλὰ σύνολον συνειδητῶν, πνευματικῶν, προσωπικῶν ὄντων,

---

[36] Κ. Λογοθέτου Ἡ Φιλοσοφία τῶν Πατέρων, Ἀθῆναι 1930 σελ. 207.

[37] Φιλ. Βαφείδου. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

καὶ εἰς αὐτὴν λαμβάνει μέρος ἕκαστος καὶ προσφέρει καὶ μεταλαμβάνει κατὰ τὴν σχέσιν, τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀναστροφήν του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κοινωνικότης διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀποτελεῖ ὅλως καθαρὰν νοητὴν σχέσιν μεταξὺ προσωπικῶν ὄντων, χωρὶς βεβαίως νὰ παραθεωρῶνται καὶ αἱ ὑλικαὶ ἀνάγκαι αὐτῶν, ὡς συντελεσταὶ δευτερευούσης ἔστω σημασίας. Ἡ δευτέρα θέσις ἰδίᾳ, ἀπὸ τῆς ὁποίας κατευθύνει τὰ ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ του βιώματος πρὸς τὸ περιβάλλον ὁ ἄνθρωπος, ὀλιγώτερον δὲ ἡ πρώτη, καθιστᾶ αὐτὸν κοινωνικὸν ὄν. Οὕτως, οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων στερεῖται κοινωνικότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προϊὸν τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος, ἀνάγκην τῆς φύσεως καὶ τοῦ συνειδότος του καὶ ἰδιότητα ἄρα τῆς ψυχῆς του καὶ τοῦ πνεύματός του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκφράζει διὰ λόγου καὶ πράξεων τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερον περιβάλλον, μεταδίδει καὶ μεταλαμβάνει ὁμοίως. Ἡ τοιαύτη ἀμοιβαία σχέσις γεννᾷ βεβαίως καὶ ἀνάλογα αἰσθήματα καὶ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα ἀντανακλοῦν ἀπὸ ψυχῆς εἰς ψυχήν, ὡς εἶναι τὰ τῆς ἀλληλεγγύης, ἀλληλοβοηθείας, συμπαθείας, φιλίας, ἀφοσιώσεως καὶ τελικῶς, ἀγάπης. Ταῦτα δὲ συντελοῦν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν συνανάπτυξιν καὶ τελείωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν οὕτω κοινωνούντων.

Ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο ἡ κοινωνικότης, οὐ μόνον ἔμφυτόν τι γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην τῆς ζωῆς του ὡς προσωπικοῦ ὄντος. «Ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐδὲν μέρος πόλεως (ἐστιν), ὥστε ἢ θηρίον ἢ Θεός». Καὶ «φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστου ἀγαθοῦ αἴτιος»[38]. Εἶναι δὲ καὶ συγχρόνως ὑποχρέωσις τῶν πάντων ἡ κοινωνικότης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπαιτεῖ τὴν πλήρη συνείδησιν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεξαρτήσεως, ἡ ὁποία ὑποδεικνύει κατὰ τρόπον ἔκδηλον τὶ ἐλάβομεν καὶ τὶ ὀφείλομεν εἰς τοὺς συνανθρώπους μας[39].

Ὡς σύνολον τῶν ὡς εἴρηται συναισθημάτων διατηρεῖται αὕτη καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις, πλὴν ἐκείνης κατὰ τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται ἐν πλήρει καὶ ἀνεπανορθώτῳ διαστροφῇ ὁ ὅλος ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῷ δὲ ἄλλοτε ἴσως

---

38 Ἀριστοτελους Πολιτικὰ Α. α'. 2-10.

39 Ἄλφρεντ Ἄντλερ Ἀνθρώπινοι χαρακτῆρες. μετάφρ. Ν. Βώκου, Ἀθῆναι σελ. 121.

περιορίζεται ἡ κοινωνικότης, συμπιεζομένη ὑπὸ τὸ βάρος φθοροποιῶν παθῶν, ἄλλοτε ὅμως ἀνακτῶσα τὴν ἐλευθερίαν της, ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὰς ζωογόνους ἀκτῖνας τοῦ ὡραίου, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἁπλοῦται εἰς τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε νὰ φθάνῃ νὰ περιλάβῃ πάντα ἄνθρωπον, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀπαύγασμα τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐξοχώτερον γνώρισμα τῆς μεγάλης προσωπικότητος.

Τοιαύτη κοινωνικότης μὲ ὅλον τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος της κατέχει τὸν Βασίλειον, ὅστις καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀποδεικνύεται «πατὴρ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν προστάτης καὶ πλοῦτος πένησι, τῶν ἀσθενούντων ἡ παράκλησις καὶ τῶν ἐν πλούτῳ κυβέρνησις, γήρως βακτηρία, παιδαγωγία νεότητος καὶ μοναζόντων κανών[40]. Ἀποτελεῖ δ' αὕτη δι' αὐτὸν δύναμιν ἰσχυρὰν τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς του, συνδεδεμένη μὲ τὸ καλλιεργημένον πνεῦμα του, καὶ τοῦ ἐμπνέει νὰ ζῇ καὶ νὰ μεταδίδῃ τὴν ἀπέραντον εἰς βάθος καὶ πλάτος χριστιανικὴν ἀγάπην, νὰ εἶναι δὲ καὶ ἀγαπητὸς παρ' ἁπάντων.

Ἡ ζωὴ δὲν ἔχει, ἄλλωστε, ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν προσωπικήν μας εὐτυχίαν. Τὸ ἀντίθετον εἶναι καὶ ἁμαρτωλὸν καὶ ἀνήθικον. Συνεπῶς, αἱ ἱκανότητες τοῦ καλλιεργημένου πνεύματος καὶ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀποτελοῦν μέσα διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ συνόλου τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν εὐημερίαν του, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου δύναται νὰ συναυξάνηται καὶ τελειοῦται αὐτὸς καὶ ἡ προσωπικότης του. Δι' ὅ, ὁ Βασίλειος ἀπὸ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας μεταλαμβάνει καὶ συγχρόνως μεταδίδει τὰ εὐγενῆ συναισθήματα τῆς κοινωνικότητός του ἐντὸς τῆς οἰκογενείας του ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ. Ἡ δὲ μεγάλη του ἀγάπη πρὸς τοὺς οἰκείους του, καὶ ὅταν ἀκόμη συγκεντρώνει τὸν ἀπόλυτον σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην μυριάδων τοῦ λαοῦ του πρὸς τὸ πρόσωπόν του, παραμένει θερμή, τόσον ὥστε, εἰς ἡλικίαν ὥριμον εὑρισκόμενος, νὰ θλίβεται βαθύτατα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρός του καὶ νὰ ἐκφράζῃ αὐτὴν πρὸς φίλον του μετὰ πολλῆς ἁπλότητος, καὶ παιδικῆς θὰ ἐλέγωμεν, ἀφελείας[41].

Γνωστὸς ἐπίσης ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἐκτίμησις τοῦ Βασιλείου πρὸς τοὺς διδασκάλους του καὶ ἡ ἐκτίμησις ἐκείνων πρὸς αὐτόν. Τοῦτ' αὐτὸ

---

[40] Μηναῖον Ἰανουαρίου.

[41] Ἐπιστολὴ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Ε Π. 32, 545α.

καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν συμφοιτητῶν του. Παροιμιώδης ἐν τούτοις καὶ αἰωνίως ὑποδειγματικὴ ἡ φιλία του μὲ τὸν Γρηγόριον.

Παρὰ ταῦτα ἡ κοινωνικότης τοῦ Βασιλείου ἀποκορυφοῦται πλήρως εἰς τὰ ἔτη τῆς Ἀρχιερατείας του. Ὁπότε ἀναδεικνύεται ἀληθὴς Ἐπίσκοπος ἐργαζόμενος διὰ τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν ψυχικὸν καταρτισμὸν καὶ πλουτισμὸν τοῦ ποιμνίου του, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως μέχρις αὐτοθυσίας καὶ φροντίζων διὰ τὰς ὑλικὰς καὶ τὰς πλέον ἀνθρωπίνους ἀνάγκας ἑνὸς ἑκάστου. Μιμεῖται καθ' ὅλα Ἐκεῖνον, ὅστις διῆλθε τὴν ζωὴν εὐλογῶν, ἰώμενος καὶ ἁγιάζων, ἀλλὰ καὶ τρέφων τὰ σύμπαντα... Ἀναδεικνύεται τοιουτοτρόπως φιλανθρωπότατος ὁ Βασίλειος, ἐνδοτικὸς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, ἀκλόνητος ἐν τούτοις πρὸς τοὺς κακοὺς ἰσχυρούς, προστάτης τῶν πτωχῶν, στήριγμα τῶν κλονιζομένων, ὁδηγὸς ἀσφαλὴς τῶν τολμηρῶν, πατὴρ καὶ ἀδελφὸς μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἐχθρῶν καὶ φίλων φίλος. Διότι διὰ τὸν Βασίλειον οὐδὲν ἰδιάζον πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, «ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρήζειν ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸν ὁμόφιλον» καὶ «μέχρι θανάτου ἀγάπην δεικνύειν, καὶ ὑπὲρ δικαίων καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν... μηδὲν διακρίνοντες»[42].

Διὰ τοῦτο ὑπέροχος καὶ καλὸς ποιμὴν ὁ Βασίλειος, ἀποσπᾶ τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του, τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην τοῦ ποιμνίου του, τὴν τιμὴν τέλος, καὶ τὴν δόξαν τῶν μεταγενεστέρων.

Ἔργα τῆς κοινωνικῆς του δράσεως ἀποτελοῦν τὰ πρωτοφανῆ εἰς τὴν ἱστορίαν φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, τὰ πρὸς τιμήν του «Βασιλειὰς» ὀνομασθέντα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν «Καινὴν πόλιν ἐν πόλει, τῆς εὐσεβείας ταμεῖον, τὸ κοινὸν τῶν ἐχόντων θησαύρισμα, εἰς ὃ τὰ περιττὰ τοῦ πλούτου, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ταῖς ἐκείνου παραινέσεσιν ἀποτίθεται»[43].

Καλεῖ οὕτως ὅλους νὰ ἀνοίξουν τὰς ἀποθήκας των καὶ τὰ χρηματοκιβώτια διὰ νὰ δώσουν διέξοδον εἰς τὸν πλοῦτον των, διέξοδον εὐγενῆ καὶ πολιτισμένην, ἐκ τῆς ὁποίας οὗτοι, πλὴν τῆς ἐσωτερικῆς ἱκανοποιήσεως, τὴν ὁποίαν γεννᾷ ἡ γαλήνη τῆς συνειδήσεως ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὸ ἀνθρωπιστικὸν καὶ χριστιανικὸν καθῆκον των πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς ὁμοίους των, θὰ ἔχουν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν εὐεργετουμέ-

---

[42] Μεγ. Βασιλ. Κατ' ἐπιτομὴν ὅροι Ε. Π. 31, 1208α.

[43] Γρηγ. Ναζ. Ἐπιτάφιος πρὸς Βασίλειον Ε Π. 36, 56.

νων καὶ ὑπεράνω ὅλων μισθὸν οὐράνιον καὶ αἰώνιον ἀπὸ τὸν Δίκαιον Κριτήν.

Μεταβάλλεται τοιουτοτρόπως ὁ Βασίλειος, ὁ θεῖος ἐκεῖνος Ἐπίσκοπος, εἰς δεύτερον Ἰωσὴφ καὶ ἀνώτερον ἐκείνου. Διότι, ἐνῷ ἐκεῖνος πραγματοποιεῖ κέρδος καὶ καθίσταται ἄρχων τῆς Αἰγύπτου, ὁ Βασίλειος ἀγωνίζεται καὶ δίδει ἀφθόνως καὶ μέχρις αὐτοθυσίας τὴν συνδρομήν του πᾶσαν δωρεάν. Ἀποβλέπει δι᾽ οὗτος μόνον εἰς τὸ καθῆκον τῆς ἀγάπης πρὸς πάντας καὶ ποθεῖ νὰ ἑλκύσῃ τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ Θεοῦ ἐν πάσῃ ταπεινοφροσύνῃ καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς δι᾽ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἀνθρωπιστικῆς, χριστιανικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεώς του, ὁ Βασίλειος, ὁ ἀκαταπόνητος ἱεράρχης, παρὰ τὸ αἰσθητῶς φθειρόμενον καὶ καταρρέον διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Ἰησοῦ σῶμα, ὡς ἄλλος Παῦλος, συντρίβει ἅπαξ διαπαντὸς μὲ τὴν φλεγομένην διαρκῶς περισσότερον ἀπὸ ἔνθεον ζῆλον καρδίαν του, τὸν ἀπολιθωμένον μεσότοιχον τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ προσωπεῖα ἐδημιούργει τάξεις καὶ ἐχώριζε ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν ὅμοιόν του, ἐνσπείρων μῖσος, φθόνον, ἐχθρότητας, πενίαν, σκληρότητας, ἀδικίαν, καὶ διδάσκει δι᾽ ἔργων καὶ λόγων τὴν κατὰ Χριστὸν εὐσέβειαν καὶ ἀγάπην πρὸς πάντα, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐθνικῆς, τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς οἱασδήποτε ἄλλης διαφορᾶς των, κατὰ τὸ αἰώνιον παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων του.

(Συνεχίζεται).

Ο ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΚΑΘΑΡΜΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Ὑπὸ ΠΑΝ. Χ. ΣΙΜΙΓΙΑΤΟΥ
Διακόνου Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Στεφάνου Παρισίων

Εἰς πολλοὺς γεννᾶται ἡ ἀπορία, διατὶ ἡ γυνὴ θεωρεῖται ἀκάθαρτος μετὰ τὴν γέννησιν τέκνου, ἡ δὲ κατάστασις αὐτή, ἡ κωλύουσα αὐτὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, διαρκεῖ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Μετὰ δὲ τὴν πάροδον τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος ἐπιτρέπεται ἡ ἐν τῷ ναῷ εἴσοδος καὶ ἡ κοινωνία τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ἀφοῦ πρῶτον ἀναγνωσθῶσιν ἐπ' αὐτῆς αἱ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθιερωμέναι εὐχαί.

Πρὸς λύσιν τῆς εὐλόγου ταύτης ἀπορίας κατέφυγον εἴς τε τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην καὶ εἰς τὰς γνώμας δοκίμων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἐπειδὴ τὰ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας ζητήματα συνέχονται στενῶς πρὸς τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοιαῦτα, διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν θὰ κάμωμεν ἔναρξιν τῆς πραγματείας ἡμῶν.

Εἰς τὸ ΙΒ´ κεφάλαιον τοῦ Λευϊτικοῦ εὑρίσκομεν, ὅτι ὁ Θεὸς λαλῶν τῷ Μωϋσῇ, τῷ θεράποντι αὐτοῦ, εἶπε: «Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς· γυνή, ἥτις ἐάν....τέκῃ ἄρσεν καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἑπτὰ ἡμέρας...καὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς ἡμέρας καθήσεται ἐν αἵματι ἀκαθάρτῳ αὐτῆς· παντὸς ἁγίου οὐχ ἅψεται, καὶ εἰς τὸ ἁγιαστήριον οὐκ εἰσελεύσεται, ἕως ἂν πληροθῶσιν αἱ ἡμέραι καθάρσεως αὐτῆς. Καὶ ἐὰν θῆλυ τέκῃ καὶ ἀκάθαρτος ἔσται δίς· ἑπτὰ ἡμέρας....καὶ ἑξήκοντα ἡμέρας καὶ ἓξ καθεσθήσεται ἐν αἵματι ἀκαθάρτῳ αὐτῆς....Καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτῆς ὁ ἱερεὺς καὶ καθαριεῖ αὐτὴν ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ αἵματος αὐτῆς»[1].

Ἡ δὲ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία παραλαβοῦσα τὴν συνήθειαν ταύτην διεσκευασμένην, καθ' ὅσον οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖται μεταξὺ ἄρρενος καὶ θήλεος, ἀπηγόρευσε καὶ αὕτη τὴν εἴσοδον ἐν τοῖς ναοῖς εἰς τὰς ἀρτιτόκους ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, συντάξασα διαφόρους ἱλαστηρίους εὐχὰς ἀναγινωσκομένας κατά τε τὴν πρώτην, ὀγδόην καὶ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως.

Διὰ τῶν εὐχῶν τούτων ἐπικαλεῖται τὴν θείαν ἀντίληψιν νὰ κα-

[1] Λευϊτικὸν 12: 1-8

θάρη αὐτὴν ἀπό τε τοῦ σωματικοῦ ρύπου καὶ τῶν ἐπερχομένων αὐτῇ ποικίλων σπλαγχνικῶν ἐνοχλήσεων καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ταπεινὸν αὐτῆς σῶμα εἰς ἐπανόρθωσιν. Σὺν τούτοις προστίθησι «καὶ συγχώρησον τῇ δούλῃ σου καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ, ᾧ ἐγεννήθη τὸ παιδίον, καὶ τοῖς ἁψαμένοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐνθάδε εὑρισκομένοις πᾶσιν...»[2].

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν σωματικὴν κάθαρσιν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐκ τοῦ τοκετοῦ ταλαιπωρηθέντος σώματος, παρ' ὅλον ὅτι ταῦτα εἶναι φυσικαὶ συνέπειαι τῆς γεννήσεως καὶ ἀφ' ἑαυτῶν θὰ ἐπανορθωθοῦν, εὐκόλως ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ δέησις αὕτη πρὸς τὸν Δημιουργὸν καὶ Πλάστην ἡμῶν εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν πίστιν μας, ὅτι τὰ πάντα ἀπορρέουν ἀπὸ τῆς τοῦ Ὑψίστου θελήσεως καὶ ἐνεργείας, ἡ δὲ οἱαδήποτε ἀσθένεια καὶ καχεξία ἡμῶν ὡς πιστῶν, εἶναι ἐμπεπιστευμένη οὐ μόνον εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθορισθέντας φυσικοὺς νόμους καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ ἐπίσης ἀνθρωπίνην λογικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν φροντίδα, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπενέργειαν τῆς φιλανθρώπου θείας χάριτος. Ἐκ τοῦ φυσικοῦ μεταφερόμεθα εἰς τὸ ἠθικὸν πεδίον. Τοῦτο δέ, διότι οὐδενὸς φυσικοῦ ἡ χρῆσις ἢ καὶ ἁπλῆ θέα παραμένει διὰ τὸν ῥέποντα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἄνθρωπον ἠθικῶς ἀδιάφορος καὶ πάντοτε ἀσκανδάλιστος. Εἰδικῶς διὰ τὴν τεκοῦσαν καὶ τὸ βρέφος, σύζυγος, οἰκεῖοι, ξένοι, αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ γυνή, εἶχον πάντοτε καθαρὰς τὰς σκέψεις των, τὰ ὄμματα, τὰς πράξεις, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἀνάγκην καθάρσεως καὶ συγχωρήσεως;

Ταῦτα πάντα, ἀρχὴν ἔχουσιν εἰς τὰς καθάρσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλλεν ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐν προκειμένῳ, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἐγγίζοντας ἀκάθαρτον ἢ θνησιμαῖον σῶμα[3].

Οἱ Πατέρες, οἱ ὁποῖοι τὰς συγγραφὰς αὐτῶν ἐστήριζον εἰς τὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης χωρία, αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἐνταῦθα συντάσσοντες τὰς εὐχὰς τῆς γεννήσεως, εἶχον ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰς διαφόρους καθάρσεις, εἴτε νεκρῶν σωμάτων, εἴτε λεπρῶν, εἴτε ἀκαθαρσιῶν ποικιλωνύμων.

Ὁ δὲ Μέγας Μωϋσῆς ἐπέβαλλε τὰς καθάρσεις ταύτας καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγους ὑγείας. Διότι ὁ ἀπαίδευτος ἐκεῖνος λαὸς ζῶν εἰς τὰ θερμὰ ἐκεῖνα κλίματα εἰς τὰ ὁποῖα εὐκόλως ἀναπτύσσονται αἱ ἀσθένειαι διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν μικροβίων καὶ μὴ προ-

---

2 Γ'. Ευχὴ εἰς Λεχὼ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδίου.

3 Λευϊτικὸν 15: 19-24.

βλέπων, ὡς μὴ γνωρίζων τὰ κακὰ τὰ ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας προκύπτοντα, εἶχεν ἀνάγκην νόμων καὶ νόμων αὐστηρῶν, ἵνα καθαίρεται καὶ μὴ τρώγῃ καὶ πίνῃ δι᾽ ἀνίπτων χειρῶν καὶ μὴ κοιμᾶται μετὰ τῶν μολυνθέντων ἱματίων αὐτοῦ.

Ἡ δευτέρα ὅμως εὐχή, ἡ ἀναγινωσκομένη τῇ τεσσαρακοστῇ ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέρα, εἰσέρχεται εἰς τὸ καθαρῶς ἠθικὸν πεδίον, καθ᾽ ὅσον ρητῶς καὶ ἀπεριφράστως λέγει: «Καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ ἀπὸ παντὸς ρύπου προσερχομένην τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀκατακρίτως ἀξιωθῇ μετασχεῖν τῶν ἁγίων σου Μυστηρίων»[4]. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀμέσῳ ἑπομένῃ εὐχῇ λέγει: «Ἀπόπλυνον αὐτῆς τὸν ρύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπίλον τῆς ψυχῆς»[5].

Ἐδῶ ἔγκειται ἡ ἀπορία πόθεν ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ σπίλος τῆς ψυχῆς; Ἐνῶ αὐτὸς ὁ Θεὸς διέταξε «τὸ αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Καὶ ἡ Ἐκκλησία στηριζομένη εἰς τὸ θεῖον κέλευσμα καὶ εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον, εἰς τὸν ὁποῖον αὐτοπροσώπως παρέστη ὁ Κύριος μετὰ τῶν θείων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ τὸ πρῶτον ἐν αὐτῷ ἐτέλεσε θαῦμα, πανηγυρικῶς στέφει τοὺς νεονύμφους.

Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης εἰς τὸ Γ΄ περὶ Βαπτίσματος κεφάλαιον σελ. 136 - 137 γράφει: «Τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν προσφέρεται..καὶ σφραγίσας τὴν μητέρα ὁμοῦ μὲ τὸ βρέφος καὶ ἁγιάσας, αὐτοὺς μὲ εὐχάς, εἰς μὲν τὴν μητέρα δίδει τὸν καθαρισμὸν ἀπὸ τὴν ἡδονικὴν καὶ ἀκάθαρτον γέννησιν...».

Ὡσαύτως καὶ ὁ πολὺς πρωτοπρεσβύτερος Κων/νος Καλλίνικος, ἐν τῷ βιβλίῳ του «ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ» σελ. 477 γράφει: «Ὁ δὲ ἐκκλησιασμὸς ἢ σαραντισμὸς ἢ ἐπὶ τὸ ἁγιογραφικώτερον καθαρισμὸς...ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας της εἰς τὸν Θεόν, εἰσέλθῃ εἰς τὴν κανονικὴν καὶ αὖθις ζωήν της, ἀξιωθῇ τῶν Θείων Μυστηρίων, ὧν ἀπῆχε διὰ τοὺς φυσικούς, καὶ τοὺς μετ᾽ αὐτῶν συνημμένους ἠθικοὺς λόγους».

Ὁ κ. Π. Μπρατσιώτης, ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν τῷ περὶ ἀκαθαρσίας κεφαλαίῳ τῆς μεγάλης Ἐγκυκλοπαιδείας, διαιρεῖ εἰς δύο μέρη τὸ ζήτημα: εἰς τὴν κατὰ τὸ Λευϊτικὸν ἀκαθαρσίαν καὶ εἰς τὴν κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀκαθαρσίαν. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης λέγει: «Ἐν πρώτοις αὕτη δέον νὰ μὴ συγχέηται

[4] **Β΄. Εὐχὴ εἰς τὸ ἐκκλησιᾶσαι παιδίον, μεθ᾽ ἡμέρας τεσσαράκοντα.**

[5] **Δ΄. Εὐχὴ εἰς τὴν μητέρα τοῦ παιδιοῦ.**

μετὰ τῆς ἠθικῆς τ.ἔ. τῆς ἁμαρτίας, ὅθεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς δὲν ἦτο ἡ ἄρσις τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐσωτερικῆς, τῆς τελετουργικῆς καὶ θεοκρατικῆς οὕτως εἰπεῖν, ἐπικοινωνίας. Ἐν τούτοις ὅμως ὑπῆρχεν ἐσωτερικὴ σχέσις μεταξὺ λευϊτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀκαθαρσίας, ἕνεκεν τῆς στενῆς ἐκείνης πρὸς τὴν ἁμαρτίαν συναφείας. Ἔγκειται δὲ ἡ συνάφεια αὕτη ἐν τούτῳ, ὅτι αἱ εἰρημέναι περιπτώσεις τελετουργικῆς ἀκαθαρσίας θεωροῦνται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας, ἀσχέτως τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν προσώπου. Οὕτως ὁ μὲν θάντος ἐθεωρεῖτο ὡς τὰ ἀγώνια (ποινὴ τῆς ἁμαρτίας), ἡ δὲ λέπρα, σῆψις οὖσα τοῦ σώματος, ἐθεωρεῖτο ὡς εἰκὼν τοῦ θανάτου καὶ ὡς ἥμισυς θάνατος, τέλος δ᾽ ἐν τῷ γενετησίῳ βίῳ εἴπερ που ἀλλαχοῦ θεωρεῖται ὡς ἐκδηλούμενον τὸ κύριον τῆς ἁμαρτίας ἐπακολούθημα, ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία».

Περὶ δὲ τῆς δευτέρας κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην λέγει: «Ἐνταῦθα καταργηθέντος τοῦ κύρους τοῦ τελετουργικοῦ νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, δὲν ἰσχύει λευϊτικὴ ἀκαθαρσία καὶ μία μόνον ἀκαθαρσία γνωρίζεται ἡ ἠθική, καθὼς ἐπιγραμματικῶς ἐτόνισε τοῦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ περιφήμου λογίου αὐτοῦ «οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον»[6].

Πάντα ταῦτα εἶναι ἀπόρροια τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, τῆς ἀποξενωσάσης ἀρχικῶς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι μία πικρὰ καὶ ἀλησμόνητος ἀνάμνησις τῆς ἕνεκα τῆς παρακοῆς ἐξορίας τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς κληρονομικῆς ἑστίας, ἐκ τοῦ Παραδείσου καὶ ἐπὶ τούτου στηριζομένη ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία συνέταξε τὰς ἐξιλαστηρίους ταύτας εὐχὰς τὰς ἀναγινωσκομένας κατὰ τὴν πρώτην, ὀγδόην καὶ τεσσαρακοστὴν ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖται ἐναργῶς ἐν τῇ φράσει τῆς Α΄ εὐχῆς «ὅτι κατὰ τὸν τοῦ προφήτου Δαβὶδ λόγον, ἐν ἀνομίαις συνελήφθημεν, καὶ διὰ ῥύπον ἐσμὲν πάντες ἐνώπιόν Σου» καὶ τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸ «Ἰδοὺ γάρ, ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου» τοῦ πεντηκοστοῦ ψαλμοῦ.

Κατὰ τοὺς ἑρμηνευτὰς τοῦ Ψαλτῆρος ἡ φράσις αὕτη μαρτυρεῖ τὸ ἐπιρρεπὲς καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἔμφυτον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν τάσιν τῆς ἁμαρτίας, πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ ἕνεκα τούτου ἡ Ἐκκλησία μεριμνῶσα περὶ τοῦ σώματος σπεύδει νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεόν, ἵνα γέ-

---

[6] **Ματθ. 15, 10.**

νηται «ἵλεως τῇ τε μητρὶ καὶ τῷ γεννηθέντι παιδὶ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκείοις καὶ ἐργασθεῖσι περὶ αὐτῶν».

Ἡ ΙΣΤ′ νεαρὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁρίζει «ὅτι τόσον αἱ τίκτουσαι γυναῖκες καὶ ἐν τοῖς καταμηνίοις οὖσαι, νὰ μὴ μεταλαμβάνουν, ἐὰν πρῶτον δὲν καθαρισθοῦν, ἐκτὸς μόνον ἂν τύχῃ εἰς αὐτὰς θανατηφόρος ἀσθένεια». Ἀνάλογοι εἶναι καὶ οἱ δύο κανόνες ὁ Β′ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ Στ′ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας. Ἐκ τούτων τῶν δύο κανόνων μανθάνομεν ὅτι αἱ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει γυναῖκες ἀποκλείονται ὄχι μόνον τῶν θείων Ἁγιασμάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσόδου των εἰς τὸν ναόν.

Ἐκ δὲ τῶν σχολιαστῶν τῶν κανόνων πληροφορούμεθα καὶ τοὺς λόγους ,δι᾽ ὧν ἀποκλείονται τῶν εἰρημένων, οἵτινες κατ᾽ αὐτοὺς εἶναι φυσικοί. Ἀφοῦ πρῶτον ἀναφέρουσι τὰ χωρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Λευϊτικὸν ιε′ 19 καὶ ἑξῆς) ἐρωτῶσι, διατὶ ἐνῷ ἡ ρύσις τοῦ αἵματος εἶναι φυσική, ἡ ἐξ αὐτοῦ πάσχουσα γυνὴ νὰ θεωρῆται ἀκάθαρτος, ἐνῷ κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον «οὐ γὰρ ἀληθῶς ἁμαρτία ταῦτα, οὐδὲ ἀκαθαρσία», προσθέτουσι τοὺς λόγους, δι᾽ οὓς νομίζονται ἀκάθαρτοι.

Α′ Κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων. «Πάντες γὰρ ἄνθρωποι κοινῶς συγχαινόμεθα καὶ ἀκάθαρτα καὶ βδελυκτά, ὅσα τὸ σῶμα ἄχρηστα ἐκβάλλει, καὶ περιττά».

Β′. Λέγονται ἀκάθαρτα ταῦτα ἐπειδὴ διὰ τῶν φυσικῶν ὁ Θεὸς παιδεύει τὰ γνωμικά, ἤτοι τὰ ἠθικά, καὶ διδάσκει διὰ τούτων ὅπως ἐκεῖνα παγχάλεπα, κατὰ τὸν Θεοδώρητον[7].

«Εἰ γὰρ τὰ ἀκούσια μιαίνει, πολλῷ μᾶλλον ἐναγῆ τὰ ἑκούσια, ἤτοι ἂν τὰ φυσικὰ καὶ χωρὶς τοῦ ἀνθρώπου τὸ θέλημά του»[8].

Γ′. Λέγει ἀκάθαρτα ταῦτα, διὰ τὴν σεμνότητα τῶν ἀνδρῶν καὶ διὰ τὴν τῶν γυναικῶν τιμήν, ὡς λέγει ὁ Ἰσίδωρος καὶ τὴν αἰδῶ τοῦ νόμου τῆς φύσεως, κατὰ τὸν Φίλωνα, κυρίως δὲ καὶ ἐξαιρέτως διὰ τὴν πρόνοιαν τῶν γεννωμένων παιδίων. Διότι τὰ ἐκ τοιούτων ἀκαθάρτων αἱμάτων συλλαμβανόμενα καὶ διαπλαττόμενα βρέφη ἀσθενέστερα γίνονται εἰς τὴν φύσιν, καὶ εἰς ἄλλα πολυποίκιλα πάθη ὑπόκεινται, μάλιστα δὲ εὐκολώτατα τὴν λέπραν γεννῶσι καὶ λωβὰ γίνονται. Εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῶν εἰρημένων ἀναφέρεται τὸ στ′ κεφάλαιον τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν λέγον: «Τῶν φυσικῶν φαινομένων

---

[7] Σειρὰ Πατέρων Τόμος α′. σελ. 1057.

[8] Αὐτόθι σελ. 1057.

ταῖς γυναιξὶν οἱ ἄνδρες μὴ συνερχέσθωσαν προνοίας ἕνεκα τῶν γεννωμένων».

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ κύριος λόγος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θείων Μυστηρίων, εἶναι ἡ φυσικὴ ἀκαθαρσία, ἣν ἀποστρέφεται ὁ ἄνθρωπος φύσει καὶ κακῶς διατίθεται ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς τὸ ἀκάθαρτον πρόσωπον, οὗπερ ποικίλαις προφάσεσιν ἀποφεύγει τὴν ἐπικοινωνίαν. Ἔτι δὲ καὶ λόγοι ὑγείας, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει οἱ γονεῖς νὰ λαμβάνωσι ὅλα τὰ μέτρα οὕτως ὥστε νὰ μὴ γίνωνται αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὀλετῆρες τῶν τέκνων αὐτῶν.

Κατὰ δὲ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον οἱ αὐτοὶ λόγοι συντρέχουσι καὶ εἰς τὰς τικτούσας νὰ θεωρῶνται ἀκάθαρτοι, ἀκόμη καὶ ἠθικοί. Ὅταν ὁ Θεὸς δηλαδὴ ἀποστρέφεται τὴν φυσικὴν ἀκαθαρσίαν, τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ὑπαίτιος ὁ ἄνθρωπος, πόσῳ μᾶλλον ἀποστρέφεται καὶ βδελύττεται τὸν ἑκουσίᾳ βουλῇ ὑποπίπτοντα εἰς τὴν ἀκολασίαν τῶν ἡδονῶν;

Αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκτὸς τῆς ἐννοίας τοῦ ἐξιλασμοῦ ἔχουσι καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς καταπαύσεως τῶν πόνων καὶ τῶν σπλαγχνικῶν ἐνοχλήσεων, αἵτινες καταναλίσκουσι καὶ τὰς τελευταίας δυνάμεις τῆς λεχοῦς. Ἔτι δὲ διὰ τῶν εὐχῶν τούτων παρακαλοῦμεν καὶ ἱκετεύομεν τὸν εὔσπλαγχνον καὶ πανοικτίρμονα Θεὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀγγέλους φύλακας νὰ περιθάλψωσι καὶ περιφρουρήσωσιν αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἐπελεύσεως τῶν ἀοράτων πνευμάτων, ἀπὸ νόσου καὶ μαλακίας, ἀπὸ ζήλου καὶ φθόνου, καὶ ὀφθαλμῶν βασκανίας. Πολλαὶ γυναῖκες κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἔχουσι πάθει ἐκ διαφόρων προσβολῶν, αἵτινες ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα.

Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀληθές, καθ' ὅτι μανθάνομεν τοῦτο ἀσφαλῶς ἐκ τῶν διαφόρων εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐξορκισμῶν, βασκανίας κλπ., ἀλλὰ καὶ ἐκ πείρας γνωρίζομεν τοῦτο, καθ' ὅσον πολλοὶ προσβαλλόμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου δὲν εὑρίσκουσι θεραπείαν διὰ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα διαθέτει ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη, εἰμὴ μόνον καταφεύγοντες εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ Ἅγια λείψανα τῶν Ἁγίων, οἷα εἶναι Ἁγίου Σπυρίδωνος, Ἁγίου Γερασίμου καὶ ἄλλων. Αἱ προσβολαὶ αὗται προέρχονται ἐκ φθόνου τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν πρόοδον καὶ προκοπὴν ἢ καὶ ὑπακοὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

Διότι καὶ ἡ νόμιμος παιδοποιΐα, ὡς γράφουν αἱ εὐχαὶ τοῦ Γάμου, εἶναι ὑπακοὴ εἰς τὴν πρωταρχικὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ εἰπόντος τῷ Ἀ-

δὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Τοῦτο μὴ ὑποφέρων ὁ φθονερός, ὁ τῆς παρακοῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐφευρέτης, καταπολεμεῖ τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ διὰ διαφόρων ἐπηρειῶν καὶ νόσων, τοῦτο μὲν πρὸς ἐκδίκησιν, τοῦτο δέ, ἵνα ἐνσπείρῃ τὸν φόβον καὶ τὴν δειλίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, νὰ μὴ ἐξακολουθήσωσιν ὑπακούοντες εἰς τὸν θεῖον νόμον γεννῶντες τέκνα, ἀλλὰ παύσωσι πρὸς χαρὰν τοῦ ἀλάστορος ἐχθροῦ, καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλῃ τὸν ἱερὸν θεσμὸν τοῦ Γάμου εἰς εὔσχημον πορνείαν.

Ἴσως δὲ καὶ διότι τῆς λεχοῦς, ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς, μὴ δυναμένης νὰ ἐκκλησιάζηται κανονικῶς καὶ συνεχῶς καὶ νὰ προσεύχηται πρὸς τὸν Θεόν, εὑρίσκει χώραν ὁ διάβολος καὶ προσβάλλει αὐτὴν κατὰ ποικίλους τρόπους. Καὶ τέλος διότι ἐκ τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, εὐκολώτερον προσβάλλεται καὶ ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ καὶ ἐκ τῶν φυσικῶν νοσημάτων.

Διὰ ταῦτα εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ ἀναγινώσκωνται αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ θυμιάματος ἀπ' αὐτὰς τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς γεννήσεως, ἵνα αὕτη μὲν ὁπλίζηται διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν εὐλογιῶν τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας, οὗτος δὲ ἀφοπλίζεται καὶ ἀπομακρύνεται ἀποκρουόμενος διὰ τῆς θείας Δυνάμεως καὶ καθίσταται ἀνίσχυρος κατά τε τῆς μητρὸς καὶ τοῦ ἀρτιτόκου αὐτῆς τέκνου. Ὁ δὲ κύριος καὶ πραγματικὸς λόγος τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς λεχοῦς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας εἶναι ὁ φυσικός, ὡς γράφουσιν οἱ σχολιασταὶ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς λόγος ἐπιβάλλει τὰς εὐχάς. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀποκτήσεως εὐγενοῦς ζώου ἢ δένδρου, μετὰ πάσης ἐκλέγομεν προσοχῆς καὶ τὸ γένος καὶ τὸν κατάλληλον χρόνον τῆς μεταφυτεύσεως ἢ μεταμοσχεύσεως αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ πλάσμα τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέν, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῶν γονέων γεννώμενον, οὐδένα χρόνον ἢ κατάλληλον καιρὸν ἐπιζητοῦμεν ἐξ οὗ προέρχεται. Ἐκ τῆς ἀλογίστου ταύτης μίξεως προέρχονται ἀσθενῆ καὶ πάσχοντα πλάσματα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἠθικὴ εὐθύνη τῶν γονέων, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἔτι δὲ καὶ αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Θεός, κατὰ τὴν θεόπνευστον Ἁγίαν Γραφήν, τὸν ἄνθρωπον ἐδημιούργησεν ἀθάνατον. Ὁ δὲ θάνατος προῆλθεν ἕνεκα τῆς παρακοῆς τῶν Πρωτοπλάστων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς δοθείσης ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτούς. «Καὶ ἔλαβεν Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔ-

πλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν. Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων. Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε»[9].

Ἀπὸ τῆς τελευταίας φράσεως «θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» μανθάνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη διὰ τὴν ἀθανασίαν, ὑπὸ ἕνα ὅμως ὅρον, νὰ φυλάξῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ φάγῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου «τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν». Ἐὰν ἐτήρει τὸν ὅρον τοῦτον θὰ ἔμενεν ἀθάνατος ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ μετάδοσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θὰ ἐγίνετο, οὐχὶ ὅμως καθ' ὃν τρόπον γίνεται σήμερον παρ' ἡμῖν οὖσι θνητοῖς, ἀλλὰ καθ' ὃν τρόπον ἐγνώριζεν ὁ Θεός, καὶ καθ' ὃν τρόπον ἥρμοζεν εἰς ἀνθρώπους ἀθανάτους, ἄνευ ἐπιθυμίας σαρκικῆς, ὁπότε οὐδεμίαν εὐθύνην ἠθικὴν θὰ ἔφερε καὶ οὐδεμιᾶς καθάρσεως θὰ εἶχεν ἀνάγκην. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δὲν ἐτήρησε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐτράπη εἰς τὴν σκολιὰν ὁδόν, τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ἁμαρτίας. Ἠδύνατο ὅμως ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ ἁμαρτήσῃ; Βεβαίως· ὁ Θεὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ζητῇ ἀδύνατα πράγματα παρὰ τοῦ ἀνθρώπου διότι ὁ Θεὸς εἶχε προικήσει τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἱκανότητος τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν. Εἶχε τὴν ἱκανότητα τῆς ἐκλογῆς τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὁδοῦ. Δῆλον ὅμως, ὅτι ἡ ἐξαίρετος αὕτη τοῦ γενάρχου σύστασις δὲν ἦτο καὶ τελεία καὶ ἀνεπίδεκτος προόδου, ἰδίως δὲ ἡ εὐθύτης δὲν ἦτο ἁγιότης καὶ δικαιοσύνη πλήρης καὶ τετελεσμένη.

Τὸ μὲν σῶμα ἦτο σχετικῶς ἄφθαρτον, κεκτημένον τὴν δύναμιν τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐὰν δὲν ἡμάρτανεν ὁ ἄνθρωπος, τὸ posse non mori, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ non posse mori ὁ θάνατος εἶναι ἀκολουθία τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐὰν δὲν ἡμάρτανεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔμενεν ἐν τῇ ἀθανασίᾳ διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε προορισθῇ. Μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὅμως ἤλλαξεν παντελῶς ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἤδη προορίζεται νὰ βαδίσῃ πορείαν θνητοῦ καὶ οὐχὶ πλέον ἀθανάτου.

Πρὸ τῆς παρακοῆς τίθεται ἐν τῷ παραδείσῳ «ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» χωρὶς οὗτος νὰ γεννᾷ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, χωρὶς λύπας καὶ ἱδρῶτας, χωρὶς τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐν αὐτῷ ἐν πάσῃ χαρᾷ καὶ ἀνέσει ὡς βασιλεὺς ἀθάνατος. Ἤδη ἀλλάσσει παντελῶς ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, «ὅτι ἤκουσας τῆς

---

[9] Γένεσις 2 : 16-18.

φωνῆς τῆς γυναικός σου καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν, ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι καὶ φαγῇ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ»[10]. «Ὅρα πῶς ἀπ' ἐναντίας τῆς προτέρας διαγωγῆς τὰ μετὰ τὴν παρακοὴν ἅπαντα αὐτῷ ἐπήχθη· ἐγὼ μὲν γάρ φησὶ παραγαγών σε εἰς τόν δὲ τὸν κόσμον, ἠβουλήθην ἄνευ λύπης καὶ μόχθων καὶ ταλαιπωρίας καὶ ἄνευ ἱδρώτων διάγειν καὶ ἐν ἀπολαύσει εἶναι καὶ εὐημερίᾳ καὶ μηδὲ ταῖς τοῦ σώματος ἀνάγκαις ὑποκεῖσθαι, ἀλλὰ πάντων τούτων ἀπηλλάχθαι, καὶ ἐν ἐλευθερίᾳ πάσῃ τυγχάνειν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ὤνησέ σε ἡ τοσαύτη ἄδεια, διὰ τοῦτο καὶ τὴν γῆν καταράσομαι, ὥστε μὴ ἄσπαρτά σοι καὶ ἀνήροτα καθάπερ πρότερον τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναδιδόμενα παρέχειν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου, καὶ τοῦ μόχθου καὶ τῆς ταλαιπωρίας καὶ λύπαις σε διηνεκέσι καὶ ἀθυμίαις περιβαλῶ καὶ μετὰ ἱδρώτων πάντα σε κατορθοῦν παρασκευάσω, ἵνα τούτοις πιεζόμενος, ἔχῃς διδασκαλίαν διηνεκῆ τοῦ μετριάζειν καὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἐπιγινώσκειν καὶ τοῦτο οὐ πρὸς ὀλίγον οὐδὲ πρὸς βραχὺν χρόνον ἔσται, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ παρεκταθήσεται»[11].

Ὅπως ἡ παρακοὴ μετέβαλεν ἄρδην τὰ τοῦ Ἀδὰμ καὶ πᾶσαν ἄνεσιν καὶ εὐκολίαν μετέβαλεν εἰς κόπους, μόχθους καὶ ἱδρῶτας, οὕτω καὶ τὰ τῆς Εὔας. Πρὸ τῆς παρακοῆς οὐδὲν λυπηρὸν λέγει διὰ τὴν Εὔαν, ἀλλὰ εὐλογῶν χαρίζεται αὐτῇ εὐτεκνίαν καὶ ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν καὶ κυριαρχίαν ἐπὶ πάντων. «Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς λέγων αὐξάνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς...».

Ἐν τοῖς εἰρημένοις περιέχεται ἡ παιδοποιΐα, διότι τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε» τοῦτο ἐννοεῖ, ὅτι θὰ ἀπέκτων ἀπογόνους ἄνευ πόνων καὶ λυπῶν. Μετὰ τὴν παράβασιν ὅμως ἀφαιρεῖ τὴν ἄδειαν καὶ εὐκολίαν τοῦ τοκετοῦ καὶ προσθέτει τὰς λύπας. «Καὶ τῇ γυναικὶ εἶπε. Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου. ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου καὶ αὐτός σου κυριεύσει»[12]. Καὶ ἐκ τῆς προτέρας παραγράφου καὶ ἐκ τῆς ἀμέσως προηγουμένης ἐξάγεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος προώρισται νὰ ἔχῃ ἀπογόνους, ἀλλὰ ὅλως κατὰ διάφορον τρόπον.

---

[10] Γένεσ. 3, 17.

[11] Χρυσόστομος Σειρ. Πατ. Τ. α'. 99.

[12] Γένεσ. 3, 16.

Ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἀπέκτων τέκνα οἱ Προπάτορες, μόνον ὁ πάνσοφος καὶ παντοδύναμος Θεὸς γνωρίζει τοῦτο. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἐγεννήθη ἄνευ πατρὸς καὶ ἄνευ μητρός, ἡ δὲ Εὔα ὡσαύτως ἄνευ γονέων, ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ. Γνωρίζομεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Κύριος ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»[13].

Τὰ πραδείγματα ταῦτα εἶναι ἱκανὰ νὰ ὑποδείξωσιν εἰς ἡμᾶς, ὅτι ἦτο δυνατὸν ἄλλος τις τρόπος γεννήσεως, ὁπότε ἡ μήτηρ γεννῶσα οὐδεμίαν ἐνοχὴν καὶ εὐθύνην θὰ ἔφερε καὶ θὰ ἦτο ἀπηλλαγμένη τῶν καθάρσεων εἰς ἃς σήμερον ἐπιβάλλεται. Κατὰ τὸν Χρυσόστομον πρὸ τῆς παραβάσεως οἱ πρωτόπλαστοι «καθάπερ Ἄγγελοι, οὕτω διῃτῶντο ἐν τῷ παραδείσῳ»[14], οὕτω καὶ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον θὰ ἔζων ἐν ἁγνότητι.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ γυνὴ ὑπῆρξεν ὑπαίτιος καὶ ἀρχὴ τῆς παρακοῆς, διὰ τοῦτο ὑπόκειται αὕτη εἰς τὴν ἠθικὴν εὐθύνην καὶ ἐνοχὴν καὶ δεῖται ἐξιλαστηρίων εὐχῶν καὶ ὑποβάλλεται εἰς καθαρμοὺς μετὰ τὸν τοκετόν, οὐχὶ διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ γέννησις ἀνθρώπου εἶναι ἁμαρτία, ἀλλὰ διότι μετὰ τὴν παρακοὴν ἡ γέννησίς μας συνυφαίνεται δυστυχῶς μὲ τὸ πάθος, τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ἀνυπακοὴν εἰς τὸ θεῖον θέλημα, ἄλλοτε ἀποφυγὴν τεκνογονίας, ἄλλοτε προτίμησιν ἄρρενος τέκνου, ἄλλοτε ἀντεγκλήσεις διὰ τὸ ὄνομα, πάντοτε ποικίλους φόβους καὶ ἠθικοὺς δισταγμούς, ἰδιοτροπίας, ἐγωϊσμούς, κινδύνους, ταλαιπωρίας, προβλήματα συζυγικά, οἰκογενειακὰ καὶ οἰκονομικά, πλεῖστα ἄλλα κακὰ διὰ τὴν ἰδίαν τὴν γυναῖκα, τὸν σύζυγον, τοὺς οἰκείους των μέχρι καὶ τῶν ἀναιδῶν ξένων, οἵτινες λησμονοῦν τὴν ἱερότητα τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ τοῦ θηλασμοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ τίκτουσα «ἐν λύπαις» νὰ γίνεται ἔστω ἀναιτίως Εὔα δι' ὅλους καὶ ἁμαρτίας αἰτία, πάσχουσα ἔνοχος.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν μητέρα πλέον γυναῖκα εἰς τοιαύτην κατάκρισιν. Καθὼς ἐσωτερικῶς λυτροῦται ἡ γυνὴ μὲ τὴν ἀπόκτησιν τέκνου (Ἰωάνν. ιστ', 21), οὕτω καὶ ἐξωτερικῶς καθαίρεται καὶ ἀνυψοῦται διὰ τῶν ἐξιλαστηρίων εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρουσιάζεται δι' ὅλους μας καθαρὰ καὶ ἁγνή, ἡγιασμένη αὐτὴ καὶ τὸ νήπιον, περιβεβλημένη τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, συγκεχω-

---

[13] Λουκ. 1, 35.

[14] Χρυσόστομος Σειρὰ Πατ. Τ. Α'. 78.

ρημένη δι' ὅτι ἐφάμαρτον ἐσκέφθη ἢ ἔζησε ἢ προεκάλεσε, σεσωσμένη διὰ τῆς συντελεσθείσης φυσικῶς τεκνογονίας (Α' Τιμ. β' 15), ἐνισχυμένη εἰς τὸ ἀρχόμενον ἔργον τῆς ἀνατροφῆς τοῦ τέκνου ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου, ἀξία τοῦ σεβασμοῦ ὅλων μας ὡς «μητέρα».

Εἰς τὰς ἀξίας χριστιανικὰς μητέρας, τὰς ὁποίας τιμῶμεν καὶ θαυμάζομεν, συντελεῖται ἡ ἀπολύτρωσις ἀπὸ τὴν κατάραν τῆς Εὔας διὰ τῆς κατὰ Θεὸν τεκνογονίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποβλέπουν καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ εὐχαὶ τοῦ καθαρμοῦ μετὰ τὸν τοκετόν. Ὅπως ὁ ἀνὴρ γενόμενος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἀποβάλῃ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον—Ἀδὰμ καὶ νὰ ὑψωθῇ ἕως τὸν νέον Ἀδάμ, τὸν Χριστόν, οὕτω καὶ ἡ χριστιανὴ γυνὴ ὀφείλει καὶ δύναται διὰ τῆς θείας χάριτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Κυρίου νὰ ὑψωθῇ ἀπὸ τὴν Εὔαν—γυναῖκα εἰς τὴν μητέρα—Παναγίαν καὶ ἀπὸ τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὡς Εὔα, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν χαρὰν τῆς «Κεχαριτωμένης». Καθὼς γράφει ὁ Σευηριανὸς Γαβάλων: «Χαῖρε κεχαριτωμένη· ἐπειδὴ ἕως νῦν κεκατηραμένη. Πρόσεχε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ἐπειδὴ μετ' ἐκείνης ὁ ὄφις, ἐν λύπῃ (ἦτο ἐκείνη)· χαῖρε, ἐπειδὴ μετὰ σοῦ ὁ Θεός»[15].

Μετὰ σοῦ καὶ τοῦ τέκνου σου ὁ Θεὸς ἐπαναλαμβάνει διὰ τῶν εὐχῶν της ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν νέαν χριστιανὴν μητέρα. Ὁ καθαρμὸς εἶναι ἀπαραίτητος, ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ Λευϊτικοῦ ἀπὸ φυσικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν προσέλευσιν εἰς τὰ ἅγια Μυστήρια, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἠθικὴν ἔννοιαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, διὰ τῶν συνδρομῶν τόσων ἁμαρτιῶν τῆς ἰδίας τῆς τεκούσης καὶ τῶν οἰκείων αὐτῆς καὶ παντὸς ξένου. Ἂν ἡ Ἐκκλησία ἔχῃ εὐχὰς εἰς πᾶσαν περίστασιν, δι' ὅλα τὰ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς μας καὶ τὰς προσπαθείας μας, ὥστε νὰ εἶναι πάντοτε «ἐν χειρὶ Θεοῦ τὰ ἡμέτερα», ἠδύνατο νὰ παραλείψῃ τὴν ἀρχὴν νέας ζωῆς, διπλῆς μάλιστα καὶ διὰ τὸ νήπιον καὶ διὰ τὴν νέαν μητέρα; Τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ εὐχή της εἰμὴ εὐχὴ καθαρμοῦ τῆς ἁγιαζομένης μητρὸς δι' αὐτὴν καὶ τὸ νήπιον καὶ βοηθείας τοῦ Θεοῦ; Ὥστε, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν αἱ εὐχαὶ τῆς πρώτης, ὀγδόης καὶ τεσσαρακοστῆς ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως, ἔχουν μὲν ἀρχὴν τοῖς παρ' Ἑβραίοις καὶ ἄλλοις λαοῖς ἀναλόγους καθαρμούς, ἀλλὰ πολὺ εὐρύτερον καὶ ὑψηλότερον περιεχόμενον ἀλλαγῆς τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου εἰς καινὴν ἐν Χριστῷ κτίσιν.

---

[15] Σειρ. Πατ. Τ. Α'. 92-93.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΑΠΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΚΟΠΙΑΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ *

Ὑπὸ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑ, Θεολόγου καθηγητοῦ

Βον) Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἐπειδὴ ἀπώλεσε τὸ κυριώτερον ἐσωτερικὸν ἔρεισμα τῆς πίστεως εἰς τὰς ἀκαταλύτους καὶ αἰωνίας ἰσχύος πνευματικὰς ἀξίας, ἔπρεπε νὰ ἐξεύρῃ κατ' ἀνάγκην τὸ ὑποκατάστατον αὐτῆς, καὶ τὸ ἐξεῦρε φαινομενικῶς· στηριχθεὶς ὅμως ἐπὶ τῆς ὕλης ἀντέστρεψεν τὸ ἄλλοτε ἀκλόνητον ἀξίωμα τῆς ζωῆς τῆς ἱεραρχημένης κοινωνίας τὸ «ἀξίαν ἔχει μόνον πᾶν τὸ περιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς πίστεως» μὲ τὸ «πίστευε μόνον εἰς πᾶν ὅ,τι ἔχει ὑλικὴν ἀξίαν». Τοῦτο ὅμως μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἕνας ἁπλοῦς λόγος, ἐδημιούργησε κατεύθυνσιν, κοινωνικὴν ἁπλῶς κατ' ἀρχάς, κατόπιν Ἐθνικὴν ἢ Ἱστορικὴν καὶ τελευταίως παγκόσμιον τοιαύτην μὲ τὰ ἀνάλογα προβλήματα.

Ἀλλ' ἡ προβληματικότης εἶναι πολὺ βαθυτέρα καὶ εὐρυτέρα ἀπὸ τὰς γραφομένας αὐτὰς ἁπλὰς λέξεις.

Εὑρεθεὶς δηλ. ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτην κατεύθυνσιν καὶ εἰς τοιοῦτον ὀργανικῶς πλέον μὲ τὴν ὅλην πορείαν τῆς ζωῆς διηρθρωμένον περιβάλλον, κατὰ τὸ ὁποῖον «τὸ πᾶν πλέον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ οὐδὲν ἔχει νὰ περιμένῃ ἔσωθεν» δὲν ἦτο δυνατὸν εἰ μὴ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα οὗτος φυσικῶς ἀντελαμβάνετο καὶ ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν κόσμον - τὰς αἰσθήσεις - νὰ μὴ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Τὰς αἰσθήσεις ὡς τὸ μόνον πρόσφορον μέσον, τὸ βιολογικῶς αὐτοπροωθούμενον καὶ ψυχολογικῶς - φαινομενικῶς τοὐλάχιστον - δικαιολογούμενον.

Τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν βεβαίως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξεύρῃ τὴν ἀναζητουμένην ἀναγκαίαν πλήρωσιν τῆς παθογεννετικῆς ἐλλείψεως τοῦ προσωπικοῦ του ἐγώ, ἐλλείψεως, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀπολαύσεως πληρουμένη[18] γίνεται ἔτι βαθυτέρα καὶ εὐρυτέρα μὲ ὅλην τὴν ἐπακόλουθον προβληματικότητα τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς εὐρυτέρας

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ. τεύχους, σελ. 45.

[18] Plutarhus (g. 77-7) peri Ethikes Aretes. «Virtute morali» s. 13. 77.

ζωῆς[19]. Ἀλλ' ὡς εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις συμβαίνει, οὕτω καὶ ἐδῶ, ὅταν ἀντιστρέφωνται οἱ ὅροι ἀλλάσσει καὶ ὁ σκοπός. Ἡ ἱερότης τῆς λειτουργίας τῶν βιολογικῶν νόμων - ἡ ὁποία περικλείει τὸ στοιχεῖον τοῦ αἰωνίου - πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὑποκαθίσταται πλέον ἐκ τοῦ ἐκτὸς τῆς πίστεως εὑρισκομένου ἀτόμου ὑπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ ἀπολαύσεων. Δηλαδὴ ἡ λειτουργία τῶν βιολογικῶν νόμων δὲν γίνεται δι' οὐδένα ἄλλον σκοπόν, παρὰ διὰ τὴν παράτασιν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς νέας ψυχοπαθογεννετικῆς καταστάσεως τοῦ εἰς τὴν βάσιν τῆς ὑπάρξεώς του κλονιζομένου ἀτόμου.

Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη παρατεινομένη εἰς τὸ προσεχὲς ἢ τὸ ἀπώτερον μέλλον, θὰ πρέπῃ νὰ σημαίνῃ τὸ ὅτι ἡ αὐριανὴ γενεὰ θὰ εἶναι τρόπον τινὰ ὑποχρεωμένη νὰ ἀναθέσῃ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικήν της ὑγείαν, τὴν ἰσορροπίαν τοῦ χαρακτῆρος της καὶ ὅλας τὰς ἱκανότητας αὐτῆς ἐν γένει - σωματικὰς καὶ πνευματικὰς - μὲ τὰς ὁποίας θὰ πρόκηται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν αὐριανὴν ζωήν της μὲ ὅλας της τὰς ἀπαιτήσεις εἰς τὴν ὑπὸ τῆς σημερινῆς γενεᾶς - ἄκρατον καὶ αὐθαίρετον χρῆσιν τῆς λειτουργίας τῶν βιολογικῶν νόμων· οὕτως ὁ ἐκ τῆς πλημμελοῦς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τῆς πολιτείας κίνδυνος, ἢ ὁ διὰ τῆς μὴ βαθείας ψυχικῆς καλλιεργείας πρὸς δημιουργίαν ἀναλόγων ἠθικῶν ἀντιρρόπων μεγαλύτερος τοιοῦτος, εἶναι προφανής. Ὁ σημερινὸς νέος ὅμως ἀκόμη ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς ὀξείας ἀντιθέσεως τῶν δυσκολιῶν ἀφ' ἑνὸς τῆς μορφώσεως - καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐποχήν μας ὁπότε αἱ γνώσεις ἔχουν λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς ὅλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους - καὶ τῶν διαφόρων ἀπολαύσεων καὶ ἀνέσεων ἀφ' ἑτέρου, τὰς ὁποίας τοῦ παρέχει τὸ παρὸν καὶ τοῦ ὑπόσχεται τὸ μέλλον νὰ τοῦ προσφέρῃ ἀκόπως.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ σημερινὸς νέος ἐπίστευσεν ἐν πολλοῖς, ὅτι ὁ σημερινὸς τρόπος ζωῆς εἶναι δυνατόν, μὲ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει, νὰ τοῦ παράσχῃ μίαν ἄνετον ζωὴν χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ κοπιάσῃ, δι' αὐτὸ ἐπιδιώκει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν εὔκολον ἄνοδον καὶ τὸ εὔκολον κέρδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποφεύγει - ἢ τοῦ ἀρέσει πολὺ ν' ἀποφεύγῃ - πᾶν τὸ ὁποῖον γίνεται μὲ κόπον καὶ στενοχώριαν. Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται καθαρὰ ὅτι οἱ νόμοι τῆς λειτουργίας τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος μένουν πάντοτε ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀναλλοίωτοι, παρ' ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς μεταβολὰς τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, δηλ. ὅπως

[19] Φιλιππ. 3, 19

οἱ ἄνθρωποι πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν ἐμορφώνοντο μὲ κόπον καὶ στενοχωρίας, οὕτω πως καὶ σήμερον ὁ νέος διὰ νὰ μορφωθῇ πρέπει νὰ κοπιάσῃ καὶ ἴσως περισσότερον. Ὁ λόγος εἶναι προφανής, δὲν ἔχει δηλ. ὁ σημερινὸς σπουδαστὴς ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν ἔκτασιν τῶν σημερινῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τὰς ποικίλας ἀντιφάσεις τῆς σημερινῆς ζωῆς[20]. Ἐνῶ δηλ. πρέπει νὰ καλλιεργήσῃ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου τὰς εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του εὑρισκομένας, κατὰ τὸν Jung, πολυτιμοτάτας διὰ τὴν ζωήν του πνευματικὰς ἀξίας - ὡς ἡ ἀγάπη, ἡ ἀλήθεια, ἡ πίστις, ἡ δικαιοσύνη κ.λ.π. - τοῦ δημιουργεῖται ἀντιθέτως ἡ πεποίθησις, ὅτι τὰ πάντα εἶναι συνάρτησις ἐξωτερικῶν καὶ δὴ ὑλικῶν παραγόντων.

Ἐνῶ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως προσωπικῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἱκανοτήτων τοῦ νέου, ἡ σημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀφαιρεῖ κάθε δυνατότητα ἐσωτερικῆς πνευματικῆς καλλιεργείας, καὶ διὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τοῦ ζητοῦνται καὶ εὐθῦναι[21]. Δι' ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ἐπίσης καταφαίνεται τὸ ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα κοινωνικὴ προβληματικότης προβάλλεται σήμερον ὡς κάτι τὸ τελείως νέον, καὶ τόσον ὥστε ν' ἀποτελῇ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ K. Jaspers, μίαν βαθεῖαν τομὴν ἐντὸς τῆς Ἱστορίας, ἡ ὁποία οὕτω διαχωρίζεται σαφῶς πλέον ἀπὸ τὸ παρελθόν, ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῆς συγχρόνου νοοτροπίας καὶ τῆς ψυχοσυνθέσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς εἶναι ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον ἴσως καὶ τοῦ προσεχοῦς μέλλοντος, διότι οὐδὲν παιδαγωγικὸν πρόβλημα σήμερον ἐξετάζεται - οὔτε δύναται κἂν νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ ἱστορικῆς πλευρᾶς μόνον, παρὰ κατὰ βάσιν ἐξετάζεται ψυχολογικῶς. Διὰ τοὺς ἐδῶ παιδαγωγοὺς ἡ ἱστορία ἐλαχίστας πληροφορίας μόνον δύναται νὰ μᾶς προσφέρῃ, βοηθητικῶς πως, διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν συγχρόνων παιδαγωγικῶν προβλημάτων, διότι οὐδέποτε εἰς τὸ παρελθὸν παρουσιάσθησαν τοιαῦτα προβλήματα - ὡς τὸ παρὸν - βάθος καὶ ἔκτασιν, ὥστε νὰ ἀπειλῆται αὐτὸς οὗτος ὁ πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ὅλον πρόβλημα χαρακτηρίζεται ὡς ἠθικὸν καὶ ἐρευνᾶται διὰ

---

20 Allert Huth: Nimmt die Leistungs fähigkeit der Kinder ab? s. 75. 77.» von «Das Kind in unserer Zeit».

21 Ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 75-76.

22 Π. Κανελλοπούλου. «Οἱ Νέοι παράγοντες ἐντὸς τῆς Ἱστορίας καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου», σελ. 16.

ψυχολογικῶν μεθόδων (τῆς ψυχολογίας τοῦ βάθους). Πρὸς ἀναχαίτισιν δὲ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης προβληματικότητος προτείνεται ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, ὡς ἡ καταλληλοτέρα γνῶσις· ὡς τρόπος δὲ μὲ τὸν ὁποῖον θὰ συστηματοποιηθοῦν καὶ θὰ μετουσιωθοῦν τρόπον τινὰ εἰς ἐσωτερικὴν καταφατικὴν πραγματικότητα ἐναρμονιζομένην μὲ τὴν ἔξω ζωήν, ἡ ἀνάλυσις Χριστιανικῆς ποιήσεως, ἡ θρησκευτικὴ μουσική, ἡ ἑρμηνεία τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἡ μυστηριακὴ ζωή, διότι ἀπεδείχθη πλέον - κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν - ὅτι μόνον διὰ τῆς λίαν διεισδυτικῆς δυνάμεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ ἀρχέτυποι ψυχικαὶ μορφαὶ ἀφ' ἑνός, μεταβάλλονται εἰς πραγματικοὺς ζωντανοὺς ὀργανισμοὺς μὲ εὐρύτατον πλέον πεδίον δράσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου δι' αὐτῶν λειτουργεῖ ὁμαλῶς ἡ συνείδησις, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται νὰ συστηματοποιῇ καὶ νὰ ἀξιοποιῇ τὰς παντοίας γνώσεις. Ἡ γνῶσις ἐπειδὴ πάντα εἶναι ποσότης οὐδέποτε μετατρέπεται ἀφ' ἑαυτῆς εἰς ποιότητα.

Ἐπειδὴ δὲ ἀκόμη ἡ ἀρχέτυπος ψυχικὴ κατάστασις εἶναι ποιὸν οὐδέποτε δυνάμεθα διὰ τῆς γνώσεως μόνον νὰ φθάσωμεν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ἐπιταχύνωμεν τὴν ἀνωτέρω μεταβολήν· καὶ ὅταν διὰ τῆς γνώσεως ἐπενδύεται ἡ θρησκευτικὴ παιδεία, δὲν μεταχειριζόμεθα εἰμὴ μόνον «κοινὴν παράστασιν κατὰ τὴν λίαν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τοῦ Berggrav[23] πρὸς μετάδοσιν τῶν δύο αὐτῶν διαφορετικῶν ποιοτικῶς παραγόντων ῆστ ἀγωγῆς - Θρησκείας καὶ γνώσεως - εἰς τρόπον ὥστε ἡ μὲν πρώτη μεταβαλλομένη πρὸς τὰ ἔσω εἰς ποιόν, ὡς ἀποτελοῦσα κατάφασιν τῆς ἐσωτέρας πνευματικῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀξιοποιῇ τὴν δευτέραν εἰς πρᾶξιν καὶ ζωὴν πρὸς τὰ ἔξω. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πρόβλημα εἶναι ἠθικὸν - κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἐπίσης - τὸ βάρος ὁλόκληρον πίπτει σχεδὸν εἰς τὴν ἐποχήν μας ἐπὶ τῆς Θρησκείας, διότι ἡ δι' αὐτῆς ὁμαλὴ σύνδεσις τῶν «ψυχικῶν Ἀρχετύπων»[24] μετὰ τῆς πρὸς αὐτὰ συμφωνούσης ὀρθῆς γνώσεως μέσῳ τῆς συνειδήσεως, καὶ τὸ ἄτομον μεταβάλλεται εἰς προσωπικότητα δυναμένην νὰ φέρῃ τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών της, καὶ ἡ τὰ πάντα παραλύουσα αὐτόματος ἐπίδρασις τοῦ χρόνου ἐξαφανίζεται. Ἀλλὰ καὶ ἡ διὰ μέσου τῆς Θρησκείας ἐπίδρασις γίνεται πάλιν ἐν χρόνῳ, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀξιοποίησις αὕτη γίνεται πρὸς τὸ ἔσω ὡς ἐνεργὸς ψυχικὴ δύναμις καταρτισμοῦ ὑγιοῦς χαρακτῆρος, διὰ τοῦτο ἡ οὐδετέρα οὕτως εἰπεῖν ἀξία τοῦ χρόνου ἐπενδύουσα

---

[23] E. Berggrav: «Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς Θρησκείας», σελ. 153-154. Μετάφρασις Ν. Λούβαρι.

[24] Jung: «Psychologische Typen» Auf. VII Zürich 1950, s. 571.

διαφορετικὸν τώρα περιεχόμενον μετουσιοῦται μετ' αὐτοῦ εἰς μίαν τελείως διαφορετικὴν ποιοτικὴν κατάστασιν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω διὰ μακρῶν περιεγράψαμεν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐπίδρασις αὕτη μετρᾶται μὲν πάλιν διὰ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου τώρα πλευρᾶς· δηλαδὴ ἡ ἀναλογία διατυποῦται τώρα συμβολικῶς ὡς ἑξῆς. Μίαν διδασκαλίαν τὴν χαρακτηρίζομεν κατὰ τὸν Σμὶθ μὲ τὸ ἕνα πρὸς δεκαπέντε ἢ μὲ τὸ ἕνα πρὸς σαράντα κ.λ.π. Δηλαδὴ πρέπει τὸ παιδὶ κατ' ἐλάχιστον ὅριον νὰ ἀκούῃ μίαν ὥραν τοὐλάχιστον θρησκευτικὴν διδασκαλίαν πρὸς ὁμαλὴν ἀξιοποίησιν δεκαπέντε ἄλλων ὡς γνωσιολογικῶν ἢ οὐδετέρων χαρακτηριζομένων, τὰς ὁποίας διέρχεται τοῦτο εἰς τὸ Σχολεῖον ἢ εἰς τὸ σπίτι του ἢ εἰς τὴν συναναστροφήν του εἰς ἕκαστον εἰκοσιτετράωρον. Ἡ δίωρος ἑβδομαδιαία θρησκευτικὴ διδασκαλία φθάνει εἰς τὴν συμβολικὴν ἀναλογίαν ἕνα πρὸς τεσσαράκοντα πέντε. Τοῦτο τεθὲν ὑπ' ὄψιν μεγάλων Ἑλβετῶν παιδαγωγῶν ἐχαρακτηρίσθη ὡς «μέγα σφάλμα». Ἡ ἀναλογία αὕτη πιθανὸν εἰς τὸ παρελθὸν νὰ εἶχε κάποιο ἔρισμα ὡς καθοριζομένη ἀπὸ μίαν ἀγωγήν, ἡ ὁποία εἶχε καθαρῶς ἱστορικὴν βάσιν· σήμερον ὅμως ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἱστορικὴ - δηλαδὴ νὰ στηρίζηται μόνον εἰς δεδομένα τοῦ παρελθόντος, - ἀλλὰ περισσότερον πρέπει νὰ στηρίζηται κατ' ἀνάγκην ἐπὶ ψυχολογικῆς βάσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ προσαρμόζωνται τὰ δεδομένα τοῦ παρελθόντος[25]. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν πραγμάτων πλέον ὄχι μόνον ἡ αὔξησις τῶν ὡρῶν διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων εἰς τὰ Σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ ἡ πλήρης εὐθυγράμμισις τῆς ὅλης μορφωτικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ νέου πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ σήμερον καὶ πάντοτε τὰ μόνα σωτήρια φάρμακα μέσα εἰς τὴν τεταμένην αὐτὴν περίοδον τῆς ἐποχῆς μας. Διότι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν Χριστιανικῶν διδασκαλιῶν ὡς καὶ ἡ ἔνταξις τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ συνόλῳ - καὶ πρὸ παντὸς τοῦ νέου - ἐντὸς τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν τὴν ἀσφαλεστάτην ἐγγύησιν τῆς μορφώσεως τοῦ ὁλοκληρωμένου ἀνθρώπου, ὡς καὶ τῆς ἀποφυγῆς ἢ προλήψεως πάσης ἐπικινδύνου ψυχικῆς ἀνωμαλίας. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐπιθυμοῦμεν νὰ κατακλείσωμεν τὴν παροῦσαν μικρὰν μελέτην μας μὲ μίαν μεγαλειώδη σχετικὴν φράσιν τοῦ μεγάλου Παιδαγωγοῦ καὶ φιλοσόφου Spranger, τὴν

---

[25] Ἐνθ' ἀνωτ. «Psychologie und Religion», σ. 186-7.

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΩΡΙΓΕΝΗΝ *

Ὑπὸ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ π. Θ.

Ἡ προσευχὴ προϋποθέτει τὴν τήρησιν ὡρισμένων ὅρων. Ὁ μέλλων νὰ προσέλθῃ πρὸς προσευχὴν πρέπει νὰ φροντίσῃ πως διὰ τὴν εὐπρέπειαν, νὰ ἀποβάλῃ πᾶν ρυπαρὸν καὶ παλαιὸν ἐκ τῶν ἐνδυμάτων του, ἵνα οὕτως αἰσθανόμενος ἑαυτὸν καθαρὸν σωματικῶς προβῇ καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν κάθαρσιν, ἀποβάλλων πάντα πειρασμόν, καὶ εὕρῃ ψυχικὴν γαλήνην. Ἡ προσευχὴ δὲ θὰ τῷ παράσχῃ τὴν πλήρη καὶ ὑψίστην εὐτυχίαν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίας. Εἶναι ἐξ ἄλλου ἀσέβεια νὰ προσεύχεταί τις χαῦνος καὶ ἀφηρημένος εἰς τὴν προσευχήν.

Ἓν σημεῖον συναισθήσεως τῆς σπουδαιότητος τῆς στιγμῆς τῆς προσευχῆς εἶναι καὶ ἡ κατ' αὐτὴν ἔκτασις τῶν χειρῶν τοῦ προσευχομένου, ἡ ὁποία καὶ πρέπει ν' ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ τὴν τῆς ψυχῆς ἔκτασιν καὶ ἀνύψωσιν ὡς καὶ τὴν στροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν ἀοράτως ἐπισκοποῦντα Θεόν, ἥτις στροφὴ πρέπει νὰ συνεπά-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγ. τεύχους.

ὁποίαν ἀναφέρει εἰς τὸ βιβλίον του «Pädagogische Perspectiven: S 19. 5η Auflage». «Μίαν οὐσιώδη αἰφνιδίαν μεταβολὴν τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἐκπαιδευομένου νέου, δὲν δύναται νὰ ἀναμένῃ κανεὶς ἀπὸ μίαν ἐκπαίδευσιν τοῦ νοῦ ἀλλὰ πολὺ περισσότερον πρέπει ν' ἀναμένωμεν μίαν βαθυτάτην μεταβολὴν ἀπὸ μίαν ἀνάλογον μυστηριακὴν ἐπίδρασιν τῆς Θρησκείας, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ ἐπιφέρῃ μίαν αἰφνιδίαν ποιοτικὴν μεταβολὴν ὁλοκλήρου τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου, διότι δι' αὐτῆς μόνον εἶναι δυνατὸν ὅλα τὰ συνήθη πρὸς ἐκπολιτισμὸν ἐσωτερικὰ ἐμπόδια νὰ ὑπενικηθοῦν· μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατὸν ὁλόκληρον τὴν ἐκ τοῦ δημιουργοῦ ἀποτυπωθεῖσαν ἐσωτερικὴν ἐκπολιτιστικὴν φύσιν εἰς ἐξωτερικὴν ἐξηυγενισμένην ἠθικὴν ζωὴν νὰ μεταμορφώσωμεν. Τότε καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς συντελεσθείσης μεταβολῆς δύναται νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἐκπαίδευσις καὶ νὰ ἐπιτύχῃ πλήρως τοῦ σκοποῦ της».

γεται καὶ τὴν τοῦ νοὸς πρὸς τὸν Θεὸν προσήλωσιν καὶ αὐτῆς δηλωτικὸν νὰ εἶναι[23].

Ἡ γνώμη αὕτη περὶ ἐκτάσεως τῶν χειρῶν κατὰ τὴν προσευχὴν ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν τοῦ Κλήμεντος Ρώμης[24], καὶ εἰς τὰ Ἀμφιβαλλόμενα τοῦ Ἰουστίνου[25]. Τὸ σχῆμα τοῦ σώματος κατὰ τὴν προσευχὴν δηλοῖ τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς[26]. Ἡ εἰκὼν τῶν ἰδιωμάτων, τὰ ὁποῖα προσαρμόζουν εἰς τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν προσευχὴν παρουσιάζεται οὕτω καὶ εἰς τὸ σῶμα[27].

Κατὰ τὸν Ὠριγένην ἐπιτρέπεται, ὡς εὔλογον, ἐὰν πάσχῃ τις ἔκ τινος ἀσθενείας τῶν ποδῶν, οὐχὶ εὐκαταφρονήτου, νὰ προσεύχεται καθεζόμενος ἢ ἀκόμη καὶ κατακείμενος, ἐφ' ὅσον πυρετὸς ἢ ἀσθένεια δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἔγερσιν[28].

Ἓν ἄλλο ζήτημα σχετικόν, τὸ ὁποῖον ἐξετάζεται συγχρόνως εἶναι τὸ τῆς γονυκλισίας. Αὕτη εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γίνεται εἰς ὡρισμένα σημεῖα τῆς προσευχῆς, ἰδίως ὅταν ὁ προσευχόμενος λέγῃ εἰς τὸν Θεὸν τὰ ἁμαρτήματά του καὶ κατηγορῶν ἑαυτὸν αἰσθάνεται συντριβήν. Αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ψυχικῆς καταστάσεως τοῦ μετὰ συντριβῆς αἰτοῦντος ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων του προσευχομένου, τοῦ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐγκαταλιπόντος ἑαυτὸν καὶ εἰς Αὐτὸν ὑποτεταγμένου, εἶναι σύμβολον ἡ γονυκλισία.[29] Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Ὠριγένους ἔχει βάσιν τὰς πρὸς Ἐφεσίους καὶ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστ. Παύλου, ἀργότερον δὲ θὰ ἔλθῃ ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἵνα διὰ τοῦ 20οῦ αὐτῆς κανόνος ἀπαγορεύουσα τὴν κατὰ Κυριακὴν καὶ Πεντηκοστὴν γονυκλισίαν, θεσπίσῃ τὸ «ἑστῶτας ἔδοξε τῇ Ἁγίᾳ Συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ», μὴ παρουσιαζομένης ὅμως ἀντιθέσεως πρὸς τὰ τοῦ Ὠριγένους, διότι ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη ἀναφέρεται εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις.

Ἡ προσευχὴ κατὰ τὸν Ὠριγένην, πρέπει νὰ γίνεται τρεῖς φορὰς τὴν ἡμέραν. Τοῦτο θέτει ὡς βάσιν καὶ κανόνα ἀπαραίτητον διὰ τὴν

---

23 Migne P. G. 11, 559 καὶ 444 Πρβλ. Κορινθ. Α΄ 14. 15.

24 Migne P. G. 1, 209. 25 Migne P. G. 6, 1368 Προβλ. Α' Τιμ 2,8.

26 Πρβλ. Ἠσαΐα 45, 23.

27 Βλέπε πλείονα περὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν κατὰ τὴν προσευχὴν εἰς τὸ ἔργον «Sol Salutis» τοῦ Franz Dölger εἰς Γερμανικὴν, Münster 1925 28 Migne P. G. 11, 552.

29 Migne P. G. 11, 551 ἑξ. Πρβλ. Αὐγουστίνου Sermo 8, ἔνθα ἡ γονυκλισία θεωρεῖται ἐπίσης ὡς ἐκδήλωσις ψυχικῆς συντριβῆς.

κατὰ Χριστὸν ζωήν, μὴ ἀποκλείων καὶ τὴν περισσοτέρας φορὰς γενομένην ἢ τὴν συνεχῆ προσευχήν. Χρόνος δὲ κατάλληλος εἶναι ἡ πρωΐα[30], ἡ ἕκτη ὥρα[31] (μεσημβρία) καὶ τὸ ἑσπέρας[32]. Τοῦτο στηρίζει ὁ Ὠριγένης ἐκ τοῦ ἀναφερομένου περὶ τοῦ Δανιήλ, τοῦ προσευχομένου τρὶς τῆς ἡμέρας[33]. Ἡ αὐτὴ περὶ τοῦ τρὶς τῆς ἡμέρας προσεύχεσθαι γνώμη ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων[34] ὡς καὶ εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγάς[35]. Ἐπὶ πλέον θεωρεῖ ὁ Ὠριγένης ἀπαραίτητον καὶ τὴν κατὰ τὸ μεσονύκτιον προσευχήν, διότι δὲν πρέπει καθ' ὅλην τὴν νύκτα νὰ στερώμεθα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Θεόν[36].

Οὕτως αἱ ὧραι τῆς προσευχῆς ηὐξήθησαν ὡς εἰς ἄλλο σημεῖον τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν ἀναφέρεται[37], καὶ σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἐπεκράτησε τὸ 7άκις καὶ 8άκις προσεύχεσθαι.

Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ εἶναι συνεχής, ἄμεσος καὶ παντοτινὴ μέριμνα ἡμῶν. Ἡ ἀδιάλειπτος αὐτὴ προσευχὴ συνίσταται κατὰ τὸν Ὠριγένην εἰς τὸ νὰ γννωρίζῃ τις νὰ συνάπτῃ εἰς τὰ ἁρμόζοντα ἔργα εὐχήν, καὶ εἰς τὴν εὐχὴν τὰ κατάλληλα ἔργα[38]. Τὸ ἀδιάλειπτον τῆς προσευχῆς εὗρε πλήρη ἐπεξεργασίαν καὶ ἐφαρμογὴν μεταξὺ τῶν μοναχῶν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

Ἡ κατεύθυνσις τοῦ προσευχομένου εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι πρὸς οἱονδήποτε ἐκ τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ ὁρίζοντος. Τοῦτο δεικνύει ὅτι ὁ Ὠριγένης δὲν δίδει σημασίαν τόσην εἰς τοὺς συγκροτοῦντας τὴν πρᾶξιν τύπους, ὅσην εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς πράξεως. Παρὰ ταῦτα κρίνει σκόπιμον τὴν πρὸς ἀνατολὰς στροφὴν τοῦ προσευχομένου, διότι τοῦτο συμβολίζει τὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς στροφήν. Περὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς στροφῆς κατὰ τὴν προσευχὴν γίνεται λόγος καὶ εἰς τὰ Ἀμφιβαλλόμενα τοῦ Ἰουστίνου[39].

---

30 Βλ. Ψαλμ. 5, 4. 31 Βλ. Πράξ. 10, 9.

32 Βλ. Ψαλμ. 140, 2. 33 Βλ. Δανιὴλ 6, 13.

34 Βιβλ. Ἑλλ. Πατέρων, ἔκδ. Ἀποστ. Διακ. τόμ. 2. 218.

35 Migne P. G. 1, 1016.

36 Migne P. G. 11, 453 Πρβλ. Ψαλμ. 118, 62. Πράξ. 16, 25.

37 Migne P. G. 1, 136 ὅπερ καὶ δεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ μεταγενεστέρας προσθήκης ἢ καὶ γραφῆς τοῦ μέρους τούτου τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ἐξ ἐποχῆς καθ' ἣν εἶχε γίνει ἡ ἀνάπτυξις τῶν τριῶν βασικῶν περιπτώσεων προσευχῆς.

38 Migne P. G. 11, 452 Πρβλ. Α΄ Θεσσ. 5, 17.

39 Migne P. G. 6, 1368.

Ἐὰν εὑρίσκεται πρὸς ἀνατολὰς ἡ θύρα τῆς οἰκίας ὡς καὶ ἡ θέσις τοῦ προσευχομένου, ἐπιτυγχάνεται ὁ συνδυασμὸς καὶ ὁ συγχρονισμὸς τοῦ φωτισμοῦ τοῦ φυσικοῦ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ θείου εἰς τὸν προσευχόμενον. Ἂν ὅμως ἡ θύρα ἔχῃ ἄλλην στροφὴν καὶ δὲν εἰσέρχεται ἀμέσως ὁ φωτισμὸς εἰς τὴν οἰκίαν, τοῦτο δὲν συνεπάγεται στέρησιν τοῦ θείου φωτισμοῦ διὰ τὸν προσευχόμενον, διότι πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ ἡ προσήλωσις τοῦ προσευχομένου εἰς τὸν Θεόν, ὅστις στέλλει ἄνωθεν, ἐξ οὐρανοῦ τὸν φωτισμόν[40].

Ὁ Ὠριγένης δὲν ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ ὁμαδικῆς καὶ ἀτομικῆς προσευχῆς διότι θίγει τὰ ζητήματα γενικῶς καὶ κατ' ἀρχήν, τὰ ὅσα δὲ γράφει ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ὁμαδικὴν προσευχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅταν ὁ χῶρος εἶναι οἷος πρέπει, παρίστανται ἄγγελοι παρακολουθοῦντες τὰς ἀθροίσεις τῶν προσευχομένων, παρίστανται ἐπίσης ὁ Κύριος, πνεύματα καὶ τεθνεῶτες[41]. Ἔχομεν οὕτω διπλῆν κατὰ τὴν συνάθροισιν τῶν προσευχομένων ἐκκλησίαν, πρῶτον τῶν ἁγίων ἀνθρώπων καὶ δεύτερον τῶν μακαρίων ἀγγέλων: καθ' ὅμοιον τρόπον λαμβάνει χώραν καὶ ἡ ἀντίθετος διπλῆ συνάθροισις τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πονηρῶν ἀγγέλων[42]. Διὰ τούτων τονίζει ὁ Ὠριγένης τὴν ἐκκλησιολογικὴν καὶ ἐν ταὐτῷ κοινωνιολογικὴν ἄποψιν τῆς προσευχῆς καὶ οὕτω θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τυγχάνει μεγαλυτέρας κατ' αὐτὸν σημασίας ἡ ὁμαδικὴ προσευχή.

Ἡ κατάλληλος ψυχικὴ προπαρασκευὴ διὰ τὴν προσευχὴν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀποβολὴ πάσης πρὸς τὸν πλησίον μνησικακίας, ἀλλὰ καὶ πάσης περὶ μνησικακίας τῶν ἄλλων πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀδικίας ἀντιλήψεως τοῦ προσευχομένου, πολὺ δὲ περισσότερον ἡ ἀποβολὴ τῆς τοιαύτης περὶ μνησικακίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀντιλήψεως, διὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν διαπραχθείσας ἀδικίας καὶ τὰς πρὸς τὸν πλησίον ἁμαρτίας[43]. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ δοθῇ ἄφεσις ἁμαρτημάτων παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν προσευχόμενον, ἐὰν αὐτὸς δὲν συνεχώρησεν τὸν ἀδελφόν του τὸν αἰτήσαντα τὴν συγχώρησιν τῶν πρὸς αὐτὸν ἁμαρτημάτων του. Πρέπει δὲ

---

40 Migne P. G. 11, 556. Πλείονα περὶ τῆς πρὸς ἀνατολὰς στροφῆς βλέπε εἰς Franz Dölger «Sol Saluteis» Münster 1925, σελ. 157 - 170 «Die Gebets - Ostung bei Origenes».

41 Migne P. G. 11, 553 Πρβλ. Ψαλμ. 33. 8.

42 Migne p. G. 11, 556 Πρβλ. Ψαλμ. 25, 4.

43 Migne P. G. 11, 549.

ἡ ἄφεσις τῆς μνησικακίας νὰ εἶναι εἰλικρινής, διότι ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις[44].

Ἄλλη προϋπόθεσις τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ διάθεσις. Ἡ προσευχὴ πρέπει νὰ ἀπορρέῃ ἔσωθεν, κινητικὴ αἰτία νὰ εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἐσωτερικός μας κόσμος, νὰ αἰσθανώμεθα τὴν προσευχὴν ὡς ἀνάγκην ψυχικήν, οἱονεὶ ὡς πτερύγισμα τῆς ψυχῆς μας καὶ νὰ θεωρῶμεν αὐτὴν ὡς τρόπον; μέσον καὶ εὐκαιρίαν, μοναδικῶς εὐτυχῆ, ἐπικοινωνίας μας μὲ τὸν Θεόν[45]. Καμμίαν ἀξίαν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ ἔξωθεν ἐπιβαλλομένη καὶ προτρεπομένη προσευχή, ἢ ἡ γενομένη ἐκ συνηθείας. Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ φθάνει ἰσχύουσα μέχρι καὶ τῆς ἐποχῆς μας, ἐφ' ὅσον παρατηροῦνται τὰ αὐτὰ φαινόμενα ἐλλείψεως διαθέσεως καὶ ἐκ συνηθείας γινομένης προσευχῆς. Γενικῶς ἡ διάθεσις παίζει τοιοῦτον ρόλον ἐν τῇ προσευχῇ, οἷον ἡ γυνὴ ἐν τῇ παιδοποιίᾳ, καὶ ὡς παιδοποιία ἄνευ γυναικὸς εἶναι ἀδύνατος, οὕτω καὶ προσευχὴ ἄνευ διαθέσεως δὲν νοεῖται[46].

Ἀκόμη, παρατηρεῖ ὁ Ὠριγένης, δὲν ἐπιτρέπεται ὁ δι' ἀργοπορίαν ἢ ἀποτυχίαν αἰτήματος προσευχῆς γογγυσμός[47]. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐκφράζεται εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ[48]. Εἶναι ἀδικαιολόγητος πᾶσα μεμψιμοιρία διὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς προσευχῆς, διότι τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον καὶ ἀπαραίτητος τῆς προσευχῆς προϋπόθεσις εἶναι ἡ πίστις ὅτι κατ' αὐτὴν εἶναι παρὼν καὶ ἀκούει ὁ Θεὸς τὸν προσευχόμενον καὶ ἐὰν ἡ ἀναπόλησις ἐλλογίμου ἀνδρὸς μᾶς παρακινεῖ εἰς σύνεσιν καὶ ἐμποδίζει ἀπὸ κακὰς ἕξεις καὶ ὁρμάς, πόσον μᾶλλον ἡ συναίσθησις τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν προσευχήν, τοῦ πατρὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ὑπόμνησις τοῦ ὀνόματός του, εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς παράσχουν τὴν ὠφέλειαν τῆς διαρκοῦς ψυχικῆς ὑγείας[49].

Κατακρίνει τὴν σκοπὸν ἐπιδείξεως ἔχουσαν προσευχήν, ὡς καὶ τὴν εἰς τὰς συναγωγὰς γινομένην, διότι οἱ οὕτω προσευχόμενοι ἀρέσκονται εἰς τὴν προσευχὴν ὡς πρᾶξιν ἐξωτερικὴν ἀνθρώπων δι' ἀνθρώπους, οὐχὶ χάριν τῆς ἐν αὐτῇ ἀξίας τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινω-

---

44 Migne P. G. 11, 525 Πρβλ. Ψαλμ. 7, 10.

45 Migne P. G. 11, 436 Πρβλ. Εὐαγ. Θεοδώρου, Χριστιανικὸς ἀνθρωπισμός, σελ. 183. 46 Migne P. G. 11, 441.

47 Πρβλ. Ἑρμᾶ «Ποιμὴν» Migne P. G. 2, 937 καθ' ὃν αὕτη δυνατὸν νὰ ὀφείλεται εἰς πειρασμὸν ἢ παράπτωμά τι.

48 Πρβλ. Κων)νου Καλλινίκου «Ἡ προσευχὴ» Ἀθῆναι 1929, σελ. 51 ἑξ

49 Migne P. G. 11, 441 βλ· καὶ Κ. Καλλινίκου, ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 11.

νίας. Ἡ προσευχὴ τοῦ ἁγίου γίνεται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, οὐχὶ ἐντὸς τῶν συναγωγῶν, οὔτε εἰς τὰς γωνίας τῶν πλατειῶν, « ἀλλ' ἐν τῇ εὐθύτητι τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ»[50]. Ἡ εἰς τὰς συναγωγὰς προσευχὴ φαίνεται ἀπαγορευμένη ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τοῦ ξε΄ κανόνος τῶν Ἀποστόλων. Πάντα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τοὺς «Ἰουδαϊκὰ νοσοῦντας» τοὺς ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαϊζόντων προτεινομένης ὁμοιότητος τῆς λατρείας παρασυρομένους[51].

Ἡ ἀδιαφορία διὰ προσευχὴν συνεπάγεται περιφρόνησιν τῶν κατ' αὐτὴν παρισταμένων ἀγγέλων καὶ ἁγίων, δι' ὃ οἱ ἄγγελοι δὲν ὑπερασπίζουν αὐτοὺς καὶ οἱ ἅγιοι δὲν μεσιτεύουν πρὸς σωτηρίαν των. Κατὰ τὴν προσευχὴν πρέπει νὰ γίνεταί τις πικρὸς κατήγορος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἁμαρτημάτων, καὶ ἐν ταὐτῷ νὰ ζητῇ ἀπαλλαγὴν τῆς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐπιφερούσης ἕξεως, ἄφεσιν δὲ τῶν διαπραχθεισῶν ἁμαρτιῶν[52]. Ἡ προσευχὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται ἀκόμη πρὸς ἐξάλειψιν πραγμάτων μὴ χρησίμων καὶ κακῶν, καὶ ἀναφέρει ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ὠριγένης τὸ γεγονὸς τῆς ξηρανθείσης συκῆς, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ δὲν ἔχομεν προσευχὴν τοῦ Ἰησοῦ.

Τέλος ὁ σκοπὸς τῆς προσευχῆς δὲν εἶναι νὰ φανῇ τις εἰς τοὺς ἀνθρώπους προσευχόμενος διὰ νὰ τὸν χαρακτηρίσουν ὡς ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀναζητῶν καὶ εὑρίσκων Αὐτὸν ὡς καταφύγιον μοναδικὸν καὶ πηγὴν τοῦ εἶναι του καὶ ἀναλαμβάνων μετ' Αὐτοῦ διαρκῆ διάλογον· καὶ ἐν τῇ μυστηριώδει ταύτῃ ἀναζητήσει, ἀλληλοαναγνωρίσει καὶ ἀναστροφῇ «τέκνου» καὶ «Πατρὸς» νὰ κρίνῃ τις ἑαυτὸν καὶ νὰ συγκρίνῃ τὴν σμικρότητά του μὲ τὸ ἄπειρον τοῦ Αἰωνίου, τοῦ Θεοῦ[53].

---

[50] Migne P. G. 11, 480 Πρβλ. Ματθ. 6, 5 Λουκ. 16, 15

[51] Βλέπε καὶ καθ. Παν. Χρήστου, Ἰωάννου Χρυσοστόμου « Περὶ ἀκαταλήπτου τοῦ Θεοῦ » Ἐν Ἀθήναις 1953 σελ. 49 ὑποσημ. 2.

[52] Migne P. G. 11, 556 βλ. Ψαλμ. 27, 3. 38, 9. 37, 6.

[53] Βλ. Δευτ. 16, 16 Πρβλ. Friedrich Heiler, «Das Gebet» σ. 488 ἑξ.

Ο ΧΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ †

Μετὰ καρδιακὴν προσβολήν, ἔπειτα ἀπὸ μίαν ζωὴν πλήρη ἀγώνων καὶ δραστηριότητος, εἰς ἡλικίαν 74 ἐτῶν, τῇ 12ῃ Μαρτίου, ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον ὁ Μητροπολίτης Χίου Παντελεήμων, πνευματικὸς πατὴρ τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ πολλῶν ἄλλων Ἱεραρχῶν καὶ Κληρικῶν, ἀναδειχθεὶς εἷς τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ γενικώτερον τῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς τὸν χαρακτηρίζει μετὰ συνόλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τύπου ὁ «Ἀπόστολος Ἀνδρέας» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Παντελεήμων Φωστίνης, ἐγεννήθη ἐν Κρανιδίῳ τῷ 1888. Ἐπεράτωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδάς του εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Τῷ 1909 ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ τῷ 1912 πρεσβύτερος. Διετέλεσεν ἐπὶ δεκαετίαν (1912 - 1922) ἱεροκῆρυξ Ἀργολίδος καὶ ἔπειτα Ἀττικῆς καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὑπηρέτησεν ὡς στρατιωτικὸς ἱερεὺς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. (1912 - 1913), κατὰ τὸν α΄ παγκόσμιον πόλεμον καὶ συνώδευσε τὸ ἑλληνικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα εἰς Οὐκρανίαν (1919). Τῷ 1922 ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Καρυστίας καὶ Σκύρου. Κατὰ τὴν κατοχὴν διετέλεσε Μητροπολίτης τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν κατεστάθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Μητροπολίτης Χίου, ἀρχιερατεύσας ὁσίως καὶ ἀξίως ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη.

Ὁ μεταστάς, πεπροικισμένος μὲ πολλὰ φυσικὰ χαρίσματα, κατώρθωνε διὰ τῆς βαθείας πίστεώς του εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τῆς ἀγάπης του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πατρίδα, νὰ τὰ πολλαπλασιάζῃ καὶ νὰ τὰ θέτῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πάντων. Ὡς Ἱεροκήρυξ ὑπῆρξε πρωτότυπος καὶ ἀνυπέρβλητος. Μὲ πηγαίαν καὶ θερμὴν ἀγάπην ἀπηυθύνετο πρωτίστως ὡς καρδία εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀκροατῶν του, μετέδιδε πίστιν, ζωήν, ἀνθρωπισμὸν καὶ πατριωτισμόν, γενναίας ἀποφάσεις καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, μέχρι σημείου ὥστε πολλοὶ κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ κήρυγμά του μετέβαινον εἰς πνευματικὸν νὰ ἐξομολογηθοῦν. Συνεκίνει τοὺς πάντας καὶ ἐδάκρυεν ὁ ἴδιος μὲ τὰς παραστατικὰς εἰκόνας καὶ διηγήσεις μὲ τὰς ὁποίας διήνθιζε τὸν λόγον του. Ἠκούετο εὐχαρίστως καὶ ἐπωφελῶς ἀπὸ ἐπιστήμονας καὶ ἀμαθεῖς, νέους καὶ ὡρίμους, πλουσίους καὶ πτωχούς, καλοὺς καὶ κακούς. Ἐξίσου ἔτερπον καὶ ἐδίδασκον τὰ κυριακά του κηρύγματα εἰς τὸν τύπον, τὰ ἄρθρα του, τὰ τριάκοντα καὶ πλέον βιβλία του (κηρύγματα, ἀναμνήσεις, σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις, ὑπομνήματα ὀργανώσεως καὶ δράσεως ἐκκλησιαστικῆς κ. ἄ). Τὸ ὕφος του ἦτο ἰδιόμορφον, πάντοτε θερμόν, λογοτεχνικόν. Ἡ σκέψις του ἐπέτα εἰς δραματισμούς, ἐγέννα εἰς τὸν ἀκροατὴν ἢ ἀναγνώστην του ἄλλας σκέψεις, ἰδέας καὶ ἀποφάσεις. Ὄχι ὀλιγώτερον ἀνεδείχθη ὡς πρωτοπόρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνικῆς δράσεως εἰς τὴν ἐποχήν μας, ἱδρυτής, ἐνισχυτὴς καὶ ὀργανωτὴς φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων, ζηλωτὴς καὶ ἐργάτης τῆς ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς, ἐμπνευστὴς καὶ δημιουργὸς συνεργατῶν καὶ συνεχιστῶν τοῦ ἱεροῦ του ζήλου τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, εἰς δόξαν Θεοῦ.

Τὸ πενθήμερον τῆς ἀσθενείας του διῆλθεν ἐν προσευχῇ. Ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ ἐξομολογηθῇ, μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐν ἠρεμίᾳ καὶ ἀγαλλιάσει ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς του περιστοιχούμενος ὑπὸ πνευματικῶν του τέκνων. Δεκὰς Ἱεραρχῶν, ἐπίσημοι καὶ χιλιάδες λαοῦ, ἐκήδευσαν τὸν καλὸν ποιμένα, ὅστις ἔσχατον ἠκούσθη ἀπὸ μαγνητοφώνου δίδων ὑποθήκας καὶ εὐχὰς πρὸς τὸ ποίμνιόν του καὶ τοὺς συνεργάτας του. Τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἀσθενοῦντα ἐξεπροσώπησεν ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος.

Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ σεβαστοῦ καὶ μακαριστοῦ Ἱεράρχου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Demosthenes Savramis, Zur Soziologie des byzantinischen Mönchtums, Leiden Köln 1962.

Ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ κ. Σαβράμη ὑπεβλήθη ἐπὶ διδακτορίᾳ εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολωνίας, δυνάμει δὲ αὐτῆς ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Σαβράμη, μετὰ τὴν εἰσαγωγήν, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται περὶ τοῦ Μοναχισμοῦ, ὡς προβλήματος τῆς θρησκευτικῆς κοινωνιολογίας, περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς κεφάλαια: 1) Περὶ τῆς μὴ κοινωνικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς μορφῆς τοῦ Μοναχισμοῦ. Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἐξετάζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ περὶ τοῦ ἀναχωρητισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν κοινοβίων. 2) Περὶ τοῦ Μοναχισμοῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς κοινωνίας, ἔνθα ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰ περὶ τῆς κοινωνικῆς δράσεως τοῦ Μοναχισμοῦ καὶ τῆς σημασίας τῶν Μονῶν ὡς φορέων τῆς φιλανθρωπίας. 3) Περὶ τοῦ Μοναχισμοῦ καὶ τῆς οἰκονομίας. Ἐνταῦθα ἐρευνᾶται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ μοναχοὶ ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκτίθενται τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἀποκτήσεως μεγάλων ἐκτάσεων γαιῶν ὑπὸ τῶν Μοναστηρίων, καὶ τέλος τὰ περὶ τῆς ἐπικινδύνου ἐξελίξεως τοῦ Μοναχισμοῦ. 4) Περὶ τῆς ὑποτιμήσεως πρὸς τὰ μοναχικὰ ἰδεώδη καὶ τῶν ἐπιπτώσεων, τὰς ὁποίας αὕτη εἶχεν ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Μοναχισμοῦ. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐκτίθενται καὶ τὰ περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ Μοναχισμοῦ, ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν πολιτικῶν συνεπειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ ἐνδυνάμωσις αὐτοῦ. Τέλος, 5) Περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας τοῦ Μοναχισμοῦ. Ἡ ὅλη ἐργασία κλείνει διὰ μιᾶς συντόμου ἀνακεφαλαιώσεως, μετὰ τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ πλουσία καὶ ἐκλεκτικὴ βιβλιογραφία.

Ὁ ἀναγνώστης μετ' εὐχαριστήσεως διαπιστώνει, ὅτι ὁ σ. εἰς τὸ ἔργον του τοῦτο, εἰργάσθη μὲ πολλὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἐπροχώρησε μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐπὶ μέρους ζητημάτων, κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐπὶ μέρους βοηθημάτων, ἡ γνῶσις τῶν ὁποίων προδίδεται δαψιλής. Ἐπὶ παντὸς ζητήματος, τὸ ὁποῖον θίγεται ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ὁ συγγραφεὺς φαίνεται γνωρίζων τὴν βασικὴν βιβλιογραφίαν, ὡς καὶ τὰ κυ-

ριώτερα σχετικὰ νεώτερα ἔργα, ὅπερ δίδει εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνημερότητος.

Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἔρευνάν του ἐχρησιμοποίησε τὴν ἱστορικὴν μέθοδον, ἀκολουθῶν ἐν προκειμένῳ τοὺς Max Weber, Tawney, κ.ἄ. Ὁ κ. Σαβράμης περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν κυρίως τῶν ἀμοιβαίων ἐπιδράσεων μεταξὺ τοῦ Μοναχισμοῦ ἐν Βυζαντίῳ καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἐποχῇ, ἐνῷ ἐκ παραλλήλου ἐπιδίδεται εἰς μίαν γενικὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν τῆς κοινωνιολογικῆς δομῆς τοῦ Μοναχισμοῦ ἐν Βυζαντίῳ.

Ὁ συγγραφεὺς ὡς μὴ κοινωνικὴν μορφὴν τοῦ Μοναχισμοῦ θεωρεῖ τὸν ἀναχωρητισμόν, μόνον δὲ παρεμπιπτόντως ποιεῖται μνείαν καὶ τῶν ἰδιορρύθμων μοναστηρίων (σελ. 87 καὶ 93), χαρακτηρίζων ταῦτα ὡς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν μὴ κοινωνικὴν μορφήν. Θὰ παρουσιάζετο ὅμως πληρεστέρα ἡ ἐργασία τοῦ κ. Σαβράμη, ἐὰν ἡ διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν ἰδιορρύθμων μοναστηρίων ἐπιστροφὴ εἰς τὴν μὴ κοινωνικὴν μορφήν, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ συγγραφεύς, τοῦ Μοναχισμοῦ, εἶχεν ἐρευνηθῆ ἐγγύτερον, καὶ δὴ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν κατάπτωσιν τοῦ Μοναχισμοῦ ἐν γένει. Ὁ συγγραφεὺς ὡς αἴτιον τῆς καταπτώσεως τοῦ Μοναχισμοῦ θεωρεῖ τὴν συσσώρευσιν μεγάλων περιουσιῶν, καὶ δὴ κτηματικῆς, εἰς τὰς Μονάς. Τοῦτο ἀσφαλῶς συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀμαύρωσιν τοῦ μοναχικοῦ ἰδεώδους καὶ τὴν πτῶσιν τῆς πνευματικῆς στάθμης τῶν Μονῶν, εἶχε δὲ σοβαρὰς συνεπείας καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνηθῇ καὶ θὰ ἦτο ἀπολύτως ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας, νὰ διεφωτίζετο, κατὰ πόσον ὁ θεσμὸς τῶν ἰδιορρύθμων μοναστηρίων συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάπτωσιν τοῦ Μοναχισμοῦ ἢ ἂν τὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια ἦσαν μία ἔκφανσις τῆς ὑπαρχούσης ἤδη καταπτώσεως. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ μὴ κοινωνικὴ μορφὴ τοῦ Μοναχισμοῦ δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν κοινωνιολόγον, διότι ὁ μοναχικὸς θεσμὸς δὲν πρέπει νὰ ἐρευνᾶται μόνον ὡς κοινωνία (ἄλλωστε κοινίαν ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς κατατάσσει εἰς τὴν μὴ κοινωνικὴν μορφήν), ἀλλὰ καὶ ὡς ἔκφανσις ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων, αἱ ὁποῖαι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀσκοῦν ὡρισμένην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Ἐνδιαφέρον ἐπίσης θὰ ἦτο νὰ ἠρευνᾶτο ἰδιαιτέρως ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνιολογικῆς ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ δρᾶσις τῶν γυναικείων μοναστηρίων, ειδικῶς μάλιστα ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασίν των ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας. Διότι ἐκτίθεται μὲν ἡ ἀρνητικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἀνδρικοῦ Μοναχισμοῦ ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ δὲν γίνεται οὐδὲ νῦξις περὶ τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ γυναικεῖος Μοναχισμὸς ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ βασικοῦ διὰ τὴν διάρθρωσιν τῆς κοινωνίας θεσμοῦ.

Ὁ συγγραφεύς, πολὺ ὀρθῶς, χαρακτηρίζει τὴν ἐργασίαν του, ὡς μίαν ἀπαρχὴν τῆς ἐρεύνης τοῦ Μοναχισμοῦ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινωνιολογικῆς. Ὡς τοιαύτη, πρέπει νὰ χαιρετισθῇ μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς καὶ νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἐλπίς, ὅτι αὕτη θὰ ἀκολουθηθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι θὰ συμπληρώσουν τὰ τυχὸν ὑπάρχοντα κενὰ καὶ θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ὑπαρχουσῶν ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Μοναχισμοῦ ἱστορικῶν γνώσεων,

ἐνῷ παραλλήλως θὰ γίνουν ἀφορμὴ εἰς τὸν περαιτέρω ἐμπλουτισμὸν τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ἱστορικῶν καὶ ἄλλων ἐρευνῶν.

Ἀρχιμ. Ἱερώνυμος ΚΟΤΣΩΝΗΣ
Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ἀθ. Π. Χαστούπη, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, **Κεφάλαια Πατέρων (Πιρκὲ Ἀμπώθ)**, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1961. Σελ. 99.

Πληθύνονται τελευταίως αἱ εἰς τὴν Π. Διαθήκην καὶ ἰδίως εἰς τὴν φιλολογικὴν παραγωγὴν τοῦ μεταγενεστέρου Ἰουδαϊσμοῦ ἀναφερόμεναι ἐργασίαι. Πραγματικὸν δὲ ἀπόκτημα διὰ τὴν ἑλληνικὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, τὴν πλήρως σχεδὸν ἀγνοοῦσαν τὴν παραγωγὴν τῶν Ἰουδαίων νομοδιδασκάλων καὶ ἑρμηνευτῶν, εἶναι ἡ παροῦσα ἔκδοσις τῶν Κεφαλαίων Πατέρων. Πρόκειται περὶ συλλογῆς ἀποφθεγμάτων σοφῶν, νομοδιδασκάλων, ἀκμασάντων ἀπὸ τοῦ 300 π.Χ. μέχρι τοῦ 200 μ.Χ., διασκευασθείσης ὑπὸ τοῦ ραββὶ Ἰούδα τοῦ Πατριάρχου καὶ περιληφθείσης εἰς τὴν Μισνά.

Ὡς σημειώνει εἰς τὴν σύντομον εἰσαγωγὴν (σσ.5 - 12) ὁ κ. Χαστούπης, ἡ συλλογὴ συνεκροτήθη ἐκ μερικωτέρων συλλογῶν, αὕτη δὲ καὶ μετὰ τὴν ἔνταξίν της εἰς τὴν Μισνὰ ηὐξήθη διά τινων σποραδικῶν προσθηκῶν καὶ ἑνὸς παραρτήματος ἀριθμουμένου ὡς ἕκτου κεφαλαίου. Περιελήφθη εἰς τὸ Προσευχητάριον τῆς Συναγωγῆς καὶ ἀναγι νώσκεται ἐν αὐτῇ μέχρι σήμερον.

Τ' ἀποφθέγματα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἠθικοῦ περιεχομένου, διδάσκοντα ἠθικήν, ἡ ὁποία συνδέει ἐν ἑαυτῇ τὸν Νόμον, τὴν λατρείαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. «Συμεὼν ὁ δίκαιος ἦτο ἐκ τῶν ἐπιζησάντων μελῶν τῆς μεγάλης Συναγωγῆς. Οὗτος ἔλεγεν, ἐπὶ τριῶν πραγμάτων ὁ κόσμος ἵσταται, ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ τῆς λατρείας καὶ ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως φιλανθρωπίας»(1,2). Οὕτω παρουσιάζει τὴν συνήθη εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν εἰκόνα τῆς συνδυασμένης ἠθικότητος καὶ θρησκευτικότητος. Ὁ θέλων νὰ καταστῇ ἐνάρετος καὶ εὐσεβὴς καὶ τέκνον Θεοῦ ὀφείλει νὰ ὑποτάξῃ τὸ θέλημά του εἰς τὸ θέλημα τοῦ οὐρανίου Πατρός. Μερικὰ ἀποφθέγματα περικλείουν ὅλον τὸ νόημα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. «Ἀκαβγιὰ ὁ υἱὸς Μηχαλαλὲλ εἶπεν· Μελέτα τρία τινὰ καὶ δὲν θὰ ἔλθῃς εἰς χεῖρας τῆς ἁμαρτίας, γί νωσκε πόθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦ ὑπάγεις καὶ ἐνώπιον τίνος ἐν τῷ μέλλοντι θὰ δώσῃς ἀπολογίαν καὶ λογαριασμόν. Πόθεν ἔρχεσαι; Ἐκ δυσώδους σταγόνος. Καὶ ποῦ ὑπάγεις; Εἰς τόπον κόνεως, σκωλήκων καὶ σήψεως. Καὶ ἐνώπιον τίνος ἐν τῷ μέλλοντι θὰ δώσῃς ἀπολογίαν καὶ λογαριασμόν; Ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου βασιλέως τῶν βασιλέων, τοῦ Ἁγίου - εἴη εὐλογητός» (3, 1). Πολλὰ ὁμιλοῦν περὶ τῆς πραγματικῆς σοφίας, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα περιορίζονται εἰς πρακτικώτερα ζητήματα, ὡς τὰ περὶ δικαστηρίων, ἐμμονῆς εἰς τὴν κοινότητα, καθημερινοῦ βίου. Ὁ Γιωσὲ υἱὸς τοῦ Γιωχανὰν π.χ. λέγει, ἴσως κατὰ μεταγενεστέραν προσθήκην· «πᾶς ὁ πληθύνων λόγους μετὰ τῆς συζύγου προξενεῖ κακὸν εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἀπέχει ἀπὸ τῶν ρημάτων τοῦ νόμου καὶ τὸ τέλος του εἶναι τὸ ὅτι κληρονομεῖ τὴν γέενναν» (1, 5). Σημειωτέον ὅτι τὰ Ἀποφθέγματα Πατέρων συλλογὴ χριστιανῶν ἀσκητῶν τῆς ἐρήμου, γενομένη τὸν Ε' αἰῶνα, ἐμφανίζει

κάποιαν συγγένειαν κατὰ μορφὴν καὶ περιεχόμενον μὲ τὰ Κεφάλαια Πατέρων.

Τὸ ἔργον εἶναι γραμμένον εἰς τὴν μεταβιβλικὴν μισναϊκὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, τὸ δὲ κείμενον αὐτοῦ, διασωθὲν εἰς χειρόγραφα τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος, προσφέρει ὁ κ. Χαστούπης ὑφ' ἣν μορφὴν περιέχεται τοῦτο εἰς τὸ ἐπίσημον Προσευχητάριον τῶν Ἡνωμένων Συναγωγῶν τῆς Βρεττανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὸ κείμενον παραθέτει μετάφρασιν φιλοτεχνηθεῖσαν μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας καὶ ἀποδίδουσαν πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τοῦτο, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἀδικῇ ἀπὸ ἀπόψεως καλλιλογίας. Πλούσιον ὑπόμνημα κριτικὸν καὶ ἑρμηνευτικόν, παρέχει εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν δυνατότητα νὰ εὕρῃ πᾶσαν πληροφορίαν πρὸς πλήρη κατανόησιν τοῦ ἔργου.

Π.Κ.Χ.

Β. Μ. Βέλλα, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Τὰ ἑβραϊκὰ χειρόγραφα τῆς Κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ. Περὶ τὰ χειρόγραφα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης**. (Φροντιστηριακὴ Βιβλιοθήκη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τεῦχος Γ΄.), ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῶν ἐτῶν 1958 - 59 καὶ 1959 - 60. Ἀθῆναι 1961 σ. 58.

Ὁ Schlechter ἀνεῦρε τὸ 1896 - 1897 ἐν Geniza δύο χειρόγραφα εἰς ἑβραϊκὴν γλῶσσαν μὲ μερικοὺς ἀραμαϊσμούς. Ταῦτα μελετηθέντα καὶ ἐκδοθέντα ἀπεδείχθησαν ὅτι ἦσαν κείμενα Ἰουδαϊκῆς κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ, ἡ ὁποία ὑπετέθη ὡς ἱδρυθεῖσα τὸν Ι΄ ἢ ΙΑ΄ αἰῶνα μ.Χ., ἐνῷ ἐλάχιστοι τὴν ἐτοποθέτησαν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἐσσαίων.

Τὸ κείμενον τῶν χειρογράφων τούτων κατὰ τὴν τελευταίαν ἔκδοσιν τοῦ Ch. Rubin μεταφράζει ὁ κ. Βέλλας εἰς τὴν ἑλληνικήν, ἀφοῦ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν (σσ. 5 - 13) παρέχει τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας μετὰ τῶν νέων στοιχείων βάσει τῶν ὁποίων αἱ παλαιαὶ γνῶμαι περὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς κοινότητος ἀνεθεωρήθησαν. Πράγματι τεμάχια τῶν ἀνωτέρω χειρογράφων εὑρέθησαν καὶ εἰς σπήλαια τοῦ Κουμράν, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐν Δαμασκῷ κοινότης ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἐν Κουμρὰν ἀναγομένην εἰς τὸν Β΄ ἢ τὸν Α΄ αἰῶνα π.Χ. φαίνεται ὅτι μέρος τῆς κοινότητος, λόγῳ διαφωνίας, μετενάστευσεν εἰς Δαμασκόν, ὅπου ἐγράφησαν τὰ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν κείμενα, ἀκολούθως δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Κουμράν. Τὰ εἰς Κουμρὰν εὑρεθέντα τεμάχια δὲν ἐδημοσιεύθησαν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ἡ προέλευσις τῆς κοινότητος τῆς Δαμασκοῦ ἐκ Κουμρὰν ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν κειμένων τούτων πρὸς τὸ Ἐγχειρίδιον Πειθαρχίας καὶ τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἀββακούμ. Ὁ κ. Βέλλας τοποθετεῖ τὴν σύνταξιν τῶν κειμένων τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Β΄ αἰῶνος π.Χ.

Τὸ πρῶτον μέρος τῶν κειμένων ἀποτελεῖ παραίνεσιν, ἀρχομένην ἀπὸ συντόμου ἀναφορᾶς τῆς γενέσεως τῆς κοινότητος τὸ 176 ὑπὸ τοῦ «διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης», μνημονευομένου ἐπανειλημμένως εἰς τὸ Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἀββακοὺμ καὶ εἰς ἄλλα κείμενα. «Καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὀργῆς τριακόσια ἐνενήκοντα ἔτη μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτῶν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Ναβουχοδονόσορος, βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος, τοὺς ἐπεσκέφθη καὶ ἄφησε ν' ἀνέλθῃ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἀαρὼν μία ῥίζα φυτείας, διὰ νὰ κληρονομήσῃ τὴν χώραν

του καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ μέσα εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς χώρας του. Καὶ κατενόησαν τὴν ἀνομίαν των καὶ ἀνεγνώρισαν ὅτι ἦσαν ἄνθρωποι ἔνοχοι. Ἦσαν ὅμως τυφλοὶ οἱ ἀνιχνεύοντες τὸν δρόμον εἴκοσιν ἔτη. Ἀλλ' ὁ Θεὸς κατενόησε τὰ ἔργα των, διότι μὲ τελείαν καρδίαν τὸν ἀνεζήτουν. Καὶ ἀνέστησε μεταξὺ αὐτῶν ἕνα διδάσκαλον δικαιοσύνης, διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ «εἰς τὸν δρόμον τῆς καρδίας των». Οἱ ἀποτελέσαντες τὴν κοινότητα εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Σαδώκ, «οἱ πρῶτοι ἅγιοι». Ὁ ἀνειδίκευτος ἀναγνώστης θὰ ἤθελε κάποιαν ἐξέτασιν τῆς σχέσεως τοῦ ὀνόματος τῶν Σαδωκιτῶν τούτων μετὰ τῶν Σαδδουκαίων, οἱ ὁποῖοι πάλιν ἀνῆγον εἰς τὸν Σαδὼκ τὴν προέλευσίν των. Μήπως ἡ διαφωνία, δι' ἣν μετηνάστευσεν ἡ κοινότης εἰς Δαμασκόν, ἔχει σχέσιν μὲ ἀποστασίαν τῶν Σαδδουκαίων καὶ ἀπομάκρυνσίν των ἀπὸ τὴν κοινότητα;

Βεβαίως οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι πρέπει νὰ ἔχουν ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, διὰ νὰ βλέπουν καὶ κατανοοῦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐκλέγουν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ὁ Θεὸς καὶ ἀπορρίπτουν ὅ,τι μισεῖ καὶ νὰ πορεύωνται τέλειοι εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. Οὕτω θὰ ἀναμένουν τὴν ἔλευσιν τῆς μεσσιακῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία θὰ πραγματοποιηθῇ 40 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου τῆς δικαιοσύνης, τὰ ὁποῖα εἶναι ἔτη ἀκαταστασίας καὶ κυριαρχίας τοῦ Βελίαλ.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος περιέχονται διατάξεις ἐκ τοῦ καταστατικοῦ τῆς κοινότητος. Βλέπομεν εἰς αὐτὰς ὅτι ἡ κοινότης ἦτο ὠργανωμένη στρατιωτικῶς κατὰ χιλιάδας, ἑκατοντάδας, πεντηκοντάδας καὶ δεκάδας, διῳκεῖτο δὲ ἀπὸ συμβούλιον ἐκ δέκα ἀνδρῶν, ἤτοι τεσσάρων μὲν ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῒ καὶ τοῦ Ἀαρών, ἓξ δὲ ἐντριβῶν περὶ τὸ βιβλίον Hagu, ἡλικίας 20 - 60 ἐτῶν. Ὑπεράνω τούτων εὑρίσκεται ὁ ἐπόπτης, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ἡλικίας 30 - 50 ἐτῶν. Ὁ ἐπόπτης ἀποφασίζει περὶ τῆς εἰσδοχῆς παντὸς νέου μέλους κατόπιν δοκιμασίας, ἔχει δὲ πλὴν τῶν διοικητικῶν καὶ δικαστικὰ καθήκοντα. Τὰ μέλη δὲν εἶχον δικαίωμα προσφυγῆς εἰς ἐθνικὰ δικαστήρια. Ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχουν ἰδιοκτησίαν καὶ νὰ ἐργάζωνται δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἀλλ' ὤφειλον νὰ καταβάλλουν εἰς τὸν ἐπόπτην δύο ἡμερομίσθια μηνιαίως διὰ τὰ γενικὰ ἔξοδα τῆς κοινότητος καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἡ διοργάνωσις αὐτὴ ἐμφανίζει κοινὰ σημεῖα μετὰ τῆς μαρτυρουμένης εἰς τὸ Ἐ γ χ ε ι ρ ί δ ι ο ν π ε ι θ α ρ χ ί α ς, ἀλλὰ καὶ μερικὰς διαφοράς. Φαίνεται ὅτι, ὡς σημειώνει ἐνιαχοῦ ὁ κ. Βέλλας, οἱ θεσμοὶ ὑπέστησαν ἐν τῷ μεταξὺ κάποιαν ἐξέλιξιν.

Ἡ μετάφρασις τοῦ κειμένου καίτοι αὐστηρῶς πιστὴ χάριν ἀποδόσεως τῆς ὀρθῆς ἐννοίας αὐτοῦ, εἶναι πολὺ παραστατική. Εἰς τὰς ἀφθόνους σημειώσεις παρέχεται κριτικὸν καὶ ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα. Διὰ τοῦ τελευταίου διασαφεῖται πᾶσα ἔκφρασις καὶ πᾶς ὅρος, ἀλλὰ καὶ διαφωτίζωνται ὅλα τὰ συναφῆ ἱστορικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα.

Π.Κ.Χ.

Βασιλείου Ν. Τατάκη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, **Ἐπιστήμη καὶ Φιλοσοφία**, Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 120.

Ἀξίζει νὰ μελετηθῇ ἀπὸ κάθε πνευματικὸν ἄνθρωπον, ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς φοιτητὰς ὅλων τῶν Σχολῶν, τὸ λαμπρὸν τοῦτο δοκίμιον, ὅπου μὲ γλῶσσαν καταληπτὴν καὶ εἰς τοὺς μὴ φιλοσοφικῶς κατηρτισμένους ἐξετάζεται ἡ ἀντιδικία φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον καὶ μάλιστα κατὰ τὸν

19ον αἰῶνα, ἐλέγχονται καὶ θεμελιοῦνται καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη, διαχωρίζονται ἡ συνθετικὴ φιλοσοφικὴ σκέψις καὶ ἡ εἰδικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, καθορίζονται ἡ ἐπιστημονικὴ στάσις τοῦ πνεύματος καὶ ἡ δημιουργικότης τῆς ἐπιστήμης, αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη μὲ ἕνα συμφιλιωτικὸν καὶ τῶν δύο ἐπίλογον. Μὲ τὴν ἀναδρομὴν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλοσοφικὴν σκέψιν καὶ τὴν ἀναμόχλευσιν ποὺ ἔφερεν ἡ ἀντιπαράθεσις φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης ὁδηγούμεθα εἰς βαθυτέραν σύλληψιν καὶ τῶν δύο (σ. 45) καὶ τοιουτοτρόπως τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τατάκη προσφέρεται καὶ ὡς γενικὴ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἐπιστήμην, μηδ' αὐτῆς τῆς πανεπιστημιακῆς θεολογίας μὲ τοὺς εἰδικοὺς καὶ κάποτε διασπαστικοὺς τῆς ἑνότητος τοῦ πνεύματος κλάδους της ἐξαιρουμένης. Μᾶς ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴν σὺν ἄλλοις ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν ἀναλύσεων τοῦ Boutroux καὶ ἄλλων, οἱ ὁποῖοι καταδεικνύουν πόσον «ἡ χριστιανικὴ μεταφυσικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ μέσα στὴν νεώτερη φιλοσοφία» (σ. 41) καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης ἀφαιρέσεως τῆς εἰδικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἑνοποιοῦ κατεργασίας τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ (σ. 92 - 95, 99 κ.ἄ.). Μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ τὸν «ταυτισμὸ ἐπιστήμης καὶ ἀληθείας, ποὺ φτωχαίνει τὴ χώρα τοῦ πνεύματος» (σ. 108) καὶ μᾶς θυμίζει ὅ,τι συχνὰ λησμονοῦμεν, πὼς «ὁ ἄνθρωπος ζεῖ τὴν ἀλήθειαν ἐπιστημονικά, φιλοσοφικά, θεολογικά. Τρεῖς ἐπιταγὲς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸν δικό της ἡ κάθε μιὰ τόνο, τὴ δική της οὐσία... Μακάριος ὅποιος ἔχει τὴ δύναμη νὰ ζῇ ἀκέραιες καὶ τὶς τρεῖς. Αὐτὸς εἶναι ὁλόκληρος ἄνθρωπος» (σ. 98).

Εὐχαριστοῦντες καὶ συγχαίροντες τὸν κ. Καθηγητήν, διατυποῦμεν τὴν παράκλησιν μετὰ τὸ παρὸν δοκίμιον καὶ τὰ προηγούμενά του περὶ τῆς Βυζαντινῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς σκέψεως τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, νὰ μᾶς χαρίσῃ καὶ τὴν συνέχειαν: νέον δοκίμιον «Φιλοσοφία καὶ Θεολογία».

Θ.Ν.Κ.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἰωάννου Καρμίρη, Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν**. σελ. 157. Ἀθῆναι 1962.

Τοῦ αὐτοῦ. **Οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἀρμένιοι μονοφυσῖται καὶ οἱ μετ' αὐτῶν μικτοὶ γάμοι τῶν Ὀρθοδόξων.** Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ». σελ. 25. Θεσ)νίκη 1961.

Βασιλείου Σταυρίδου, Καθηγητοῦ τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. **Ἡ Γ' Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Π. Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἐν Νέῳ Δελχὶ τῶν Ἰνδιῶν** 18 Ν)βρίου—6 Δεκεμβρίου 1961. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ὀρθοδοξίας». Κωνσταντινούπολις 1961.

Λουκᾶ Παπαναστασίου, Γ. Διευθ. Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Θεσ)κης. **Αἱ κατευθύνσεις τῆς Ψυχολογίας καὶ αἱ ἀναπροσαρμογαὶ τῆς Παιδαγωγικῆς μεθοδολογίας.** Θεσσαλονίκη 1961.

Ἀνδρέου Θεοδώρου, Ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν)μίου Ἀθηνῶν. **Ἡ οὐσία τῆς Ὀρθοδοξίας,** Ἀθῆναι 1961.

«Εὐεργετινὸς» ἢ «Συναγωγὴ ἠθικῶν διδασκαλιῶν». Ἀπόδοσις *Θεοδόση Σπεράντζα (Ἀνθίμου Θεολογίτη).* Ἔκδοσις περιοδικοῦ «Ἐκκλησία». σελ. 239. Ἀθῆναι 1961.

Σταύρου Καραμήτσου, Καθηγητοῦ. **Ἡ ἀγωνία ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆ.** Ἀθῆναι 1961.

Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἱεροκήρυκος Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης. **Λόγοι ἐπὶ τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν μνήμην τῶν ἁγίων.** Ἀθῆναι 1961.

Π. Δημητροπούλου, Δ. Θ. **Ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον λατρείαν.** Ἀθῆναι 1961.

Ἀρχιμ. Φωτίου Κωνσταντινίδου, Ἱεροκήρυκος καὶ Γραμματέως τῆς Ἱ. Συνόδου Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. **Ὁ λόγος Δημητρίου τοῦ Ἀργυροκόπου κατὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἐφέσῳ.** Λευκωσία—Κύπρου 1961.

Νικ. Δελιαλῆ, Ἐφόρου Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης. **Ἡ ἰδιόγραφος Διαθήκη τοῦ Νικολάου Κασομούλη (1795—1871).** Ἀθῆναι 1961.

Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

1. *Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.* **Τραγούδια τοῦ Θεοῦ.** Συλλογὴ διηγημάτων. σελ. 283. Ἀθῆναι 1962.

2. *Νικολάου Λούβαρι*, Ἀκαδημαϊκοῦ. **Συμπόσιον ὁσίων.** (Μελέται καὶ στοχασμοί). Τόμος Α΄. **Χριστὸς—Θεολογία.** σελ. 206. Ἀθῆναι 1962.

3. **Οἰκονομικὸς ἀπολογισμὸς τῶν ἐτῶν 1958, 1959, 1960, τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.** Ἀθῆναι 1961.

4. *Δημ. Φερούση.* **Χριστιανικὴ σκηνή.** Ἑπτὰ μονόπρακτα. σελ. 83. Ἀθῆναι 1962.

5. **Ἡ μεγάλη στιγμὴ τοῦ γάμου.** σελ. 32. Ἀθῆναι 1962.

6. **Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου (Χαιρετισμῶν) εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον.** Ἀθῆναι 1962.

7. **Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου.** Ἀθῆναι 1962.

8. **Σὲ μιὰ πονεμένη ψυχή.** Ἀθῆναι 1992.

Ἀρχιμ. Ἰωάννου Παπαλῆ, Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μ. Σάμου καὶ Ἰκαρίας. **Ὁ Ἐκκλησιασμὸς καὶ ἡ Κυριακὴ ἀργία.** Ἀθῆναι 1961.

Εὐδοκίμου Δορμούση, δ. ν. Ὑφηγητοῦ Παν)μίου Γενεύης, **Ἡ δίκη τοῦ Χριστοῦ.** Ἀθῆνοι 1961.

Β'. Συνέδριον Θεολόγων «Ἡ Ἔφεσος», Ἀθῆναι—Θεσσαλονίκη 1961. **Εἰσηγήσεις—Συζητήσεις.** Ἀθῆναι 1962.

Μητροπολίτου Μυτιλήνης Ἰακώβου. **Τὰ πρῶτα μνημεῖα τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας εἰς τὴν Λέσβον.** Ἀθῆναι 1961.

Ἀρχιμ. Διονυσίου Κυράτσου, Πρωτοσ. Ι. Μητροπόλεως Ἐδέσσης καὶ Πέλλης. **Ὁρόσημα τοῦ ἐνιαυτοῦ.** σελ. 114. Ἔδεσσα 1961.

Θεοδώρου Καστανᾶ, Ἐπιτίμου Καθηγ. Πειραματικοῦ σχολείου Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης. **Τὸ Χριστιανικὸν νόημα τῆς ἱστορίας.** (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.»). Θεσσαλονίκη 1961.

Τοῦ αὐτοῦ. **Θρησκεία καὶ Πολιτισμός.** (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ «Χρονικὰ Π.Σ.Π.Θ.»). Θεσσαλονίκη 1962.

Παναγ. Ν. Ἀντύπα, τ. Διευθυντοῦ Γυμνασίου. **Ἡ παντοδύναμος συνταγή.** Ἐπιστημονικὴ καὶ θρησκευτικὴ μελέτη, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν καὶ κινδύνων τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἀθῆναι 1961.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν σπουδῶν. Ἵδρυμα μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου. *S. M. Sophocles,* **Ph. D. The Religion of modern Greece** σελ. 70. Θεσσαλονίκη 1961.

Diacre Panagiotis Simiyatos. **La morale Bouddhique.** (Extrait de «La Theologie»). Athénes 1961.

Θ. Δ. Μοσχονᾶ. **«Κριτοπούλεια».** Ἔκδοσις Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας 1961.

St Vladimir's Orthodox Theological Seminary Quarterly 1961. **The Orthodox Church in America Past and Futur.** New - York Citu.

Studia Liturgica. New York. An international ecumenical quarterly for liturgical research and renewal. Rotterdam (Holland) 1962.

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΑΘΩ

Ὑπὸ ὁμάδος εὐσεβῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ἱδρύθη ἐν Θεσσαλονίκῃ Σύλλογος, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σύνδεσμος φίλων τοῦ Ἄθω». Σκοπὸς τοῦ νεοπαγοῦς Συνδέσμου εἶναι: Ἡ προβολὴ τῆς ἀρχαίας μοναχικῆς Πολιτείας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἡ μέριμνα διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν ἐν τῷ Ἄθῳ ἐγκαταβιούντων, ἡ ἵδρυσις ἐν Θεσσαλονίκῃ Παναγιορειτικῆς στέγης μετὰ ναϊδρίου, διὰ τὴν φιλοξενίαν τῶν προσωρινῶς ἀφικνουμένων Μοναχῶν, ἡ συναντίληψις καὶ ἡ ἐνίσχυσις συγγραφικῆς προσπαθείας διανοουμένων Ἁγιορειτῶν κ.λ.π. Εἰς τὸν ὡς ἄνω «Σύνδεσμον» εὐχόμεθα ὅπως ἐν ἀγαστῇ συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Ι. Κοινότητος τοῦ Ἁγ. Ὄρους καὶ τῇ παρὰ τοῦ Κυρίου συναντιλήψει, πραγμάτωσιν τῶν εὐγενῶν αὐτοῦ σκοπῶν.